

Madách Könyvtár — Új folyam 46.

Madách Imre

Reformkori drámák

Sorozatszerkeszt : Andor Csaba

Madách Imre művei II.

Drámák 2.

A Madách összkiadás sorozatszerkeszt je: Bene Kálmán

A sorozat eddig megjelent köteteit lásd az utolsó lapokon!

Madách Imre

Reformkori drámák

Férfi és nő
Csak tréfa
Jó név s erény

Madách Irodalmi Társaság
Szeged
2006

A könyv megjelenését támogatta a

Szegedi Tudományegyetem
Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar
Magyar Irodalom Tanszéke,
továbbá a General Consulting Rt.

Sajtó alá rendezte, a szövegváltozatokat és szövegmagyarázatokat
összeállította:

BÁRDOS JÓZSEF
(Férfi és nő, Jó név s erény)

BENE KÁLMÁN
(Csak tréfa)

Készült Budapesten, 2006-ban. Felelős kiadó,
műszaki szerkesztő, borító:
Andor Csaba

ISBN 963 9386 35 9
ISSN 1219-4042

EL SZÓ

Madách-kiadásunk második kötete is a reformkorban írt Madách-drámák közül válogat: ezúttal az els mitológiai témájú darabot (a második *Az ember tragédiája*), a *Férfi és n* -t, valamint két társadalmi drámát, a *Csak tréfa*-t és a *Jó név s erény* című, töredékben maradt színművet adjuk közre. Mindhárom alkotás a negyvenes évtized els harmadában keletkezett, legkorábban valószínűleg a Héraklész-dráma. Ezt a tragédiát 1843-ban az Akadémia drámapályázatára is elküldte Madách, de szemben a *Csak végnapjai*-val, a *Férfi és n* semmiféle elismerést nem aratott.

Kötetünk felépítésében az els t követi: egy rövid el szóval indul, ezután következik a m (vek) kritikailag pontosított, többször ellenrészött szövege, majd a szövegváltozatok és szövegmagyarázatok közzélése zárja a sort. A kötet végén az adott m vekre vonatkozó válogatott bibliográfiát is közlünk. A jegyzetekben utalunk a közölt m kéziratának, kiadásainak adataira is.

Néhány megjegyzés szövegközlési elveinkről. Minden m vet a fellelhető utolsó megbízható kiadás és a kéziratok összevetése alapján rendeztünk sajtó alá, jó néhányszor felülbíráva, javítva a korábbi kiadások gyakran vitatható szövegét. Az eltéréseket a kiadott m vek után a szövegváltozatok között indokoljuk, s a korábbi, szerintünk hibás variációt is közöljük. Kiadásunkban mindenütt a mai helyesírásra javítjuk az eredeti szöveget – szeretnénk az amúgyis archaikus nyelv író megértését ezzel is segíteni. Így kötetünk els drámáját, valamint a drámatöredéket a Halász Gábor kiadása¹ által sajtó alá rendezett, s az általa szerkesztett els kötete és a kéziratok nyomán készítettük. A *Csak tréfa*-nál figyelembe vettük a m modern kiadását is.² Jelenlegi szövegünk tehát ezeknek a kiadásoknak a kézirat alapján újra ellenrészött, több helyen javított, kiigazított változata. Modernizáltuk a dráma

¹ Madách Imre összes m veí (I–II. k., Bp. Révai, 1942)

² Madách Imre válogatott drámái; Bp. Unikornis Kiadó, 1995. *A magyar dráma gyöngyszemei* c. sorozat 3. kötete, a szöveget sajtó alá rendezte Sirató Ildikó.

helyesírását (különösen a központosítás, a mondat- és tagmondathatárok jelölésében, valamint az összetett szavak különírásában nem követtük a szerzőt). Javítottuk a nyelvhelyességi hibákat is.

Mivel kiadásunk mindegyik kötetében szándékunkban áll a szövegváltozatokat, variánsokat és a szövegmagyarázó jegyzeteket is közölni, így a kritikai kiadáshoz hasonlóan a f szöveget sorszámozzuk. Itt, a többségében jambikus drámáknál soronként (pontosabban ötsoronként) kerülnek a lapszélre a sorszámok.

Indokolnunk kell, hogy miért az itt következő m vek kerültek kötetünkbe. Kiadásunk els három kötetének darabjai mind a reformkor negyvenes éveinek els felében keletkeztek. Az els kötetbe a prózában írt kísérleteket, ifjúkori zsenyéket, a harmadik kötetbe az olyan drámákat terveztük, melyeknek átdolgozásairól biztos tudomásunk van. Ezek egyúttal tárgyukat a magyar történelemből merítik (*Csak végnapjai*, *Mária királyné* és a *II. Lajos* töredék). A második kötet, melyet reformkori drámák címmel adunk közre, tárgyát tekintve nem egységes, az els dráma görög mitológiai témájú, s csak a másik kettő játszódik közvetlenül Madách korában és Magyarországon. Mégis: a *Férfi és n*, valamint a *Csak tréfa* összetartozását, szoros kapcsolatát számos Madách-tanulmány igazolja azzal, hogy együtt, illetve egymás mellett elemzi e két színművet teljes szöveg drámát Palágyitól kezdve szinte minden Madách-monográfia elemzi és értékeli, a leghosszabb fennmaradt drámatöredékről, a *Jó név s erény* közel másfél felvonásnyi szövegéről ugyanakkor szinte említést sem tesznek.

A *Férfi és n* azok közé a Madách-drámák közé tartozik, amelyeket a kezdetektől számon tartott a szakirodalom, de különösebb jelentőséget sosem tulajdonítottak neki. Már a Gyulai-féle *Összkiadás*ban megjelent. Ebben nyilván közrejátszhatott, hogy sokan tudtak a darab létéről, mert Nagy Ivánnak írt, a jegyzetekben említett levele szerint Madách a *Mózes* utáni időkben le akarta porolni ezt a m vet.

Ennek a drámának a recepciója a pályázati bírálóbizottságnál kezdődik, még 1843-ban. A szerző 1843 március 18-án nyújtotta be az akadémiai pályázatra m vet³ – a szabályoknak megfelelően – idegen

³RADÓ György, *Madách Imre. Életrajzi krónika*, Balassi B. Nógrád Megyei Könyvtár, Salgótarján, 1987, 86.

kézzel készült másolatban. A mazonban, úgy látszik, nem keltette fel a bírálók figyelmét. Ebben közrejátszhattak dramaturgiai gyengéi is, de elképzelhet, hogy a bírálók a verselésben alkalmazott nyelvi szabadságot tartották túlzónak (erre vallhat a jegyzetknél említett, a szöveg másolójától elkülöníthető kézzel származó helyesírási javítássorozat: a hosszú magánhangzókra kitett ékezetek sokasága, amelyeknek figyelembe vétele esetén a dráma jambikus ritmusa összeomlik).

A darabot Madách halála után már az első életrajzíró, Becker Hugó⁴ is említi, de különösebb jelentőséget nem tulajdonít neki. A későbbi életrajzírók és elemzők is főképp abból a szempontból vizsgálták, vajon mennyire mutat előre a *Tragédia* irányába.

Így tett S. T. István is, aki Madách-tanulmányai között mintegy három oldalt szánt a mű bemutatására.⁵ Mindenekelőtt a romantikus Titán-eszményt emeli ki, amelyet a *Tragédia* Ádámjában is jelenvalónak érez. Emellett a férfi – nő, szellem – anyag, ég – föld ellentét-párokra utal, megfogalmazva ezzel kapcsolatban elmarasztaló véleményét is: *A Herakles-dráma nem tudja megoldani tulajdon, dualisztikus-antagonisztikus alapeszméjét. Féként azért nem, mivel a költő egyoldalúan azonosul a sének alapjában romantikus, meddő anyagellenességével, szellemiség utáni sóvárgásával.*⁶ Az elemzés végén azt is megfogalmazza, hogy ez az ég–föld közé vetettség lesz Ádám tragédiájának is egyik forrása: *A máglyára lép Herakles még olyan gondolatot hangoztat, amely Ádám ajkán is felhangzik, csak hogy többé már nem az emberi lét kizárólagos alaproblémájaként:*

Egy öllel közelb

A mennyhez, és egy öllel távolabb

a földt! Két világ közé hajítva,

Melyikhez nyújtsam jobbam, nem tudom?

A test alá vágy és a gondolat föl!

⁴BECKER Hugó, *Madách Imre életrajza*, Madách Irodalmi Társaság, 2004. 65.

⁵S. T. ISTVÁN, *Álom a történelemben I = U*, *Félkör*, Szépirodalmi, Budapest, 1979. 199–279. A *Férfi és nő* 1 a 216–218. oldalon olvashatni.

⁶Idézett mű (I. m.) 3., 217.

⁷I. m. 3., *Álom a történelemben I*, 218.

Horváth Károly az első, aki önmagában is értékesnek véli a *Férfi és nő* című drámát, és alaposabb elemzést nyújt róla könyvében.⁸ Kiemeli, hogy Madách a *Művészet értéke*vel egy időben dolgozhatott ezen a művén, amelyben éppen nem olyannak mutatja Szophoklész *Trakhiszi nő* című drámájának hűségét, Heraklészét, mint amilyen Szophoklésznél, hanem nagyon is olyannak, amilyenek Madách e drámájából megismerhetjük. Horváth Károly a darab keletkezését az irodalomtörténeti hatás mellett Madách életrajzából is magyarázza, úgy véli, az a nőellenesség, kiábrándultság, amely a darabban mutatkozik, talán valamely közeli, friss szerelmi csalódás következménye is lehet (a Gyürky Amália-szerellemmel hozza kapcsolatba a művet). Összefoglalva a következőket mondja a drámáról: *(...) világos, hogy itt az antik keretben egy romantikus drámáról van szó, amely az eszményt a valósággal, az ábrándot a realitással veti össze. A Hébé-szimbólum kétféleképpen is értelmezhető: pesszimisztikusan: az ember nem érheti el az eszményi szépséget (erre utalna Hérahész szerelmének értelmezése a *Művészet értéke* Szophoklész-elemzésében); vagy pedig heroikusan: az igazi érték az eszményi szépség keresése, még ha az nem is érhető el. Ez a paradoxon jellemző a későbbi Madách-művekre is. Maga a mű a szerelem ellentmondásos felfogásán alapul, a felfokozott szerelemvágynak, majd pedig a szerelem szenvedélyes megtagadásának a drámája.*⁹

Nagyon érdekes, ahogyan a dráma egyik mellékszereplőjében, a Lantosban Madách alteregoját, költői ars poeticájának megfogalmazóját véli felfedezni: *A költészet romantikus felfogása ez, mely hasonló ahhoz, amely olyan későbbi lírai alkotásokban szólal meg, mint az *rüjkek meg és általában az Éden-motívumot megénekl versek*.*¹⁰

Horváth Károly hangsúlyozza, mennyire letisztult dramaturgiailag ez a mű Madách többi, a negyvenes években keletkezett drámájához viszonyítva. Ez a gondolat adja a bátorságot a szerkesztőnek arra,

⁸HORVÁTH Károly: *Madách Imre*, Gondolat, Budapest, 1984. A *Férfi és nő* 1 a 40–46. oldalon olvashatunk elemzést.

⁹I. m. 5., 44.

¹⁰I. m. 5., 46.

hogy felhívja a színházi szakemberek figyelmét erre a műre: a negyedik-ötödik felvonás összevonásával, megrövidítésével valószínűleg ma is színpadképes volna ez a dráma, amelyet pedig tudomásunk szerint soha, sehol nem vittek még színre.

Mezei József Madách-monográfiája két típusú, két jellemző magatartást feltételez a reformkori drámákban a „szentimentalizmus és a hajtásai”-t jelent *karthauziakat* és a „meditáción, passzív várakozásokon túllépő” cselekvő hősöket, a *Herakleszeket*. Ez utóbbi típusba tartozna a Férfi és a *Félisten*, a Csák végnapjai *Prófétája* (Csák) és a Csak tréfa *Költje* (Zordy) egyaránt. Mezei nagy munkája az egész életmaga magyar és európai összefüggéseit próbálja feltérképezni, a „kentaurot”, a test és lélek, föld és ég szorításában vergődő sőt, Herakleszt mutatja be típusai közül a legalaposabban.¹¹

Mezei munkáján kívül a *Csak tréfa* hősei, Zordy Loránnak „herakleszi” jellemzőit más elemzések nem húzzák alá ilyen határozottan, de szinte mindenki hangsúlyozza rokonságát a romantikus titánnal, a történelmi és mitológiai hőszokkal (Maternus, Endre, Csák, Heraklesz), Ádám el képeivel.

A *Csak tréfa*-t Gyulai Pál *arra sem tartotta érdemesnek, hogy fölvegye Madách összegyűjtött munkái közé* – írja a műről Voinovich.¹² A darabot először Riedl Frigyes ismertette¹³ és egy jelenetét is kiadta, majd Palágyi ír róla részletes, cselekményt ismertető elemzést monográfiájában. A mű is gyengének tartja a darabot, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a mű ugyan olykor *Shakespeare Július Caesarján, Athéni Timonján s Hamletjén keresztül tekinti a világot és helyenkint az ifjú Schillerre emlékeztet bennünket, mikor „Sturm und Drang” korszakában a „Haramiák”-at* írja – ám mégis *magát és környezetét* mutatja be

¹¹MEZEI József, *Madách. Az élet értelme*. Monográfia. Magvet Könyvkiadó, Bp. 1977. 70–88.

¹²In: VOINOVICH Géza: *Madách Imre és Az ember tragédiája*, Franklin, Bp. 1914. 35.

¹³*Madách egy kiadatlan tragédiájából*. Egyetemes Philológiai Közlemények. IV. 56–63.

és *valósággal az életbe markol!*¹⁴ Palágyi kiemeli, hogy a darab az ifjú Madách keserű élettapasztalataira épül, egy olyan mélypontját ragadja meg benne életének, amikor egyaránt mélységesen csalódott a megyei reformmozgalmak „szabadságzaj”-ában, eszményhitében és a képmutatónak, „férjvadász” névben.

Voinovich nagymonográfiája a szerelmi csalódásokat emeli ki a mű legfontosabb keletkezési körülményeiből, rövid, elnagyolt és a mű gyengeségeit hangsúlyozó értékelésében¹⁵ azonban van egy mindennek ellentmondó megállapítás: *egész Az ember tragédiájáig nincs m ve* (t. i. Madáchnak), *mely részleteiben annyi eszmét és gondolatot tartalmazna*. Mindkét monográfia felhívja a figyelmet arra, hogy Madách a dráma szövegéből alakította ki az *Egy múlt naplója* c. versciklusát.

Székely-kismonográfiájában¹⁶ csatlakozik a darabot elhibáztattnak, szélsőségesen szubjektívnek tartó értékeléshez, szerinte *A Csak tréfa azért sem sikerülhetett, mert szerzője egy irodalmi divatot követett, a romantikáét, anélkül, hogy ez irányzat mélyebb indokaival azonosulni tudott volna*. Noha mi ezzel az értékeléssel nem tudunk azonosulni, Székely azon megállapításával azonban, amely a Csak tréfa *túlcsonduló szubjektívizmusát* Csákok *Leoná*-jával, az *Egy múlt naplóját*-t pedig Petőfi *Felhő*-jével rokonítja, tökéletesen egyetértünk.

A *Csak tréfa* értékeit Halász Gábornak az eddigi egyetlen Madách-összeskiadáshoz írt nagyszerű bevezető esszéje¹⁷ ismeri fel először igazán: *a darab [...] csodálatosan érett, társadalmi szatírája máig friss és találó, [...] a legfontosabb igazolója az eddig csak kevéssé méltányolt madáchi vonásnak: az iróniának*

Horváth Károly¹⁸ monográfiája elemzésében hitelesen mutatja be a mű keletkezését: életrajzi háttérét, a szerelmi csalódásokat éppen úgy, mint az ifjú köztisztviselő Madáchnak keserű csalódást okozó megyei

¹⁴In: PALÁGYI Menyhért: *Madách Imre élete és költészete*, Bp. Athenaeum, 1900. 84.

¹⁵I. m. 10.: 37.

¹⁶I. m. 3.: 34–35.

¹⁷MADÁCH – I. m. I. kötet 8.

¹⁸I. m. 5.: 47–64.

közéletet, politikát, követválasztási harcokat. Kiemeli a darab szoros kapcsolatát Madách Timon álnéven írt politikai cikkeivel, a drámát *a nemesi liberalizmus önkritikájának* tekinti. Fontos része elemzésének a madáchi “tömegábrázolás” értelmezése: a *nagyra tör , küzd h s*, a romantikus titán nem a néppel, hanem a *kislelk tömeggel* áll szemben – a tömeget pedig itt a *képmutató, a haladó eszméket hangoztató, de gyakorlatilag azokat gáncsoló magyar nemesek alkotják*. (V. ö. Athén, Bizánc, London “tömegeivel”!) Végül még egy lényeges mozzanat az értékelésb l: *A humanista hit és a pesszimizmus közti vívódás, e bels küzdés kivetítése alakokban, helyzetekbe – voltaképpen ez a lírai mondanivaló a madáchi drámának*. A *Csak tréfa*-ról és a fiatalkori Madách-drámákról leírt megállapítás kés bb is alapvet jellemzője a madáchi életm nek.

A dráma értékér l tehát egyre kedvez bb a megítélés az utolsó fél évszázadban. Ezt igazolja a színházi bemutató is 1971-ben,¹⁹ vagy az a szép kiadású Madách válogatott drámák,²⁰ melyben a reformkort egyedül a *Csak tréfa* reprezentálja. S végül e rangbéli emelkedést igazolja egy tanulmánykötet is, amely els sorban Madách fiatalkori drámáinak és lírájának el készít szerepét értékeli a Tragédia viszonylatában. Befejezésül Schéda Máriának a *Csak tréfa* szubjektívizmusáról, líraiságáról írt gondolataiból²¹ idéznénk:

A világ nem a maga realitásában van jelen benne, hanem a f h s átlagostól mer ben eltér rész-világa kér szót a maga egyediségében. Mint minden Madách drámában, a h s itt is maga teremti világát, s ugyanakkor megszenvedti a t le való elidegenedést is. [...] Madáchnak minden m ve önéletrajzi m , afféle drámába és lírába öltöztetett lelki napló, amelyb l figyelemmel kísérhetjük Ádámnak, a legtökéletesebb alteregonak születését és lassú formálódását

¹⁹A Hubay Miklós átdolgozásában bemutatott darabot a veszprémi színház hozta színre.

²⁰Ld. I. m. 2.!

²¹SCHÉDA Mária: *A líra és a Tragédia párbeszéde – Madách élménytípusai alapján*. Árgus Kiadó – Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár, 2002. A *Csak tréfa* c. tanulmány a 116–145. lapon.

FÉRFI ÉS NŐ

DRÁMA ÖT FELVONÁSBAN

Jelmondat:

A férfi nagy nő nélkül is.

Hoffmann

SZEMÉLYEK

HERAKLES

EURISTHEUS, *mycaenei király, Herakles atyafia*

PHILOKTETES, *Herakles barátja*

EGY IFJÚ LANTOS, *Herakles udvarában*

JOLAUS, *Herakles szolgája*

HEBE, *Zeus lánya, az ifjúság istenasszonya és az ég pohárnoka*

DEIANEJRA, *Herakles neje*

JOLE, *árva lánya Euristheus, Oechelia volt királyának*

KALISTE, *Deianejra rabszája*

TÖBB RABNŐK ÉS NÁSZNÉP

ELS FELVONÁS

FÉRJ ÉS N

Személyei: Herakles. Euristheus. A lantos. Deianejra. Jole. Kaliste s több rablányok

(Királyi lak. Bársonyszéken ül Deianejra, ölében virághalom, kezében félig font koszorú; a földön rabn k ülnek, s virágszálakat nyújtanak föl. – Egy szögletben melázik Euristheus.)

1 KALISTE *(Lilomot nyújt Deianejrának.)*

Ne, még ez egy szál.

DEIANEJRA *(Mosolygva elveszi.)*

Ez reményvirág;

Nekem reményre nincs szükségem; adj

Egy ág mirtuszt.

(Elveszi s a koszorúba szúja.)

Ég rózsák között

Rezegjen a szerelm virága. – *(Fölugrik.)*Jön!

5 A kürt szavát hallom.

EURISTHEUS *(Deianejrához lép.)*

Ülj csak le n cske;

És f zögesd hitvány tekercsedet;

Soká jön meg a h s! *(Kacagva.)*S ha j ne is,

Hoz fején különbet!

DEIANEJRA *(Fájdalommal.)*

Óh, király!

Mért gúnyolod az ég n t? Miért

10 Az ég n nek e hervadni termett

Ajándokát?

EURISTHEUS

Mert nincs jól f zve; nincs

Minden virág közötte; és kivált

A rózsá, árnyék nélkül áll középén.

DEIANEJRA *(Kezébe adja.)*

Rendezd el hát te, vagy szúrj bé közéje

15 Néhány zöld ágat.

EURISTHEUS *(Fejét csóválva.)*

Én?

DEIANEJRA

Te, jó király!

EURISTHEUS *(Egy kupreszt felkap s rádobja.)*

Halálvirág is kell a koszorúba!

DEIANEJRA *(Felszökik.)*

Hah, rossz lélek, mért kínszasz? Egy mosoly

Nincs arcodon, mely gúnyt ne mondana;

Egy pillantása nincs gödrös szemednek,

20 Mely meg ne szúrná lelkemet! Miért ez?

Bántottalak talán?

EURISTHEUS

Nem.

DEIANEJRA

És miért hát?

EURISTHEUS

Hogy ifju vagy. *(Kérlelve.)*Leányom légy nyugodt;

Én tégedet szeretlek; néha-néha

Igaz, megkínzalak, – mert: ifju vagy még,

25 És játszni kívánsz vélem, mint fiúval;

Pedig ha a vénekkel játszni kívánsz:

Úgy óvd magad el idézni gyermek-

Játékait, virágot vagy leányt,

Vagy harcmez t; mert lelke visszasír

30 Múltjára, és az indulatvihar közt

Könnyen rád mordul. – Gyermeke, ne reszkess!

(Kürtöt megfogja.)

DEIANEJRA

Óh, mily száraz karod! Acélered

Mín csikorgva hajlik! Óh, bocsáss!

Én félek t led. *(Kürt szól.)*Mondtam, jön Herakles!

35 Már itt. *(Örömmel az ajtónak fut.)*
 HERAKLES *(Belép, karján a szép, de sápadt Jole.)*
 N m!
 DEIANEJRA *(Ölébe rohan.)*
 Óh, Heraklesem, ölelj meg!
 Ölelj meg, hogy szívem szoruljon össze;
 Mert olvadt keblemb l könnyen kibúvik
 És szívtelen halok meg melleden.
(Herakles megöleli.)
 Ne oly gyengén! Nem úgy ölel Zeus
 40 Fia.
 EURISTHEUS *(Jolét nézi.)*
 Szép, egy Heraklesnek nejjül.
(Kézét nyújtja Jolének.)
 JOLE *(Ajkához viszi.)*
 Te nyújtasz itt els testvérkezet.
 HERAKLES
 N m! Egy kis árva lányt hoztam haza;
 Hanem nem rableánynak.
 DEIANEJRA
 Rableányom
 Egy sincs. Keblemre árva, – légy leányom;
(Megöleli.)
 45 Eztán ne mondd, hogy nincs anyád.
 JOLE
 Igaz!
 Anyám sincs! És ha volna is: minek?
 N lenne csak, és n én is vagyok.
 Különben, a nem édes gyermekek
 Csak mostohák. Hagyj rablánynak, királyné.
 DEIANEJRA
 50 Majd könnyezesz leányka; légy vidám,
 Felejtsd el bánatod! Nézd, ott mosolygnak
 Az ifju lányok, menj te is közéjük,
 Majd elfelejtesz sírni nemsokára.

Heraklesem, fáradt vagy?
(Karját megfogja.)
 HERAKLES *(Euristheushoz)*
 És Mycaene
 55 Királya mért jött hozzám?
 EURISTHEUS *(Alázattal.)*
 Üdvözölni
 A nagy Heraklest.
 HERAKLES
 Úgy, ha üdvözölni
 Jött: én viszontüdvözlöm t. – Nejem
 Mit kérdeztél t lem?
 DEIANEJRA
 Fáradt vagy-e?
 HERAKLES
 Unom magam.
 EURISTHEUS
 Mutasd gy zelmeid
 60 Bérét, Herakles; gondolom, hozál
 Kincset s rabot.
 HERAKLES
 A h s azért csatáz,
 Mit még nem bír. Jer, hitvesem, tekintsd meg
 Barátinkat. Euristheus, te is jer. *(El hárman.)*
 JOLE
 E porleányok közt felejtsek én
 65 El sírni? Jó! Megkísértjük! *(Vadul.)* Különben
 A porba kell eldugni t römet:
 Hogy ott hurkolja meg a büszke embert.
(A lányok közé lép.)
 Barátnéim, társtoknak elfogadtok?
 KALISTE
 Miért ne? Ülj közénk. Mi a neved?
 JOLE
 70 Most Jole.

KALISTE

Szép név! Nézzétek, a lantos!
Jertek, rángassuk össze húrjait! Megállj,
Kis sz ke! *(A lantos keresztülmegy a színen, s a lányok utánae-
rednek.)*

Egy dalot kell játszánod.

JOLE

Hah, Istenem! Ez ifjút ösmerem! *(El.)*
*(Kert. Kés est – Herakles jön fegyvertelen; vállán szokott öltö-
nye: oroszlánb r, melyet keblén széjjelhúz.)*

HERAKLES

Mi az, mi itt feszeng? Miért zsugorg
75 A puszták zsarnokának sz re mellemen?
Mért görg oly forró zápor homlokomról
Le a bokákig? Hah, tudom, miért:
Láng van bel l, láng ég a csont között.
*(Mosolygva.)*Eh, balgaság! Ha ég, kioltom; ott fent
80 A n epedve vár. – Nem, nem, meguntam t!
Deianejra nem kell! *(Leveszi koszorúját.)* Agyvel mt l
Csirába jön e gyom; s nem hord Herakles
Aszott kezekkel font homlokfüzért.
*(Szétszedi.)*Nézd csak: még mirtusz is, mi jut eszébe.
85 Te jó asszonyka vagy, nejem, de nem szép,
Nem Jole; mert szebb e léttelen
Virágnál, *(Ősszegy ri s eldobja.)*
és a mennyeknél dics bb.
Óh, Jole! istenlány, a föld terén
Utolsó harcom bére! Kötsz-e te
90 Egy füzért homlokomra, mely soha
Nem hervadand? Kötsz-e – kötsz-e? Ha tudnám?
*(Föltekint.)*A n termében a világ kihalt, –
*(Susogva.)*Most nyúgoszik le ágya bíborára, –
Most vár, – most hullámszik föl keble értem. –
95 Most hallgat szívreszketve, hallja-e
Lábam döngésit a tornác kövén; –

Ne várj, ne várj! Én hozzád nem megyek!

Fagyos szerelmed, mint a hold világa,
Szikráltalan szemed, mint a bolyongó
100 Csillag tüze, csak fénylik és nem éget.
Ne várj többé soha; a gyöp fölött
Az álom édesebb, mint a hideg n
Karjában. Én itt alszom; és azért
Alszom csak, hogy lányomról álmodozzam.
(A gyöpágyra dül.)
105 JOLE *(Jön, s a kert túlsó részén megáll.)*
A zsarnok fészke néma, *(Körülnéz.)*senki sincs itt?
Nincsen, csak az, ki önmagát virasztja
S azért van ébren, hogy fájdalmait
Ne hagyja elaludni. Óh, atyám!
Ne bánd, hogy most még csak sirok, id kell
110 A tette még; és addig mit tegyek?
(Egy sz hajfűrtöt húz ki kebléb l.)
Keblem volt sírja eddig sz hajadnak;
De e sír oly forró, és oly fehér,
Hogy ott nem nyughatsz; mert Herakles azt
Feltépi, és csókokkal elborítja;
115 Ott nem maradhatsz, szent ereklye, nem!
Eláslak inkább; *(Letérdel.)*itt elég hideg van;
E sírnak a hideg jó, *(Elszóródva.)*sír, – mi a sír?
Halott ágy, mely fölött sír a halandó,
S önfájdalmát, nem a holtét siratja.
120 *(Felugrik.)*De én egyet sem! A kevély menyasszony
Minek sirálna? Sírt, mid n leány volt;
S hol venne annyi könnyet? A szemek
Tavak csak, mellyek elapadnak egykor.
És most nyugodj, öreg! Nem látsz fölötted
125 Térdelni többé; mert a lánykebelnek
Az izma gyöngé, s könnyen megszakad;
Pedig még nékem élnem kell sokáig! *(Indul.)*
Még egyszer, óh, még egyszer, sz hajak,

Csókollak. *(Leborul.)* Hah, mi az, mi ott világol?
 130 Úrném j !
(Fölugrik, s egy bokor mellé húzódik.)
 DEIANEJRA *(Jön, kezében lámpa, utána rableányok.)*
 Éj közelg, s Heraklesem
 Nem j hozzám fel. A hold fényinél
 Itt láttam t mélnézni. Jertek erre!
 Nézzétek, ott a h s! Elszenderült;
 Ne költsétek fel, lányok. *(Melléje ül.)*
 JOLE
 Asszonyom!

DEIANEJRA
 135 Te is itt, Jole? Ül le csendesen.
(Jole Herakleshez ül.)
(Indulattal.)
 Odább, odább a földre! Csak magamnak
 Szabad lélegzetét beszívnom.
 JOLE *(Gúnyosan.)*
 Úgy;
 Nézd, asszonyom: férjednek arca mint
 Vonaglik, s mint zúg melle!
 DEIANEJRA
 Mért vigyázol

140 Te rá? A h snek napja, éjjele
 Örök küzdésben forr; most csatázik;
 Azért zúg melle.
 LANTOS *(Jön.)*
 Üdvözöllek, óh,
 Sötét éj, a bánat h tüköre.
 DEIANEJRA
 Megállj, fiú! Jer mellém, s itt danolj.
 145 De más danát az éjrl.
 LANTOS *(Meggillantván a lányokat.)*
 Üdvözöllek,
 Sötét éj, mert fönt és alant kiszórod
 Csillagleányid.

DEIANEJRA
 Víg fiú, ne oly
 Hízolg dallot, itt alszik Herakles, –
 Nézd, mint terjeng kezével, – nézd, csatáz!
 150 Lantolj róla most.
 LANTOS
 Egy csókodért,
 Szép asszony.
 DEIANEJRA
 Menj, bolond! A lánysereg
 Mit szólna érte?
(Jole megpirul.)
 LANTOS
 Jót nevetne rajtunk
(Lantját felkapja.)
 Hesper szelét l
 A bölcs reng;
 155 Kis gyermek alszik bent, és álmodik.
 Míg álmodik egy gyermekálmot
 Zeus, a dörg r l: megmosolyg.
 És míg mosolyg: csörögni kezd a földön
 A megsárgult haraszt,
 160 S bel le két kígyó tekerg föl
 A gyermek bölcs jére. “Kis fiú!
 Alszol? Ha alszol, ébredezz!”
 De mért t költeni?
 A pölyhös kéz felnyúlik, és bel le
 165 Megfogva hull két kígyó a harasztra. –
 Szép lánykák! E gyermek ki volt?
 LÁNYOK
 E gyermek volt: Herakles, Zeus fia.
 LANTOS
 Az ég magas Kaukaz hegyén,
 Sziklán láncolva ül
 170 Az emberalkotó Prometheus –;

S halványan nézi, mint rágódik a sas
 Újonnan n tt szívén.
 S mint nézi: a völgyek között
 Megáll egy ifjú vándor, s föltekint
 175 S mint föltekint, az ívet megragadja,
 És szárnya-szegve a kesely lehull. –
 Szép lányok, e merész ifjú ki volt?
 LÁNYOK
 Ez ifjú volt Herakles, Zeus fia.
 LANTOS
 Sárkányok dúltak Groua
 180 Folyói közt;
 Oroszlán b gött a sík földeken,
 A szent bércek között vadkan dühöngött,
 S rémállat a mennyeknek ajtajánál. –
 Ki volt a férfi, ki legy zte ket?
 LÁNYOK
 185 A férfi volt: Herakles, Zeus fia.
 LANTOS
 A félvilágon óriások éltek,
 S a törpe népet széjjelszaggaták;
 Ki ölte ket el mind egyt l egyig?
 Ki volt, ki Anteust, a föld fiát,
 190 A légben morzsolá szét? És ki volt,
 Ki még magát a súlyos földet is
 Órákig vállán bírta tartani?
 LÁNYOK
 Ez isten volt: Herakles, Zeus fia.
 JOLE (*Elkapja a lantot. Indulattal.*)
 Add, gyermek, a lantot! Semmit se tudsz,
 195 Rab ujjaid közt a húr is hazug.
 Énrám hallgassatok, ha meg nem untok:
 Fonóban együtt szép leányok ültek.
 És mint fonóban szoktak a leányok:
 Meg-megnevettek néha hangosan.

200 Középbén ült egy nyúlánk, csalfa lány,
 De szép, ámbár szeszélyes, büszke lány; –
 Ha hallottátok hírit Omphalének:
 volt az. A tündér habujjain
 Arany kenderfonál tekerge, és
 205 Fel-felgyür zé az orsó nyakára –
 Egyszerre kint a föld inog, s belép
 Egy óriás; széles csontvállain
 Oroszlán zörgött, és kérges sörénye
 Szélt l szétdúlva az égnek meredt föl; –
 210 Az óriás markában cserfabot,
 Mely oszlopnak kicsiny, de nagy sulyoknak.
 Jön, mondom, és botját a szép királylány
 Lábához fekteti, s ráül danolni,
 Enyelgni, s néha még meg is pirulni,
 215 Amíg danol, amíg enyelg, s pirul:
 Asszonyruhát aggat rá Omphale.
 A tíz más leány kilopja a botot
 Alóla és guzsallyal fölcseréli.
 A h s nevet, s fon vastag ujja közt
 220 Cérnát oly vastagot, mint a guzsaly
 Maga. Rabn k! Ki volt e gyáva h s?”
 LÁNYOK (*Nevetve.*)
 Herakles.
 DEIANEJRA (*Fedd szemeket vet Joléra.*)
 Jole! Csintalan leány vagy.
 HERAKLES (*Álmában.*)
 Megállj! – Borul szemed – csókot leány –
 Csak egyet – óh, ne sírj, – hiszen – hiszen csak egyet
 225 Rimánylok – nem sok az.
 DEIANEJRA (*Megcsókolja.*)
 Ne, édesem.
 HERAKLES (*Fölugrik.*)
 Eredj! (*Eltolja.*)

DEIANEJRA
 Álmodba kérsz, s el nem veszed,
 Ha ébren vagy: ki tudná vágyait
 Istenkeblednek szüntelen betölteni!
 HERAKLES
 Eh, mit busulsz te rajtam: semmi gondod
 230 Reám.
 DEIANEJRA
 Beteg vagy édesem, vagy álmos?
 HERAKLES
 Mikor voltam beteg? Nyitott szemekkel
 Hol láttál álmost? Ébren mondom, asszony,
 Megvénültél, nem kellesz.
 DEIANEJRA *(reszketve)*
 Istenem,
 Honnét ez? Óh, tekints reám, Herakles,
 235 És mondd még egyszer, mert el nem hiszem,
 Hogy e hang a te melledb l suhant ki.
 HERAKLES
 Ha úgy gyönyörködöl meghallani:
 Még egyszer mondom, vén vagy, nem szeretlek.
 DEIANEJRA *(Töredezve.)*
 Igaz! Igaz! – Herakles! Ifju arcom
 240 Rózsái melleden nyílottak el;
 Szemem tiedben veszté el világát;
 Szép homlokom csókoktól száradott el,
 S most már, mid n egész valóm megolvadt
 Szerelmednek tüzeben; most, mid n
 245 Mint a napfényt l a harmat, kiégtem –
 A párába szállva, lelked g zkörébe
 Semm ltem el: most azt kiáltod:
 Megvénültél, n , nem kellesz nekem!
(Kálisze karjára d l.)
 HERAKLES
 Mért a sziréni ének szádban, asszony?

250 Heraklesnek beszélsz? Fagyos szavakkal,
 Pityerg képpel kísértesz: hogy újra
 Lobbanjak lángra? Reszket nyögéssel
 Készülsz kirázni kedves álmaimból?
 Mi vagy te ahhoz képest? Barna szén,
 255 Mely abban büszke, hogy egykor parázs volt.
 Leánykorodban h n szerettelek,
 És mint ifjú n t is, mert azt hívém:
 Hogy a n , míg mozog, szeretni képes.
 Örök tavaszt hívék ragyogni egykor
 260 Jégsíma arcodon; örök havat
 Keblednek halmain; örök tüzet
 Szemed villámiban, mely szép vala,
 És fénybogárként éjjel is világolt.
 És most az arc ránczá szöve meg;
 265 A mell völgygé apadt; a villogó szem
 Szétszórva fényit, méccsé törpüle.
 DEIANEJRA *(Keser n.)*
 S az eskü, jó Herakles?
 HERAKLES
 Esküjét,
 Azt gondolod, Herakles megtöri?
 Mid n esküdtem, azt mondtam neked:
 270 “Szeretlek”, s újra esküszöm, hogy akkor
 Szerettelek. De azt nem mondtam, úgye?
 “Szeretni foglak”, mert olyat nem ígér
 A józan ember: mely indulaton
 Alapszik. – Most halld, asszonyom, a végzést:
 275 Férj és n lenni e nap megszününk.
 DEIANEJRA *(Lábához omlik.)*
 Herakles, óh, csak el ne zz magadtól:
 Még úgy boldogtalanná nem teszesz!
 Hagyj meg rabn dnek.
 HERAKLES
 Annak megmaradhatsz!
 Jer Jole! Jer! Én tégedet szeretlek. *(Mégfogja karját.)*

DEIANEJRA *(Csillogó szemekkel felszökik.)*
 280 Gondoltad, a féltés lesújt, megöl
 És majd toromban löd nászodat,
 Korcs isten! E kebelnek izmai
 Meghajlanak, de széjjel nem szakadnak;
 Te meg nem ölhetsz egy asszonyt azáltal,
 285 Hogy megcsalod; de az téged megölhet.
 Nem, nem kívánom! Hisz fáj nékem is,
 Ha szenvedsz; óh, mi egy vagyunk a testben,
 Mint a szellemben voltunk – vagy talán
 Most is vagyunk. *(Hízelve.)* Hiszen te csak velem
 290 Most játszál! Úgye, csak játszál Herakles?
 Mosolygysz! Igen! Óh, én boldog vagyok,
 Megint a régi h Deianejra.
 Meg is csókolsz, ugye? Csak egyszer, egyszer!
 HERAKLES *(Hidegen.)*
 Ha csak azt kéred, többször is. Nesze! *(Megcsókolja.)*
 DEIANEJRA
 295 Ne többször! A csók, melyet év el tt
 Ajkamra nyomtál: holdakig meleg volt,
 Vértoltokat süített ki arcomon,
 És sebjeit az üdvösség gyógyította.
 S ez mily hideg csók! Még köny imet
 300 Sem bírta felszárítani! Ne többször,
 Ne többször! Mert a férfi csálni nem tud,
 Hogy a n meg ne tudja. *(Büszkén.)* H s Herakles,
 Te fogsz szeretni még. *(Indul.)*
 HERAKLES *(Nyugodtan.)*
 Az meglehet.
 DEIANEJRA *(Visszalép.)*
 Nem, nem megyek! Meg kell jól látnom arcát
 305 Annak, ki gyilkosom. – Idébb leány!
 El ttem mit remegsz?
 JOLE *(Hozzá lép.)*
 Mért asszonyom,
 Mért félnék én tet led!

DEIANEJRA *(Kezét megfogja és szemébe néz.)*
 E sötét haj, –
 E nagy bogárszem, – e halvány pirosság
 A lilium-arcon, – ez ifjú kebel, –
(Eleresztí kezét.)
 310 Herakles! szebb, mint én! *(El.)*
 HERAKLES
 Azt tudom.
(A lantoshoz.) Te csillagolvasó! Mért állsz meredve?
 Nincs dallod menyegz mre?
 LANTOS *(Húrjait eltépi.)*
 Megszakadt
 A lélek- és a lanthúr.
 HERAKLES *(Jóíz n nevet.)*
 Ha-ha-ha!

MÁSODIK FELVONÁS

KÉT ASSZONY

*Személyei: Herakles. Euristheus. Philoktetes. A lantos. Jolaus.
Deianejra. Jole. Nász nép.*

(Terem: egy széken ül a sápadt Deianejra.)

DEIANEJRA

- Mellem dobog, s törött lélegzetem
315 Alig suhog, – és olyan csendesen,
Mint halni készül é, aki fél,
Gyorsan lélegzeni: mert mindenikben
Az elröpül lelket véli látni.
De semmim sem fáj, csak szívem dagadt
320 És fölrepezetni készül mellemet.
Óh, mért fáj, hisz Heraklesem velem
Csak játszott, hogyha meg lehet bocsájtani
A játékot, mely kinkacajt fakaszt,
És a játékok közl egyet megöl.
325 Mért ámítom magam? Komoly lemondás
És jól kimért gúny volt, amit Herakles
Hozzám szólt. Gúny – gúny, óh, csak ez nehéz!
(Fejéhez nyúl.)
Le a gyöngyökkel; van szememben úgyis
Elég. Le a bársonnyal is, minek nekem?
330 Vén rabnak a pokróc szebben illik.
És jobb is a könyvet törteni,
Mert újakat fakaszt ki durva szere.
JOLE *(Bejön, búsan néz a nőre.)*
Ne lágyulj meg leányszív! – Asszonyom!
DEIANEJRA
Mi van még rajtam, mi egy királynét
335 S Heraklesnek jét jegyzi? Semmi sem!

Csak egy, *(Tompán.)* a bánat.

JOLE *(Hozzámegy.)*

Asszonyom.

DEIANEJRA

Ki az?

Hah, lány, te vagy? Mért jössz? Felkölteni
A kint, melyet már félig eltemettem,
Hogy rég nem láttalak?

JOLE

Nem.

DEIANEJRA

Méért tehát?

JOLE

- 340 Midn lakodba jöttem, és sirék;
Te azt mondad: ne sírj, jó lányka, ne,
Anyád helyett anyád leendek én;
És én lányoddá akkor nem lehettem.
Most megfordult sorsunk: te vagy szegény,
345 Szegényebb tán, mint akkor én valék,
Neked kell a gyámlány; jer, és fedezd fel
Mindazt, mit érzesz, és mit vagy teendő;
Talán segíthetek céloban én is.
DEIANEJRA *(Vad indulattal.)*
Bódult! Férjem neje lányom legyen?
350 S apádnak lánya neje is legyen?
Ha-ha! Mi szép rokonság. *(Megragadja Jolét.)*
Balga gyermek!
Elég vénnek látsz már te is anyádnak?
S a még leendő harcot is közöttünk –
Mely tartja bennem még az életet, –
355 E szóval “légy anyámmá”, szívtelen,
Készülsz elrablani? *(Gúnyosan.)* Jolém, nem úgy,
“Lányom nincs! És ha volna is: minek?
Nem lenne csak, és nem én is vagyok,
Különben a nem édes gyermekek

360 Csak mostohák.” Ezt mondád nékem egyszer.

JOLE (*Hidegen.*)

Igaz. Mint küzdesz hát velem?

DEIANEJRA

Sirok,

Rimánykodom; a n ennyit tehet.

JOLE (*Gúnyosan.*)

A harc közöttünk ennyib l fog állni?

Én hát másképp vivok: hízlek, nem,

365 Játsszom, mosolygok.

DEIANEJRA (*Esengve.*)

Azt ne, lány! Ne azt!

Óh, mért vagy ifjú, mért vagy szép? Ha szép vagy,

Szép vagy pedig. – Leány, kedves leány!

Minek a szépség néked? Add nekem!

Csak egy sugárt szemednek fényib l, –

370 Egy rózsát ifjú arcod tükörér l,

Egy szálat szép hajadból; s érte vedd el

Két perc után létem.

JOLE

Nem adhatok,

Magamnak is van szükségem reá!

DEIANEJRA (*Dühösen.*)

Csábítani, úgyé csábítani?

375 Heraklest elcsábítani? Nem adsz?

Ugye nem adsz hát? Majd veszek magam.

(*Vekiszöktik.*)

Lehúrom rólad a színt, a szemet

Kiszúrom, – a haját kitépem!

JOLE

Asszony!

rült vagy? Emberek, segítsetek.

HERAKLES (*Euristheus bej utána.*)

380 Mi ez, n ?

DEIANEJRA (*Leverten.*)

Harc.

HERAKLES

Egérharc. S érte téged

A lyukba teszek. (*Megfogja Deianejrát.*)

Jole, kedvesem,

Öltözzél, a násznép gyülvöngni kezd.

(*Elviszi Deianejrát.*)

EURISTHEUS

Köszöntlek, ez innep szép virága!

JOLE

Te is szépnek látsz, jó öreg?

EURISTHEUS

Pirosnak,

385 Mint szökürcs, mely n tt Oechelia

Véres mez in, és dics fehérnek,

Mint sz atyád holt arca.

JOLE

Hah, temesd el

E szót magadba, mélyen, sárga ember!

Mért zúgod azt fülembé?

EURISTHEUS

Mert talán

390 Megszédültél, s kell egy kevés hideg víz,

Mely eszméletre hozzon.

JOLE

Semmi sem kell;

S lelkennek titkait ne lesse senki.

EURISTHEUS

Így meg nem élünk. Tán azt gondold:

Nem ismerem legtitkosabb ürét

395 Keblednek? Azt hiszed: nem leskel dtem

Egész nap mindég kis lábad nyomában?

Nem hallgatóztam ágyad vánkusanál.

Mit álmodsz? Lány, el ttem nincs titok.

Tudom, hogy érted dülta szét Herakles

400 Szép honnodat; éretted ölte meg

Atyádat: hogy kéjhölgyévé tehesen.
Még többet is tudok; füledbe súgom:
Te t gy lölted, s most is gy lölöd.
Ne rettenj meg, leányom, oly nagyon!
405 Mit én tudok: az anyyi, mintha csak
Magad tudnád. Nem szólsz? Akarsz velem
Egy célhoz jutni?
JOLE

Én veled? Ki téged
Nem ösmerlek másként: mint királyt,
(*Élesen.*) És mint Herakles nagybátyját.
EURISTHEUS

Igaz,
410 Jól ösmersz kívül, ámde bent sehogy.
Nekem van országom téres, kies;
Van gyermekem, vitézim, s mindenem;
De egy hibázik, a lélek nyugalma.
Mid n Heraklest szülte anyja: egy jó
415 Jövendölé, hogy e fiú vagy ennek
Utódi elpusztítják honnomat,
S családommal földönfutó leszek.
Gondolhadd a kint, mely szívemre tört,
Dühödve a gyilkot kezembe fogtam,
420 Átütni széles mellét a fiúnak.
De a gyilok széttörve hulla el,
Mert a fiú Zeus isten gyermeke.
Leverten a szent jóshoz fordulék,
Ki szárazon csak azt felelte: "Istent
425 Csak isten s önnön keble veszthet el".
És szülék azóta kín között:
Miért van oly parányi körre az
Er szorítva, hogy a vágy ezernyi
Részét sem bírja létesíteni.
430 Míg szülék: Herakles férfi lett;
Emberrel, szörnyel és szellemfiúkkal

Csatára küldtem; kába én! Hivém,
Hogy a dics ség szomja fojtja meg;
De csak gy zött mindenütt! s nekem
435 Gy zelmeit regélte; ekkor újra
Bosszúm felébredt, és utánacsúsztam;
Homok- és bércen, térden s talpomon;
Meglesni, hol van a gyilok helye,
Keblében; és azt végre megtaláltam.
JOLE
440 És hol?
EURISTHEUS

Szívében. Most, lány, újra kérdem:
Akarsz-e frígyet kötni?
JOLE

Miért csak éppen
Én?
EURISTHEUS

Mert te szúrhatod halálra csak.
JOLE
Úgy nálad nélkül is elvégzem azt!
EURISTHEUS
Miképp?
JOLE (*Gyilkot húz ki.*)

Mid n velem nyugszik: leszúrom.
EURISTHEUS (*Neretve.*)
445 Te d re! Mondtam, t fegyver hegyével
Nem ölheted meg, mert isten fia.
Minek tartod kezvedben?
JOLE (*Elveti.*)

Jaj nekem!
Minden reményem elveszett.
EURISTHEUS

Talán nem.
Akarsz-e frígyet kötni?
JOLE (*Ölébe dül.*)

Akarok.

EURISTHEUS
 450 Nyugodtan hát, és hallgass meg leányom:
 Herakles két lény, ember s isten is;
 Örök vagy halhatatlan lenne, ha
 Meg nem vegyítné a porral magát;
 De közénk vegyült, s felolvadt
 455 Az embertermészet gyöngéiben.
 Most reményl, most küszködik, sovárg,
 Busúl, mosolyg, gyöl, miként te, s én;
 Mért volna hát egészen sérthetetlen?
 Hstetteit elküzde mind a földön,
 460 Nincsen csata, mely hozzá illenék;
 A harcos lélek meg nem tud pihenni,
 Ha nincsen vívni senkivel, kiszáll
 Önkeble ellen a végső csatára,
 Nyerjen, veszítsen, mindegy, hal el.
 465 Most szeret, forrón, – mint nem tudunk
 Mi többiek: és lelke mindenét
 Központosítá ez egyetlenegy
 Ösztönben. – Azért, szép leány; ha könnyít
 A bosszúállás sorsodon: szeresd t: –
 470 Csókold, öleld, dldj égkeblire; –
 S midn megolvad, mint az érc a tön,
 Midn sír, izzad, reszket melleden:
 Kacagj szemébe, s csald meg t. –
 Ez a ti gyilkotok, asszonyszemélyek!
 475 Jer, zúg a nászi dal! S talán halotti.
(Kézénél fogja Jolét s elvezeti.)
 HERAKLES *(Jön Philoktetes és Jolausszal.)*
 Vigan Philoktetes, új nászt ülünk!
 Ne légy oly szótalan; mi bánt? S te fickó
 Mért nem táncolsz kinn a többek között?
 JOLAUS
 Ki véled annyi évekig barangolt
 480 Sziklán, bérceken keresztül: nem csuda,

Ha lábait nem bírja. Hej! Herakles,
 Elbbi nászodon különb legény
 Voltam még talpomon. Szegény nejed!
 PHILOKTETES *(Megragadja Herakles kezét.)*
 Nem kértem még soha semmit se tled;
 485 Mert nem szoktam koldulni, azt tudod;
 Hanem ha most kérek: mit fogsz felelni?
 HERAKLES
 Legyen.
 PHILOKTETES
 Bocsásd el a n t tömlöcödb l.
 HERAKLES
 Ereszd ki.
(Philoktetes el.)
 JOLAUS
 Én még többet is rimánlok,
 Ha hszolgádtól azt meg nem tagadnád.
 HERAKLES *(Mosolygva.)*
 490 Ha nem lesz sok.
 JOLAUS
 A régi n t nezd el;
 Egyszer rabn dneked hagyta, és Herakles
 Szavát mindig megtartja.
 HERAKLES
 Ám legyen meg.
 JOLAUS *(Örömmel.)*
 Most már elbírom lábamat, s ma még
 Addig hányom-vetem, míg meg nem ifjul! *(El.)*
 HERAKLES
 495 Jó, jó – nem zhetem el, mert nejem volt,
 Vagy inkább: mert egyszer szavam adám.
 Mi gondom többé rá? Egy percenét
 És újra v legény leendek. A n
 Csak addig házastárs, míg a teremt
 500 Szabályának: “szeretni” megfelel;

S ha ezt nem bírja, sem önnön maga
 Élvezni, sem mást élveztetni nem tud:
 Csak földteher, s élettelen agyag.
 Mert mint tavasszal a kertekbe két szál
 505 Ibolyát ültet a kertész, hogy egyike
 Teljesnek nyíljon, s bokros fürtivel
 Jelelje ki a fajt, – s a másika
 Csak magvat hozzon: úgy az asszonyember
 Csak fajt tenyésztani van el teremtve.
 510 Soká öltözködik menyasszonyom.
 Hah, zúg a kürt! Jer Jole, itt a násznép!
(Férfiak és n kj nek; Herakles el vezeti Jolét.)
 NÉPSZÓNOK
 Fogadd el jobbágyid, s vitézeid
 Legh bb kívánatát: hogy boldogítsd
 Zeus fiát, a gy zhetetlen embert.
(Kincset raknak Jole lábához.)
 RABN K
 515 Legyen szerelmed oly bájjal virágzó,
 És olyan szende, mint e kis halom.
(Virágot szórnak elébe.)
 JOLE *(Magában.)*
 Volnék pór, e fény elszédítene.
 De még egy hódoló hibázik. Óh!
 Ne jönne bár!
 DEIANEJRA *(Jön gyászba öltözve.)*
 Mint rabn d eljövék
 520 Nászodra én is, nagy király; fogadd el
 Egyetlen kincsemet, mit adhatok.
(Egy inget ad Heraklesnek.)
 Öltözd fel a menyegz éjszakán;
 Neked menyasszony, nincs ajándokom.
 De van kérésem, melyet szívszakadva
 525 Intézek hozzád: úgy szeresd Heraklest,
 Mint én. *(Indul.)*

HERAKLES *(Megnézi az inget.)*
 Megállj! Vidd vissza öltönyöd;
 Ez véres, és menyegz éjszakámon
 Nem hordok véreset. *(Visszaveti.)*
 DEIANEJRA *(Kétségbeesve.)*
 Óh, jaj nekem! *(El.)*
 HERAKLES *(Int, s a nép eltávozik)*
 Jolém, magunk vagyunk. Kell esküszó,
 530 Mely megtudatja véled, mint szeretlek?
 Ha kell: ím esküszöm: hogy nincs az égben,
 Nincs Vulkán m helyében lángözön,
 Mely jég ne volna lángom ellenében.
 És esküszöm még azt is, mit soha
 535 N nek nem esküvém: hogy kívüled
 Több földi n t szeretni nem fogok.
 Most szólj te, hogy szeretsz-e?
 JOLE *(Remegve.)*
 Én szeretlek.
 HERAKLES
 Úgy élj, mint e szó nem hazug. Nejem!
 Mért reszkettél meg?
 JOLE *(Rendbeszedi magát.)*
 Óh, édes Herakles!
 540 Én n vagyok, és a mi jellemünk:
 Remegni. Minden hirtelen öröm-
 S bánattól megmered szivünkben a vér.
 HERAKLES
 Kicsókolom hát a fagyot.
(Jolét megfogja, ki elhúzódik.)
 Mi ez?
 JOLE
 Herakles, egy kérésem van, ha azt
 545 Betöltöd; úgy szeretlek mindörökké.
 HERAKLES
 Mi az?

JOLE

Egy holdja éppen már ma van
Annak, hogy jó atyámat eltemettük;
Engedd, hogy e nap még érette sírjak.

HERAKLES

550 Nehéz egy percecskét is várni. De
H n csak a h magzatból lehet.
Sírhatsz. – Reggel tehát?

JOLE

Nem; holnap estve.

A csillag, a hold, és az éjmagány
Legh bb barátja a szerelmeseknek.

HERAKLES

Úgy holnap estig árva lesz Herakles!
(El Joléval.)

(Kert. Éjszaka.)

DEIANEJRA *(Jön.)*

555 Elcsendesült a nép, mely kínomon
Táncolt. A v legény! – Hah, félre t lem
Rossz gondolat! A v legény siratja
Avult nejét; – igen! siratja; ezt
Kell hinnem, mert másképp meg rülök. –
560 Ajándokom nem vette el! Talán jó!
Magam sem tudtam, és most sem tudom,
Mi az? – Jól látok-e? Ki j felém?
Hah, a menyasszony jön megh teni
T zkeblét! Messze-messze fuss el asszony –
565 Te illyet nem nézhatsz. *(El sebesen.)*

JOLE *(Jön.)*

Még egy napom van,
Csak egy napom; és nem tudom, miért
Rimánkodtam ki ezt is? – Óh, tudom,
S megvallani mégsem merem. Ki véle!
“Szeretsz!” Elég! Mindent megmondtam; és

570 Nem kérdé senki, nem hallotta senki.

Mindennap egy istendal hangozott
Ablaklugosaim közt, és a dalnok
Remegve nézett fel: hogy értem-e?
Az csalt ki most is hát leány? Igen!

575 Az els csókot titkon rálopom
S a többi vesszen el cserében a sirért!
Ott jön! Hová legyek! agyonpirúlok.

(Egy bokor mellé húzódik.)

LANTOS *(Jön, kezében lant.)*

“Nincs több szegény, csak én, nincs több szegény,
Csak a lantos; csak a lantos szegény!

580 A pór nyugodt, nem bántja lelki vágy, –
Nem álmodoz tündérvilági lényért;
A földön kóborol, szánt, és magot vet, –
S nincs gondja több: ad-e es t az ég?

A h s mit álmodik: csak harc s dics ség

585 S azt véren szerzi meg; gyermekdolog!
Hegyes vassal piros vért önteni!
És a király mi boldog! Kincs között
A föld legföls trónusán mosolyg,
És amit álmodik, vagy szíve kíván:

590 A rabnép megreszketve tölti be!
Óh, Istenem! Mi boldog a király!
De a dalnok, kit a föld megnevet,
Kit holdkórosnak csúfol a világ,
Kinek nincsen hazája, nincs laka,

595 Kinek a nappal b vös lámpafény,
Kinek az éjjel szellemek hazája,
Kit álmi közt görcsök rángatnak össze,
Ki képzemények földén édeleg

600 És b vsugárt rabol a szellemekt l,
Önvesztire. Hah, mert az Istenország
Üdvét megérzi, s érte dalra kél,
rjöngve, mert odáig lantja nem hat,

És itt alant nincsen, ki értené,
 Mert aki érti, az csak olyan rült
 605 Mint maga, – óh, mily boldogtalan
 Csak zeng, csak zeng, míg húrja megszakad!
 Nincs több szegény, csak én, nincs több szegény,
 Csak a dalnok, csak a dalnok szegény!”
 Hah, mért rezeg kezemben e darab fa?
 610 Enélkül boldog volnék! El vele
 A porba! *(Nézegeti.)* Elhajítsalak? Minek vagy,
 Ha nem szólsz? Lelkem adja untalan
 A hangot húrjaidba? És utóbb is
 Elvesztegesse rád életfuvalmát?
 615 Nem, nem, nem hordalak! Nem adsz te semmit
 Nekem! Csak elveszed! Hitvány barát vagy,
 S idétlen visszhang; menj a porba hát.
(Elveti lantját, s Jole felveszi.)
 Nyögsz! Megszakadt fakebled? Semmi sem,
 Most már szabad vagyok és társtalan,
 620 Most könny és vidám! De boldog-e?
 Nem; még most is boldogtalan; szorong
 A szív, és kér! De mit? Leányt, leányt!
 Jolét, az égi lányt! Ah, nem jön !
 Nincs több szegény, csak én!
 JOLE *(A hűrt megrezenti.)*
 Csak én!
 LANTOS
 Mi az?
 625 Most is visszhangzod a mell kínjait!
 És csúfolsz rossz darab fa.
(Indulattal lantjához indul, s Jole kezében látva, megáll.)
 Hah, te vagy!
 Ne fuss!
(Megfogja.) Hiszen ösmerjük már mi egymást!
 Agyamba teremtélek meg és
 Azolta keblemben növél virágnak;

630 Szememből öntözgettelek naponként,
 Hogy meg ne hervadj; lány, ne is tagadd;
 Légy néma, én szavad így is megértem,
 Mert reszket szíved, és arcod pirul.
 JOLE
 Bocsáss el. Ifjú, te nagyon merész vagy!
 635 Én n leszek!
 LANTOS
 Enyém?
 JOLE
 Heraklesé.
 LANTOS
 Mindegy, ma még enyém! Elég a földön
 Egy éjszakát üdvök közt élni át. *(Megöleli.)*
(Euristheus Jolaust karjánál fogva vezeti, s Joléra mutatva szól:
“Láttad?”)

HARMADIK FELVONÁS

VÉRES ING

*Személyei: Herakles. Euristheus. Jolaus. Deianejra. Jole. Kaliste
s több rabn k.*

(Kert. Alkonyat.)

EURISTHEUS *(Jön Jolausszal.)*

Láttad hát a h n t, kiért Herakles
Deianeirát elhagyá? Koldusfiúval

640 Szerelmeteskedik a nászi éjen.

JOLAUS

Szörny ség! Mit teszünk most?

EURISTHEUS

Mit teszünk,

Azt kérded? Van kérdezni most id ?

Áruld el Jolét.

JOLAUS

Elhiendi-e

Egy szolgának szavára? Tedd uram

645 Magad, mit énrám bízol.

EURISTHEUS *(Megütközve.)*

Én? Bolond!

Mi gondom nékem arra?

JOLAUS

És nekem mi?

EURISTHEUS

Elég, rossz szolga! Elmegyek tehát,

És elbeszélem kedves, jó uradnak,

Hogy leghívebb szolgája, amid n

650 Urának boldogságát látja kockán:

Mint a hal, akkor is némán fülel;

És majd gondolkozunk: ugyan miért
Tevé ezt Jolaus? Könnyen lehet,
Hogy azt sütjük ki: Jolaus kerít .

(Indul.)

JOLAUS

655 Maradj! Mikor mondjam meg neki?

EURISTHEUS

Ma,

Itt e helyen, mid n menyasszonyával
Fog édelegni.

JOLAUS

És mért éppen akkor?

EURISTHEUS

Rövidlátó! A h s megtudva azt,

Hogy keblén egy kígyót szorongatott:

660 Megfojtja, és a régi n t bujában

Szivéhez zárja.

JOLAUS

Bár úgy lenne! Én

Deianejráért mindent teszek.

EURISTHEUS

Nézd csak, jön a menyasszony! Milyen álmos!

Mily halvány! Nem csuda; múlt éjszaka

665 Enyelgett. Menj fiam, – kikémlelem

Még jobban a b nöst. *(Jolaus elmegy.)* A jó bolondot

Rászedtem. Mindent el merek követni,

Csak aztat nem, hogy a nagy óriás

Szemébe nézzek; mert egy félkeze

670 Kirázná lelkemet. Teremte eszközt

Mindenre a sors, csak legyen, ki azt

Használni tudja, és én jól tudom.

JOLE *(Euristheus karjába dül.)*

Bocsáss meg, frigyünk megszakadt.

EURISTHEUS

Hogyan?

JOLE

Én nem segíték célodban.

EURISTHEUS

Nem-e?

675 Hamar felejtetted a tort, melyet ültél
Apád fölött; nagyon hamar, menyecske.

JOLE *(Fájdalommal.)*

Azt nem, de tenni semmit sem merek!
Euristheus! Hogyan csaljam meg t, –
t, a kedves fiút!

EURISTHEUS

Leány, kit értesz?

JOLE

680 A lant – vagy inkább is: senkit sem értek,
Csak azt akartam mondani: Herakles
Megölhet vad dühében, s élni vágyok.

EURISTHEUS *(Magában.)*

Mindegy már; így vagy úgy. *(Joléhez)*

Kedves leányom!

Igaz, te ifjú vagy, s kár volna érted,

685 Ha mérgében széttépne; ezt ma reggel
Gondoltam csak meg! Semmi az, ne búsulj;
Csak már ma játszd el még h n a szerelmest;
Egy nap nem a világ! A tengeren
Van csónakom, – holnap viradt el tt

690 Megszöksz velem. Elég nagy a világ,
Elférünk benne.

JOLE

Óh, minek nekem

Az atya? Benned új atyát találtam.

EURISTHEUS

S nem mostohát.

JOLE

Még egyet, jó atyám!

Egy ifjat elviszesz, kit én óhajtok?

EURISTHEUS

695 Miért ne, hármat is! A föld inog,
Herakles lépte ez. Isten veled!

JOLE

Megállj egy percig, elmegyek veled.
Örömt l reszket minden ér tagomban;
Leccsendesítem egy kicsint. Siessünk.

(El Euristheusszal.)

HERAKLES *(Jön.)*

700 Nem j menyasszonyom, s az estve itt van!
(Föltekint.)

“A csillag, a hold, a szerelmesek
Barátja”, mert fagyos fény mindenik,
S ilyen kell a kebelnek, hogy hevében
Ne olvadjon szét, és ne égjen el;

705 Mi is leendene a nagy világból,
Ha minden szellem, állat és növény,
Mi párózik, nappal párózanék?
Megégne a föld, ég, a nap maga,
A lég, a víz, és a sok istenek,

710 A t zvilágban semmülnének el.
“Szeretni!” E szócskát ki érti úgy,
Amint kell érteni? E szó: Isten maga;
Vagy még annál is több: az isteneknek
Bölcs je. Még minekel tte k

715 Születtek, és még nem volt gondolat,
Nem kezdet; már e szó ébren vala,
A porszemek- s g zcseppeket e szó
Nászítá össze, hogy legyen világ,
S világban istenek. Mert a világ

720 Csak e nász gyermeke, s az istenek
Csak a rokon lények kisgyermeki. *(Jole jön.)*
Óh, Jole, mily kés n jössz! Jer közelb,
(Ölébe ragadja.)

S olvadj föl vélem itt: hogy elvegyülve

Hím-vérem és lelkemnek lényegében
 725 Ne sóvárogjak asszonyért, s kijátsszam
 A sárgyúrót, ki részeg mámorában
 Az embert két példányban nyomta ki.
 JOLE
 Herakles, szétszorítod szívemet!
 Ah, így szeretni én alig bírok!
 HERAKLES
 730 Gyengébben foglak hát menyasszonyom,
 Mért törném össze a harmat-kebelt?
 De még nem is csókoltál! Én se még.
(Megcsókolja, s Jole megsápad.)
 Mért sápadsz, édesem?
 JOLE
 Megszúrt szakállad!
 HERAKLES
 Levágom holnap. Arcomon szakáll nincs,
 735 Nyomd rá hát csókodat, – a sz z ajak
 Els csókját!
 JOLAUS *(Melléje megy.)*
 Nem els az, uram!
 Az els t tegnap a lantosnak adta,
 Egy dallért. *(Jole felsikolt.)*
 HERAKLES *(Fölugrik.)*
 N , igaz?
 JOLE *(Remegve.)*
 Igaz! Igaz!
 HERAKLES *(Rémít dühhel.)*
 Koldus! Te egyet sem bírsz megszeretni,
 740 Mégis kett t akarsz! Egyetlen egyszer
 Csókoltalak meg, és sápadt maradtál.
(Gúnyosan kacagva.)
 Mert szúrt szakállam! Meghalsz, gyáva n !
(Karjával a légb e emeli, agyonszorítandó.)
 Mi ez? *(Az elájult lányt leeresztí.)*

Karomnak izma megmeredt
 S nem bírom összenyomni, hogy közötté
 745 Szétmorzsolódj! Asszony! Te puha asszony!
 Mi van benned? Vesédre kúcsolódott
 Karom b vvilany lepte meg, s lerezgett
 Az érceren keresztül a szivig;
 És nem bírok – és semmit sem bírok!
 750 E kéz, mely Antaeust ropogtatá:
 Egy békacsontot összetörni nem bír.
 Nézd Jolaus! Még tátog! Nézd csak t!
 Mert én nem nézhetem tovább! *(Elfordul.)* Ha-ha,
 Ne vessünk Jolaus! Úgysem tudunk
 755 Mást tenni! *(Euristheus jön.)* Vén! Ne vess velünk te is!
 Ha-ha-ha, így! Jolaus, fogd meg karom,
 Nagyon bágyadt vagyok!
(Jolaus egy pázsit székre viszi.)
 EURISTHEUS *(Joléhoz hajlik.)*
 Élsz még leány?
 JOLE *(Fejét felemeli.)*
 Te itt? Mikor megy sajkád?
 EURISTHEUS
 Semmikor. *(Eltávozik.)*
 JOLE
 Hah, megcsalt még e vén is! *(Visszarogy.)*
 HERAKLES *(Hidegen.)*
 Jolaus! –
 760 zz el minden n t házamból e percben!
 JOLAUS *(Fájdalommal.)*
 Minden n t!
 HERAKLES
 Mondtam.
 JOLAUS
 Istenem! Mi lesz,
 Bel lünk? Nagy Herakles, minden asszonyt
 Nem zhetünk el.

HERAKLES *(Komoran.)*
Mért?

JOLAUS
Ki fogna f zni?

HERAKLES *(Felkél.)*
Hagyj meg hát egy vénet. *(El.)*

JOLAUS *(Jólét megrázza.)*
El ször is

765 Te menj! Vagy még feküdj; majd erre hajtom
A többit is. *(El.)*

JOLE *(Felvászorog.)*
Megcsalt Euristheus!
Hah gyáva asszonyjellem, gyáva szív!
Mefagysz a legkisebb viharban is;
Elveszted lélekéberségedet,

770 Ha vész közelg és földre rogysz sikoltva,
Mi vagy te? Nem-e annyi vér s ideg
Van benned, mint a durva férfi-szívbe?
Miért nem állsz meg hát helyén? Minek
Szorúlsz az oldalhoz. *(Mellére teszi kezét.)*
Mostan kiteplek! *(Sóhajtv.)*

775 Volnál enyém: megtenném. – Nincsen-e
Más életm szer bennem, mely csatámat
Kivívná? A f , az ajak? Hiába!
Az asszony csak szívével tud csatázni
És oly mez n csak, ahol csalni kell; *(Keser n.)*

780 Most már semmit sem ér; kiösmerék!
De mégis! Nincs, hiába, több remény;
Le kell pályámról lépni! Óh, megöl
E gondolat! *(Kezét összekulcsolja.)*
Megállj, megállj! Mi volt,
Amit Deianejra tegnap este

785 Nász-öltönyül nyújtott a v legénynek?
Egy véres ing! Mért volt az véres ing?
És mért nyújtotta éppen nász alatt?

Miért mondta, “jaj nekem”, mid n Herakles
El nem fogadta? Mért kiálta egyszer:
790 “Te fogsz szeretni még, Herakles, engem” –?
Nincs-e itt egy titok elrejtve? Nincs-e
Az ingben b ver , melyet lehetne
Használni? Ezt ki kellene nyomozni;
És még ma. Bátran csak leány! Amott j
795 Deianejra; most mind vedd el ,
Amit csak tudsz: mert önfajod család meg.
(Deianejra j .)
Segíts, segíts! *(Lábához omlik.)*
DEIANEJRA
Te üdvöm gyilkosa,
Te mersz még kérni t lem? Mondd, mi van még,
Amit nem adtam!
JOLE *(Felkel.)*
Egy bocsánatot.
800 Én vétkezék, jó asszony, ellened;
De minden vétkem: hogy leány vagyok,
S mint ifju lány, elég hiú Heraklest
Rabomnak látni. Óh, Deianejra,
Én nem szerettem férjedet soha,
805 S is csak azt szerette bennem, ami
A n t teszi; nem voltam álminak
Választott ideálja; kiküzdve
Minden csatát a földterén, busongott,
S unalmában eszébe jött szeretni;
810 Mínt hogy más n nem volt közel, szemét
Rám vette; s nem tudom, mért: már megútált;
Talán mert n je is bir annyi bájjal,
Mínt én; talán mert n je is csak asszony,
Mínt én. – Azért, ha el tudod felejt
815 Fájdalmaid, vagy orvosolni vágyod:
Hódítsd meg újra t; hízelgj neki,
Vagy vedd el mind, amivel mi n k
Igézni szoktunk; – és élj boldogul!

DEIANEJRA
 Haszontalan! Herakles megvetett!
 820 Mi volna ily kisenyvedett kebelben:
 Mi tet vissza bírná csatlani?
 JOLE
 Ha jól emlékezem szavadra, egykor
 Azt mondád: fog még szeretni téged;
 Hol a talizmán, melyben bizakodtál?
 DEIANEJRA
 825 Ott: hogy távozz leány. Ez többet ér
 Mindennél. Még ifjú és kellemes vagy,
 Boldog lehetsz.
 JOLE
 Ha válaszod csak ez,
 Úgy elmegyek. Hanem felejtsd azt,
 Hogy h s Herakles itthon ülni nem tud
 830 S a messze földön sok szép lány lakik.
 DEIANEJRA
 Ne mondd, ne mondd!
 JOLE
 Ha úgy parancsolod,
 Nem szólok semmit; sajnállak szívemből,
 Hogy boldog lenni nem tudsz, és lehetnél.
 DEIANEJRA
 Egy könnyet látok arcodon, talán
 835 A részvét könnye! Óh, hiszen te is
 Csak nő vagy, mint én; és ifjú szíved van,
 Mely rossz még nem lehet; jer, és ölelj meg!
 S ha sorsom érdekel, figyelj szavamra,
 És adj tanácsot, mit legyek teendő.
 840 Sok év eltelt, mid n még lány valék:
 Vitézek küzdtek értem, és közöttök
 Nessos így, egy hatalmas óriás;
 Szép volt, s magas, mint bércek cédrusa,
 De mégsem oly dicső lény, mint Herakles,

845 Ki istenekkel vívta el csatáit,
 Hogy engemet megnyerjen. Egy napon
 Nászunk után Herakles felfogott,
 És vitt honába; Nessos jött velünk,
 Mid n egy széles, mély folyó kanyargott
 850 El ttünk, Nessos megszólalt: Herakles!
 Te kisebb vagy, mint én, ahol te úszol,
 Én lábolok csak; hogyha nem neheztelsz,
 Én n det átviszem, s te ússz el re.
 Herakles úszott, s én remegve csüggttem
 855 Az óriás karjában; és mid n
 Már a folyam medréhez ért velem,
 Nessos megfordult, visszavitt, – s csufolva
 Kiáltott férjemnek: kövesse t,
 És futni kezdte. Megmeredt Herakles,
 860 Mert tudta, hogy az óriás ha fut,
 Azt senki el nem éri; nagy dühében
 A földön tombolt, és íját ragadta;
 Szivem mellett suhant a nyíl, s az ifjú
 Roskadva a homokba d lt; piros
 865 Arcán a szín megsárgult, és szemét
 Reám meresztve szólt: “Deianejra!
 A nyíl mélyen hatott, bucsúzni nincsen
 Id m; emlékjelül fogadd el ezt;
 (Ekkor gyorsan lehúzta a véres ingét)
 870 Ha egykor a férj, akit most imádsz,
 Megun, vagy hültni kezd: e véres inget
 Hordoztasd véle, és haló szerelme
 Feléled újra.” Ekkor megszorítá
 Jobbom, s nagyot kacagva megmeredt.
 875 Azolta a talizmánt rizem.
 JOLE
 S mit vagy teendő most velem?
 DEIANEJRA
 Talán
 Eltépem.

JOLE
 Önnön boldogságodat
 Eltépni! Add inkább nekem.
 DEIANEJRA
 Leány!
 Rossz lélek szól beléd? Hogyha van
 880 Hatása, újra te csábítsd magadhoz?
 S én legyek eszközöd?
 JOLE
 Nem értesz engem.
 Minek nekem kedves Heraklesed?
 Használhatom én másra is.
 DEIANEJRA
 Bocsáss meg!
 Ezt elfeledtem. Mit gondolsz tehát,
 885 Ráadjam?
 JOLE
 Mért kérdezz ily balgaságot?
 Azonnal még ma!
 DEIANEJRA
 Jó.

JOLE (*Megöleli.*)
 Óh, angyalasszony!
 De megkönnyítéd lelkemet; mi csendes
 Most szívem! Mert te még boldog leszel!
 Meg fogsz-e emlékezni néha rólam?
 DEIANEJRA
 890 Örökké jó leány! míg csak lehellek.
 (*Karjába fogja.*)
 JOLAUS (*Jön egy sereg nőt hájtva.*)
 Hó! Még itt is van társ! Most vége a
 Szerelmeteskedésnek! Asszonyim!
 Herakles minden nőt elz magától,
 Azért elre!

DEIANEJRA
 Istenem!
 JOLE (*Dühösen.*)
 Hazudsz!
 JOLAUS (*Jólét a nőkhöz veti.*)
 895 Majd meglátjuk! – Most már mind együvé
 Hajtottalak. (*Nézi ket.*)
 Szép, szép, de kár hogy elmegy.
 KALISTE
 Jer hát velünk, ha sajnálsz!
 JOLAUS
 Úgy bizony!
 Most sorba! (*Sorba állítja a nőket.*)
 Éhen meg nem halhatunk,
 Tudjátok azt: azért közletem
 900 Egyetlenegyét főt zni meghagyok.
 Kinek van kedve itt maradni?
 TÖBB NŐK EGYSZERRE
 Nekem.
 KALISTE (*Megsimogatja Jolaust.*)
 Engem hagyj meg, kedves jó Jolaus!
 JOLAUS
 Ej nem! Csak vénet hagyhatok meg.
 TÖBB NŐK
 Óh, hiszen
 Én vén vagyok.
 JOLAUS (*Mosolyogva.*)
 Csak merném mondani:
 905 Tudom kitepnétek bajuszomat!
 KALISTE
 H Jolaus!
 JOLAUS
 Egy szót se! Már elég!
 (*Deianeirát megfogja.*)
 Kegyelmes asszonyom, te itt maradsz,

Én tégedet választlak; úgy hiszem:
(Érzékenyen.)
Elég vénnek lát tégedet Herakles.
DEIANEJRA
910 Meghálálom, h Jolaus.
JOLAUS *(Joléhez.)*
S te szép,
Kacér lány! Menj el l; majd lantosod
Az indulót nyomodban füttyüli.
JOLE
Hah, semmi pór. *(Deianeirához.)*
Emlékezz meg szavadra.
DEIANEJRA
Isten megáldj!
JOLE *(Indul.)*
Nyiladnak mérge árt-e
915 Mellednek büszke h s? Majd megtudom!
S ha ártni fog, torodra eljövök. *(El.)*
JOLAUS
Mit sírtok lányok! Majd utánatok
Kedveseitek elküldöm.
(A n k mennek, Jolaus kezét keresztülveti mellén.)
Istenem!
De fáj a szívem ily sok szép leányért.

NEGYEDIK FELVONÁS

ISTEN- ÉS EMBERN

Személyei: Herakles. Jolaus. Hebe. Euristheus. Deianejra. Jole. Philoktetes.

(Terem.)

DEIANEJRA *(Jön Euristheusszal.)*

920 Most adj tanácsot, mit tegyek?
EURISTHEUS

Leányom!

Mindig véres volt Nessos öltönye?

DEIANEJRA

Nem; csak sebét l véres.

EURISTHEUS *(Magában)*

Igen jó!

A nyíl méregben ázott, – és a vér

Az ingen mérges. – Jó lesz!

DEIANEJRA

Mit tün döl?

EURISTHEUS

925 Gondolkozom, csak Nessos tégedet

Imádott; és azért adá az inget,

Hogy boldog légy; mert a magas szerelm

Nemesen érez, és a halni készül

Végs búcsúja nem színeskedés.

930 Leányom, kísértsd meg, mi b ver

Van benne; hogyha nem használ: bizonynal

Nem is árt.

DEIANEJRA

És ha a vad óriás

Megcsalt? Ha csak bosszúvágyból tev?

Mit is jelentett a kacaj: mid n
 935 Végs t vonaglott ajka?
 EURISTHEUS

A kacaj

A nagy lelkek fohásza, amid n
 Meghalnak. És különben veszteni
 Nincsen mit; ámde nyerni van elég.
 Add rá!
 DEIANEJRA

Jó, légyen! Mindent megteszek;

940 A legrosszabb, mi érhet, a halál;
 S annak, kit a föld nem bír boldogítani,
 Az nem nagy büntetés. *(El.)*
 EURISTHEUS

Új t r, amelyr l

Nem is álmodtam. Most, Isten-Herakles,
 Meglátjuk: ember megbír-e ledöntni? *(El.)*
 HERAKLES *(Jön Jolausszal.)*

945 Ki zted ket?
 JOLAUS

Mind uram! Csak egyet
 Hagytam meg, – egy sovány n cskét.
 HERAKLES

Ki az?

JOLAUS
 Deianejra.
 HERAKLES *(Indulattal.)*
 És mért éppen t?

JOLAUS
 Mert köztök legvénebb.
 HERAKLES *(Elszóródva.)*
 Igaz, nagyon vén;
 Különben mindegy: vagy más akárki.
 JOLAUS

950 Mindegy bizony; az egyik olyan álnok,
 Mint a másik.

HERAKLES

Lódulj, ne ácsorogj!
(Jolaus elmegy. Herakles nagy léptekkel jár föl s alá.)

Nincsen tehát n , kit lehet szeretnem!
 Mind összes l egy pár nap csókjaimtól!
 Pornak teremtvék, mért esengek értök!
 955 És mégis! mégis! – Óh, nem jól vagyok!
 Mid n eddig csatáztam, és csatámban
 Megvérzettek: nevetve még nagyobbra
 Vágám sebem, hogy több vér folyjon el;
 És meg nem érzém: fáj-e a nyitott seb?

960 Most egy hitvány teremtés szállt velem
 A síkra, és egy ér a szívközepén
 Kettészakadt, pedig nem is gy zött le,
 Csak megcsalt! Jole! Jole! Hah, minem
 E név most ajkamon? El ztem t!

965 És megtapodtam, mint csalárd kigyót.
 Én istengyermeknek születtem egykor,
 S anyámtól csak sárgépemet nyerém;
 Hogy korcs legyek, sem ég, sem föld fia;
 Hogy mint korcs szellem fölfelé sovárgjak;
 970 Hogy mint sár másszak a földnek porában.
 Zeus! Zeus! Istentermészetedb l
 Semmit sem hagytál rám, emberfiadra,
 Mint lángoló, örök szerelmedet;
 És ebben is megcsaltál: mert neked

975 Az ég ha nem hajol, leszállsz közénk,
 És lángjaink meglopva, visszamégy,
 S helyében egy kett s természet
 Lényt dobsz a földre, mint én. – Ha-ha-ha!
 A zsarnok isten b ntelen meri
 980 Szeretni a mienket, és ha mi
 Övéihez felnézünk, Tityusként
 Földünk hátára fölszegez, s sasokkal
 Rágatja szét mellünket. És az ok ki?

Hogy mink felnézünk? , az alkotó!
 985 Miért nem méri meg mennyit bír a gép,
 Melyet Prometheus unalmában csinált?
 S mért fúj több szellemet rá, mint elég
 Mozogni csak; – minek repkedni is neki? *(Dördül.)*
 Haragszol rám Zeus? Mindegy nekem!
 990 Én mint apámat, nem mint menny urát
 Imádlak. – És ha nem tagadsz, fiadnak
 Adj egyszer már egy szép ajándokot,
 Adj nekem asszonyt! Mert vel m lobog!
 S egy óra múlva testetlen megyek fel
 995 Lakodba, megkérdezni: mért sanyargatsz!
 Te énnekem végetlen életet
 Igértél egykor: tartsd meg! Adj helyébe
 Végest, de boldogot, mint a tied fönt!
 Minek két élet egy sárból csinált darabnak?
 1000 Minek, ha az els örömtelen
 Múl el? Minek, ha a következ t
 A test nem élvezi? A semmi szellem,
 Melyet, dicsekszel, hogy szobrunkba fűjtál,
 Mért él tovább, mint a szobor maga?
 1005 Vagy élet az, mely két különböz
 Alakban két kort él? Mért nem hagyod
 Itt együtt ket? És minek neked
 Ott fent a szellem? Óh, tudom, tudom!
 Hogy meg ne und magad; s a páralények
 1010 Trónod körül táncoljanak; s az égi
 N cskék hozzád – bámulni – menjenek. *(Dördül.)*
 Zeus, Zeus! Ha megbántottalak,
 Felejtsd el! Óh, hiszen tudod magadról,
 Hogy a szerelmes, hogyha küzd, bolond;
 1015 És én olyért esengek, mit csak én
 Merek reményleni: adj énnekem
 Oly lényt, mint a n , oly párját nememnek,
 Ki nélkül nem vagyok én még csak egy sem;

Nevezd t bárminek, csak add nekem,
 1020 De szép legyen, és meg nem hervadó,
 S ki egy csóktól nem sápad el, ki egy
 Forró kebelben el nem ég. *(Komoran.)* Ki engem
 Meg nem csal. Óh, add ezt apám, Zeus;
 Nevezd t bárminek, csak add nekem!
 1025 Ha bér kell érte, vedd el szellemem
 Túlföldi éltét, és told a tiedhez;
 Vagy, hogyha léted hosszú, és magad
 Is unod: tégy egy szép tréfát velem,
 És semmítsd meg. – Most nem dörögsz, apám!
 1030 Talán nem hallottad, mit kért fiad?
 Süket lény! Hogyha szidlak, mennydörögsz;
 És hogyha kérlek, eldugod füled!
 Ordítsak hozzád? Adj egy lényt fajodból,
 Asszony formájút, ámde mégsem asszonyt!
*(Dördül, s Hebe, az ifjúság istenasszonya, könny öltönyben
 lej .)*
 1035 Ki vagy, te szellemarcú lányalak?
 Mi a sugár, mely homlokod köríti?
 Mi a hervadhatlan glória,
 Mely lényedet átfogja? Istenöltöny!
 Hah, megimádlak, csillagok leánya. *(Leomlik.)*
 1040 Te mosolygysz, te megpirulsz! Mi az?
 Nemednek rendes színe? Vagy nevensz,
 Hogy térdelek? *(Felugrik.)* Szellem, hát néma vagy?
 Vagy csak nem úgy szólsz, mint Herakles ért?
 Vagy hangod oly lágy, hogy nehéz legünk
 1045 Nem bírja visszazengni, és elúszik
 A mennybe vissza? Nem szólasz: ajkad
 Mozogna. Nem tudsz? Óh, ha volt anyád,
 Egy szóra megtanított, jól tudom.
 Nevedre; mondd, mint hangzik!
 HEBE

Hebe.

HERAKLES

Hebe.

- 1050 Ösmerlek jól, örök tavaszleány!
Te vagy, ki – amid n csontbörtönünk
A napnak fényét l kifárad, és
Lealszik, és mid n az ifjú lélek
Magát kilopva a m szer közül
1055 Új életet kezd: áloméletet –
Ki feltünsz, és a lég között repesve,
Tündérkarokkal integetsz felénk;
Kiért kucsolt kezekkel felsirunk,
És balgák, míg sirunk, könnyünk megindul
1060 És felriadva bámulunk utánad.
Óh, jól ösmérlek, én is láttalak már!
Hogyis ne ösmernélek tégedet,
Hiszem húgom vagy, mert apád Zeusz!
Csakhogy te szellem vagy, s én pórfiú;
1065 Te fönt egedben szomjas istenidnek
Az üdvök illatát, a menny borát
Méred, míg én itt lent a kínokat csak.
Szellem, magad jövővel, vagy Zeus apánk
Zsarnok szavára?
HEBE
Nem; Te hívtál engem!
HERAKLES
1070 Igen, én hívtalak, s miért tudod?
Mert nem mehettem hozzád. – Óh, leány!
Mondd meg nekem, szeretted-e ti fönt?
Lehetne-e ott nekem házasodni?
Nem-e csak bolygót z ott a szerelm,
1075 Mely csak pislog, és senkit sem melenget?
Nem-e vagytok ti ármányszellemek,
Kik elcsalják a földnek gyermekit
S ott megkacagva porrá égetik?
Ne nézz rám oly mogorván! Óh, hiszen

- 1080 Ha fel nem bírva fogni lényedet,
Mebántalak, nem vétkem, – jól tudod,
Hogy por vagyok még; úgye nem haragszol?
Jer csak közelb; mert megvakult szemem,
Alig láthatja már mennyarcodat.
1085 Nem mozdulsz? Majd mozdúlok én tehát
És megkarollak, bár az égtet
Rám roskad. *(Meg akarja fogni.)*
T nni kezdesz! Óh, megállj!
Mert így csókoltalan ha mégysz: karom
Mely még Heraklesé, agyonszorít. *(Megragadja.)*
HEBE *(Mosolygva megcsókolja.)*
1090 Nesze!
HERAKLES *(Elereszt.)*
(Fájdalommal.) Te is csalsz, istenek leánya!
Csókoltál, és semmit sem érezek
Arcomba! Óh, sóhajtasz! Mit jelent?
Megérzem tán egykor? Ne menj! Ne menj!
(Er ködik megfogni.)
Hiába! Nem bírok veled! Leány!
1095 Meglátlak-e még egyszer?
HEBE *(Visszaj .)*
Sírodon.
HERAKLES *(Indulattal.)*
Hah, síromon! Ott nem leszen menyegz !
Én érted eligértem halhatatlan
Jöv met, és éretted semmülést
Szenvedni kész valék: s te gyáva szellem
1100 Virágtalan, berketlen mennylakod
Nem áldozod föl! Nincsen élet itt lent?
Nincs itt öröm több, mint ezüst lakodban?
Hol minden: semmiség, fenéktelen
És boltozatlan fényüreg.
HEBE
Ne bánts,

1105 Amit kérsz, nem lehet!
 HERAKLES
 Úgy! Nem lehet!
 Koldúsabb vagy tehát az embernél!
 Mert , ha tetszik él, ha nem, lehuny;
 S te élsz akartalan, mert halni sorsod
 S géped nem enged; élsz öröknapi; –
 1110 S azért, hogy élj, és sorsod rabja légy:
 Én meg nem osztom a mennyet veled.
(Hebe indul szomorún.)
 De mégsem! Könny rezeget szemedbe, lány!
 Éreztek ott ti is, s szerettek is, –
 Hervadhatatlan arcokkal mosolygtok
 1115 Egymás szemébe! Óh, megállj! Herakles,
 Ha elfelejti, hogy emberfiú:
 Meg bírja osztani szent sorsotok.
 Még egy szót, Hebe! V legényt ne várj
 Lakodba mást, csak engemet! *(Hebe elt nik.)* Hol ?
 1120 Fönt. Lát-e egykor? Síromon! Hah, az
 A félelberm sírja, és nehéz
 Egészb l egy felet levágni, hogy
 A fél mégis lehessen új egész.
(Kezét mellére teszi, és az égre bámul.)
 DEIANEJRA *(Jön.)*
 Itt , itt, és lázasan, mint amid n
 1125 Végharcát küzdi a haló. – Herakles *(Titkon nézgel.)*
 Nem olyan, mint volt egykor! Tántorog,
 Az ércvonás arcán megolvadott,
 A szem vad fénye t zszikráltalan,
 A kar letette botját és kucsolva
 1130 Égnek mered! Óh, most szebb mint vala!
 Egy bájsugár övedzi át valóját
 És mintha a lég közt olvadna szét,
 Oly gyöngén rezg körül. –

HERAKLES
 Istenasszony!
 Látsz-e most engemet? Sír-e szemed
 1135 Utánam?
 DEIANEJRA *(Fájdalommal.)*
 Istenasszony! Hát te is
 Heraklesemre esdesz? Sír után
 Sem bírjam t?
 HERAKLES
 Ki az, ki itt nyöszörg?
 Mit kóborolsz te, asszony, most körültem?
 DEIANEJRA
 Kiáltani hallottalak imént.
 HERAKLES
 1140 Másszor, ha hallasz is, ne hallj.
 DEIANEJRA
 Herakles!
 Min könnyezve villog két szemed,
 Mint reszket a mell, mily lázas szavad;
 Verejtek csorg le sápadt homlokodról,
 Te rosszul vagy.
 HERAKLES
 Mert itt vagy; menj t lem!
 DEIANEJRA
 1145 Hogy hagynálak beteg korodban el!
 Te szörnyen izzadsz, – ved le a homok-
 Király bundáját, – ez neked meleg,
 Megígész alatta. *(Leveszi Heraklesr l.)*
 Így, most már hívesb;
 A férfi mellén a páncél minek?
 HERAKLES *(Szórakozva.)*
 1150 Meztelen csak nem hagysz, asszonyom?
 DEIANEJRA *(Véres ingét kebléb l kihúzza, és Heraklesra adja.)* Ne, e könny ruha, elég híves.
 HERAKLES
 Mégis jó asszony vagy te.

DEIANEJRA

Istenem!

Mért reszketett meg a lélek valómban!

Talán? – Nem – nem! Már jönnek nevez.

HERAKLES *(Ordítva.)*

1155 Jó a kígyónak a bogár! Bolondnak

Az ész! Ha-ha-ha, ész! Zeus, Zeus!

(Deianejra tántorog; végre összeomlik. Euristheus az ajtónál les; Herakles mellét tépi.)

Fáj, fáj! Szokott-e fájni neked is?

Világ, hova szállsz föl velem? Ne oly fönt!

Lemászok úgyis hátadról! Te szív,

1160 Elég kerek vagy, hát mért görzsöl döl

Jobban kerekbe? – Nincsen semmi baj!

Bunkómat, Jolaus! Csatázni kell,

Az istenek, a gígaszok kiszálltak

És – megnevetnek engem. Hah, megállj!

1165 Széttörlek! *(Fájdalommal.)*

Ah, nem küzdhetek! *(Fogát összevágja.)*

Nekem fáj!

Menny és pokol, nem bírsz semmíteni!

Herakles a nevem. Te kis göröngy

Ne állj utamba, mert átléplek. *(Meglátja Deianeirát.)*

Ujju jú!

Szabadni van nagy kedvem! Messze, messze,

1170 Hol Hebe sír! *(Fut és eld l.)*

EURISTHEUS *(Rendkívüli örömmel berohan.)*

Megnyertem a csatát!

Az árbocot egy féreg rágta el.

DEIANEJRA *(Fölveti szemét.)*

Fáj a szívem! Mi ez? Ah s meredt!

S fölötté vad kacaj. – Daemon, ki vagy?

EURISTHEUS *(Herakles fölébe áll.)*

Már meg sem ösmersz, lányom. Nézz ide,

1175 E tett mutatja: hogy Euristheus,

Ki tudna más ily nagy vadat leütni?

DEIANEJRA

Te hát?

EURISTHEUS

Én, és te, és a mérges ing;

Tapintsd a gúzszer kar mily meredt,

Egy tyúktojást sem bírna szétszorítani;

1180 Hol van most nagy botod, Isten-Herakles?

Nem versz agyon? Ha-ha!

DEIANEJRA

Er t, Zeus!

Csak egy percig.

(Herakleshez mász, és az inget tépi.)

EURISTHEUS

rült n , mit teszesz?

Hagyd rajta. Hah, a test még nem hideg;

Csak most kezd h lni! Vissza, széttaposlak!

(Mefogja Deianejra kezét, és el akarja Heraklest l húzni.)

DEIANEJRA

1185 Mennyk t, Zeus, a gyilkosnak! Segítség!

(Philoktetes és Jolaus berohannak.)

EURISTHEUS

Bolond n .

(Elugrik.)

PHILOKTETES

Istenek! Mi ez, Herakles!

(Ráborul.)

DEIANEJRA *(Az inget letépi.)*

Hiába! Nem mozog! Herakles! Óh,

Kés minden, csak a halál nem.

(Féltéredre emelkedik, és átszúrja keblét.)

JOLAUS *(Odaugrik.)*

Asszony!

(Megrázza.)

Megholt! Herakles ébred! Jó uram!

(Hozzá fut.)

EURISTHEUS *(Látván Heraklest mozogni, kétségbeesve kirohan: magával ragadja Jolét, ki akkor akar bejönni.)*

1190 Hah vissza, vissza! Él az óriás!

HERAKLES *(Felugrik.)*

Kínoztatok, de nem fájt. *(Meglátja nejét.)* S ez mi itt?

Holt asszony? *(Vadul kacagva.)*

Úgy jó a néni, hogyha holt!

ÖTÖDIK FELVONÁS

A MÁGLYA

Személyei: Herakles. Philoktetes. Jolaus. A lantos. Jole.

(Oeta hegyén egy sír látszik és sziklák.)

JOLE *(Jön a lantos karján.)*

Euristheus, a bátor cselszöv

Kétségbeesve elfutott. Mi lesz most

1195 Belülünk, jó fiú?

LANTOS

Csak jöjj hamar,

Mert él az óriás, s dühöngve jár.

Siess, még látszik háza! Óh, szorulj

Jobban mellemhez, a szirt keskeny és mély.

Nem szólsz? Vonaglik ajkad! Óh, leány,

1200 Felejtsd el búdat, mely letépi élted;

E kis lábakkal együtt átbolyongjuk

A nagyvilágot: lantolunk mezőn,

Éneklünk bérceken, és mint pacsirták

Csók- s dalba éljük el ifjúkorunk.

JOLE *(Leszáll a szirtre.)*

1205 Menj, én nem mozdulok, míg egy hatalmas

Új bérc nem nő a föld hátán: Herakles

Sírbérce. Ormain zúgd el dalod,

Úgy a tied vagyok.

LANTOS

Ez gyermekábránd!

Szélvésszel a párának küzdeni!

1210 Megállsz-e néki, ha párbajra hív ki?

Mersz-e moccanni vagy csak nézni is rá,

Ha összehúzza nagy szemöldökét

Hiúzként rád tekint? Nem, nem, te t
 Nem gy zheted le, és nem is fogod.
 1215 Csókját sem bírtad el, vas karjait
 Hogy bírnád elfárasztani? Leányka!
 Hagyd abban tervedet.
 JOLE
 Nincs semmi tervem,
 Csak látni t; mert szenved, azt tudom,
 S mid n szenved, én megújulok.
 1220 Talán elj e helyre, megtekintni
 A n sírját. – Nem vetted észre már ma
 Mi néma a királyi lak? Halotti
 Csend s ünnepély van ott; a férfi szolgák
 Remegve s f lesütve állanak,
 1225 S Philoktetes, a h barát, a harcos
 Most gyermekként a kertben sírdogál.
 És mind halált jósol; s meghalni nincs más,
 Csak : Herakles.
 LANTOS
 Láttam. – Jole, Jole!
 Tekints a völgybe, jön Jolaus; utána
 1230 Két férfi, az egyik tudom, Herakles.
 Ha meglát, széttép! Jöjj a szirt mögé,
 Jöjj, jöjj, ne késsél, d re lány!
(Megkapja.)
 JOLE
 Ne bánts!
 Én nézem t!
 LANTOS
 Onnét is megtehedd;
 Jer, mondom, vagy megátkozom magam.
(Elrángatja.)
 JOLAUS *(Jön fejszével.)*
 1235 Ide temettelek, kiszenvedett n ;
 Hogy rossz Heraklesedhez, – egykoron,

Ha is elpihen, s felszáll egébe –
 Könnyebben felmeheess. Szegény halott!
 Nincs senki sírni zöld hantod fölött
 1240 Csak én, csak én magam! A szolga sír
 A n ért, kit a férj meg nem sirat.
 Nyugodj. *(Fát kezd vágni.)*
 Szeszélyes még most is Herakles.
 Minek lesz a rakás fa? Vagy talán
 A holtért áldozunk? Ha úgy, helyes.
 HERAKLES *(Jön Philoktetessel.)*
 1245 Philoktetes, Heraklest ismered,
 S mivel hogy ismered, hallgatni fogsz.
 Jolaus! Nehéz munkát bíztam reád,
 De megkönnyítem. *(Néhány fát kitér.)*
 Most hordd össze mind,
 És rakd halomra.
 JOLAUS
 Áldozunk, uram?
 HERAKLES
 1250 Igen.
 JOLAUS
 Szeretnék én is egy kis oltárt
 Építeni magamnak.
 HERAKLES
 Jolaus,
 Hagyd azt máskorra! Most magam fogok csak
 Áldozni. – Még egyszer. – Philoktetes,
 Öllelek. *(Megöleli.)* Mért köny zes, régi bajtárs?
 1255 Törüld meg, így nem nézhetek reád.
 PHILOKTETES
 Nem állsz el szándékodtól?
 HERAKLES
 Nem.
 PHILOKTETES
 Tehát
 Áldás reád. *(Kezét megszorítja.)*

HERAKLES *(Nyilait és íveit nekiadja.)*
 Még egy szót! Ím nesze.
 Az égi fegyver, mely eddig soha
 Célt nem hibázott, s életet soha
 1260 Ott nem hagyott, hol a b r t felhasítá,
 Mert méreggel van kenve, – és tudod,
 Min vel. *(Súgva.)*N sárkány-nyállal. Nesze!
 PHILOKTETES *(Elveszi s fájdalommal felemeli.)*
 A vessz , az ideg, az ív kezemben!
 S a kar, Herakles?
 HERAKLES
 Elhamvad.
 PHILOKTETES *(Vállára veszi.)*
 Minek
 1265 Nyilad, ha nem birom a kart is! Egykor
 Vesztemre lesz csak.
 HERAKLES
 Most hagyj itt, barátom!
(Megöleli Philoktetest, ki elmegy; Herakles tompán nyög.)
 Görcs van mellemben! Mért van az, hogy aki
 Nem szenvedett soha, szenvedni egykor
 Így megtanul? Te büszke h s, ki könnyet
 1270 Nem nézhettél a férfiszembe: most
 Majd elcsordítod magad is. Óh, nekem
 Irtóztatón fáj mellem! Jolaus,
 Hallottad mit beszéltem!
 JOLAUS
 Nem.
 HERAKLES
 Helyes.
 S ha meghallottad volna: úgy hazudtam.
 1275 *(Magában.)*Miért is fájna? Senki sem ütött meg;
 Csak Jole csalt meg, – és a véres ing.
 Hah, nem, nem! Mind legy ztem! A leányt
 Kivertem, – és a n t meggyilkolám.

Szegény Deianejra! Eh mi gondom rá?
 1280 A n szeretni van teremtvé, és
 Ha ezt nem bír már, haljon el; minek
 Csirát vesztett lény a föld ezer
 Növényi közt, kik fajzanak s tenyésznek?
(Sírja mellett megáll.)
 Ez sírja ügye, ember?
 JOLAUS
 Ez.
 HERAKLES
 Fagyos porod
 1285 Hogy fel ne sírjon hozzám: rád adom
 Bundámat. *(Ráveti az oroszlánb rt.)*
 És most megsz nik közöttünk
 Alant a földön és a föld fölött
 Minden viszony. Neked porom, ez illeti
 A n t. – Botom! Te kedves útítárs,
 1290 Téged nem adlak senkinek; hiszen
 Emelni senki sem bír. *(A máglyára veti.)*Itt helyed!
 Most már fegyvertelen vagyok; leszórtam
 Mindazt, mivel megvívtam a világot;
 S szabad vagyok; és oly szabad: min
 1295 Nem voltam még: nincsen remény, dics ség-,
 Szerelemvágy keblemben; a nemesb
 Szellem kiküzdött a földnek porából;
 És n nem dülja föl többé nyugalmát.
 N , n ! Isten leendett volna még
 1300 Bel lem: hogyha e koldus teremtvé,
 Ki más karjára függni van teremtvé,
 Nem hálóz puha keblihez; e koldus, –
 Ki oly nyomorult, hogy saját er vel
 Az állatok fölött sem bír ragyogni.
 1305 Isten leendne az emberfiakból,
 Ha a szerelem ösztöne s a n vágy
 Kihalna vagy kiforrna kebleinkb l.

Óh, testünk halhatatlan életét
Csak e mámor ragadja el t lünk,
1310 Mert mirriádnyi alkatrészei
Vérünknek untalan zibonganak,
S megunva az alaknak régi nászát,
Új életm szert szülnek napvilágra.
Ne volna bennünk, semmi, ami mozgat,
1315 Csak a lélek: testünk örök leendne,
Mert a meggyúrt agyag, nem lévén mozgató,
M szerje változatlan állana –
S bár szöknék ki a lélek – állana.
De mi a halhatatlanság? Halál,
1320 Mert, hogyha élet az: úgy megy, mozog;
S mozogni mindörökké nem lehet
Annak, mi kezdetben kezdett mozogni.
Mért öklelsz most te fájdalom? Miért?
Heraklest kínozd, ámde szellemét
1325 Ne bánts! Mit vétett e szellem neked?
S mi köze van a mellhez, a vel höz
neki? Bánts a testet! Óh, hiába
Még láncszemek a kétfajú vegyek,
Még érzik együtt egymás kínjait,
1330 Még visszahúzza egyik más felét
A földi pálya régi korszakára. –
Itt a kentaurus, – itt b g Kerberus,
Itt a halott n , – itt a csalfa lány.
*(Indulattal.)*Hah, meg ne kísérts még egy órapercig,
1335 Mert úgy talán meghalni sem tudok!
Fuss! És vidd el magaddal a b bájta,
Mely összerzgeti a férfitestet,
Ha egy mérföldre villanyoz felé is.
Fojtsd öngépedbe a rezg tüzet:
1340 Mely a hím és anyának egyesült
Szikráitól gyúlt egyszer lángra benned,
S mely csak megosztva bír élvét teremtni.

Engem ne csábíts többé! Én kiöltem
Mindazt. Nekem van már menyasszonyom,
1345 Azé vagyok. t tán el nem veszed,
Ugye Deianejra, ugye Jole?
Nem szóltok – csend van. Jolaus, rakj tüzet!
JOLAUS
Uram, uram mi bánt? Nem láttalak
Így még soha!
HERAKLES
Hazudsz! Közelb!
(Megfogja Jolaust, s maga eleibe feszíti.)
Ez arcon
1350 Mit látsz, mi oly felt n ?
JOLAUS
Sápadást.
HERAKLES
Nem sápad-e a hold is, hogyha fogy?
Ne színt nézz, ember: nézz bánatvonást,
Nézz kétségbeesett villogó szemet,
Vagy egy köny t; látsz?
JOLAUS
Semmit sem köz lök.
HERAKLES
1355 Tapints meg, érzesz-e mozogni csak
Egyetlenegy eret sebesben, mint szokott?
Forró-e arcom, vagy fejem?
JOLAUS *(Megtapintja.)*
Hideg,
Uram; és megfagy rajta a halál is.
HERAKLES
Rakj hát tüzet. *(A máglyához lép.)*
JOLAUS *(Lábához omlik)*
Mivé leszesz Herakles!
HERAKLES
1360 Porrá.

JOLAUS

És én.

HERAKLES

Koplalni megmaradsz.

JOLAUS *(Átfogja térdeit.)*

Ne hagyd árvának népedet; ne hagyd

Vitéztelen a földet! Dönts le a fát,

Mért öngyilkos, ki vállain emelte

A földet, akinek buzgánya jó nagy

1365 Beverni a mennyboltokat, s leszórni

A csillagot, a holdat és napot?

Óh, mért öngyilkos az, kit senki nem bír

Megölni?

HERAKLES

Mert attól fél, hogy talán

Akadna olyan, aki meghaltná.

1370 Egy szót sem többet, kedves Jolaus! *(Fölemeli.)*

JOLAUS *(Égnek emeli kezét.)*

Amit te mondasz, áll. Szabad nekem

Sorsod megosztani?

HERAKLES

Nem; el fogod

Hamvam temetni. *(A máglyára lép.)*

Egy öllel közelb

A mennyhez, és egy öllel távolabb

1375 A földt !! Két világ közé hajítva,

Melyikhez nyújtsam jobbom, nem tudom?

A test alá vágy, és a gondolat föl!

Ne küzdjetek, ne küzdjetek! Megosztlak:

Te, csont: csörögj le vissza földanyádra,

1380 S keblébe bújva egyesülj velem;

Te, nedv, te, a létmozgató anyag:

Máglyám füstjével szállj jöv hazádba,

Hol nincsen földi n csábingerével;

Hol egy példányban áll a lét s halál;

1385 Hol a tenyészer önnön magát

Nélkül szüli meg, és léte körként

Kezdet- és végtelen; hol a szerelmi csók

Csak a szellemeket körz glória.

Mi is itt lent az élet? Pillanatnyi

1390 Álom-kínszenvedés, vagy álom-éden;

Mi e föld? Egy sár, melyet Zeus lerúgott

Talpáról bocskorának, s az forogva

A semmiségbe hullott, – és mi e

Kis sárt világnak hisszük, s életét

1395 Ezernyi esztendőkre méregetjük. –

Holott a végtelenség számoló

Óráján egy ezredperc léte csak.

Mi a n , s ember? Az hajnalra nyíló

Virágcsa, mely keblébe harmatot sírt –

1400 Emez egy t zparázs, mely vad hevében

Keblébe hullott, és leégeti,

S a benne rezg harmattól kialszik.

Itt hagylak hát, világ! Hanem ne mondd,

Hogy engemet te gy ztél meg! S te, n ,

1405 Te sem mondd, hogy miattad égek el,

Vagy, hogyha mondd: most mondd meg szemembe.

(Magával küzd.)

Nem, nem, de mégis – úgy van!

JOLE *(leszökik a szikláról)*

Óh, bocsáss!

Lerontom a zsarnoknak leghiúbb

Hitét.

HERAKLES

Nem n miatt, nem; és ki merné

1410 Azt mondani?

JOLE *(Elejbe lép.)*

Én!

HERAKLES *(Leugrik.)*

Hah, te! *(Kacag.)* Ha-ha-ha!

Jer hát, égj meg velem! Jolaus, tüzet!

(Jolét a máglyára húzza, Jolaus tüzet hoz.)

JOLE (*Sikolt.*)

Ne bánts, ne bánts!

LANTOS (*Lerohan.*)

Óh, irgalmazz neki!

HERAKLES

Nem, égj meg! Majd mid n nyelved zsiszeg,

Akkor mondd, meggy ztél.

JOLE

Nem gy ztelek.

HERAKLES

1415 Mindegy már. Nem csalsz meg többé soha!

Ne ordítsd majd sírom fölött: legy ztem.

(*rült örömmel.*)

Égjünk meg! Égjünk meg! Majd hamvadra

E kobzos dalt b g.

JOLE (*Kétségbeesve.*)

Óh, irgalmat, ember!

Én nem tudok meghalni!

HERAKLES (*Lelőki.*)

Gyáva, te!

1420 Együtt nem halhatunk! Tüzet magamnak!

(*A máglya füstöl.*)

(*A lantoshoz.*)

Nem halt, óh, ne félj, – nem oly hamar

Szokott halni!

(*A lantos ölébe fogja Jolét, s indul vele.*)

Ha-ha-ha-ha! (*Hosszat nevet.*)

Legy ztem t, legy ztem t magam.

Herakles gy zte meg Heraklest. (*A máglya lángol.*)Ég

1425 Jolaus! Nem szomjazom, ne hozz vizet!

Jössz-e már Hebe? Sírom omladoz

Nyújtsd a villámló arcot, s csókokodat

Égcsókokodat, égcsókokodat! (*Kezével terjeng fölfelé.*)

HEBE (*A máglyára hajol.*)

Nesze.

(*A máglya összeomlik.*)

JEGYZETEK

Rövidítések:

K	kézirat. OSZK kéziratára
HG	Halász Gábor kiadásának szövege (<i>Madách Imre Összes M.vei. I-II.</i> Szerk: Halász Gábor. Bp. Révai 1942.
fsz	f szöveg (a dráma általunk gondozott, a kézirat alapján létrehozott új szövege)
< <i>nem</i> >	Ha a kéziratban áthúzott, vagy átírt szöveg olvasható, a szavakat d lt bet vel, ékzárójelben közöljük.
[]	A szövegváltozatok gondozójának [Bárdos József] megjegyzése.
5, 25 stb.	A sorok számozása, a példa tehát az 5. és a 25. sorra vonatkozik.

Források

A drámát először Gyulai Pál tette közzé az általa szerkesztett Madách Imre *Összes M veí* (I–III. k. Bp. Athenaeum, 1880) második kötetében (1–84.), majd utána Halász Gábor rendezte sajtó alá, s az általa szerkesztett Madách Imre *Összes M veí* (I–II. k. Bp. Révai, 1942) első kötetében (23–93.). Jelenlegi szövegünk ez utóbbi kiadásnak a kézirat alapján újra ellenőrzött, több helyen javított, kiigazított változata. Kiadásunkban modernizáltuk a dráma helyesírását (különösen a központozás, a mondat- és tagmondathatárok jelölésében, valamint az összetett szavak különírásában nem követtük a szerzőt). Természetesen nem javítottuk a dráma archaizmusait.

Külön említést érdemel, mert Halász Gábornál nem esik szó róla, hogy a dráma szövegében a magánhangzók hosszúságát illetően – feltehetően a pályázati bírálat során – egy idegen kéz (más színtollal) javításokat tett: kijavítva a kézirat helyesírási szabadságait, amelyek pedig tudatosak voltak, a jambikus ritmus megerősítését szolgálták. A ritmusnak ezt az idegen eredetű lerontását kiadásunkban nem jelöltük.

Halász Gábor 1942-es kiadásának jegyzete a következő volt:

“Férfi és nő”, – kiadta Gyulai, id. m. II. k. 1–84. l. Kézirata a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi-könyvtára kéziratárában. Jelzete: 2065 Quart Hung. 44 levél. Idegen kéz másolata. Címlapján a szövegben idézett címen és jelmondaton kívül a következő feljegyzést találjuk: »Drámai pályamunka 1843-ra. 1s. szám« Továbbá: »Vess, martius 18. 1853.« (Ezen a napon nyújtotta be akadémiai pályázatra.)²²

A Halász Gábor-féle kiadás előkészítésének problémáit jelzi, hogy ebben a kis szövegben két hiba is van: A beadás dátuma a címlapon nyilvánvalóan 1843, és a “Vess”-nek olvasott szó pedig világosan olvashatóan – természetesen – Pest.

Érdekes módon Madáchnak a drámákhoz készített jegyzetei között nem szerepel a *Férfi és nő*. Mindössze egyetlen találni a jegyzetek

²²MADÁCH Imre *Összes M veí*, szerk: Halász Gábor, Révai, Budapest, 1942. II. 1160.)

között, amelyet Madách feltehetően fel akart használni a *Férfi és nő* írása (esetleg átdolgozása) során. A jegyzetet az új kiadás²³ alapján közöljük. Így szól:

A magunk nemes érzéseit personificaljuk a 'nőben, akít szeretünk. Herakles

A *Férfi és nő* jelenlegi ismereteink szerint az egyetlen olyan Madách-dráma – *Az ember tragédiájá*t leszámítva – amelyben nem maradt kézírata a költőnek. Ugyanis a közhiedelemmel (s a Nagy Ivánnak írott “szokás szerint”-tel) ellentétben Madách Imre megrizte korábbi kéziratait. Megtartotta – pályázatra idegen kéz által lemásolt, beküldött – műve saját kézírású, eredeti példányaikat. Azaz a kézirat hiánya nála nem szabály, inkább kivétel. Ennek okát drámánkattal illetően csak találgathatjuk. (Elképzelhető akár az is, hogy házkutatás, esetleg később a Csesztvér I Alsósztrégovára költözés során vesztett el.) Mindenesetre Madách számon tartotta ezt a fiatalkori művét. Élete utolsó éveiben szerette volna megszerezni. Ezügyben kétszer is írt barátjának, Nagy Ivánnak, hogy az keresse ki az Akadémia kéziratárból, és másoltassa le számára ezt a drámát. Így írt erről:

“A forradalom előtt 3–4 év valamelyikében írtam egy drámát »Férfi és Nő« vagy ilyen forma címe volt, és Hercules meg Deanira történetét tárgyalta. Még akkor fiatal ember voltam, az élet tapasztalás is hiányzott ahhoz, hogy teljes drámát írhattak, de úgy vélem legalább, hogy szép eszmék voltak benne benne levén le rakva, legalább ha most is úgy megleszek velük elégedve mint akkor. E művet szintén beadtam akkor pályázni, s szokás szerint nem tartám meg párját. Most hasonló tárgy terve foglalkoztat. Valjon leírathatnád-e azt nekem az Akadémia levéltárából, 's megkaphatnád-e azon véleményt vagy bírálatot is, mint a 'pályázat bírái mondtak rá? – Ez használna az írónak leg többet 's ezen motívumokat soha nem látjuk napvilágra hozva. – Ha a leírás eszközölhet, tgy benne kérlek lépéseket 's ird meg mit fogok fizetni...²⁴

²³MADÁCH Imre *Kéziratai és levelei, Katalógus*, [MIKL] szerk. ANDOR Csaba és LEBLANCNE KELEMEN Mária, PIM, Budapest, 1992. 389. l., 935. sorszám

²⁴MADÁCH Imre levele Nagy Ivánhoz 1861. december 23-án. *MÖM* II. 932.

Úgy látszik, Nagy Iván nem jutott hozzá mindjárt a lemásoltatáshoz, mert Madách 1862. január 14-én megismételte kérését:

“Nagyon köszönöm el bbi levelemben foglalt kéréseimnek teljesítését. – Egy azonban felejdékenységre ment, legalább azt hiszem, mert említést nem tesz róla. Kértelek t. i. légy szives az Akadémia levéltárából a forradalmat meg előzőtt két év valamelyikében pályázott »Férfi és N « című Herakles történetét tárgyzó drámát számomra leírtni, miután nincs meg nálam, ha lehet a' bírók véleményével együtt; sok eszmének most hasznát venném egy hason-értelmű dolgozatnál. Árát mihelyt megírod köszönettel meg küldöm a' leírásnak.”²⁵

Nem tudjuk, hogy Madách melyik (tervezett?) m véhez akarta volna felhasználni régi drámája *“szép eszméit”*. Mindenesetre az ismert kézirat – épp a más kézt I rájegyzett szöveg bizonyítja – maga a pályázatra benyújtott, idegen kézzel leíratott m , és nem ennek kés bb (a hatvanas évek elején) átdolgozás kedvéért – esetleg – lemásolt változata.

²⁵MADÁCH Imre levele Nagy Ivánhoz 1862. január 14-én. *MÖM*II. 933.

Szövegváltozatok

A f szöveg változatai,

a K és az 1942-es *Férfi és n* -kiadás (HG) alapján

CÍMLAP

A kéziraton más kézt I a következ szöveg olvasható:
Pest, martius 18. 1843
Drámai pályamunka 1843ra
1^s szám

SZÍNLAP

A cím alatt fsz, HG: Dráma öt felvonásban;
K: Dráma 5 felvonásban

Balra fsz., K: Jelmondat
HG.: [A szó hiányzik.]

[A Személyek felsorolásánál a K-ban a nevek után pont, a folytatás pedig nagy kezd bet vel szerepel. A HG-ban Deianeira formában írt szerepl nevét a K alapján következetesen Deianeira alakban szerepeltetjük, tekintve, hogy a XIX. században ez szokásos, latinos forma volt, s az összes név ilyen, Magyarországon használt latinos formában szerepel. A nevek mai helyesírású formáját itt közöljük:

HERAKLES = HÉRAKLÉSZ
EURISTHEUS = EURISZTHEUSZ
PHILOKTETES = PHILOKTÉTÉSZ
JOLAUS = IOLAOSZ
HEBE = HÉBE
DEIANEJRA = DEIANEIRA
JOLE = IOLE
KALISTE = KALLISZTE.]

fsz, K: Hebe, Zeus lánya;
HG: Hebe, Zeus l~~e~~ánya
fsz, K: Jole, árva lánya Euristheus, Oechelia volt királyának;
HG: Jole, árva l~~e~~ánya Euristheus, O~~e~~chelia volt királyának
fsz, K: Több rabn k, és násznép;
HG: Több *rabn* és násznép

ELS FELVONÁS

fsz, K: Kaliste s több rablányok;
HG: Kaliste s több rab~~l~~ány
8 fsz, HG: Hoz ~~fe~~jén különbet.
K: Hoz ~~<fején>~~ fején külö~~m~~bet.
14 fsz, K: Rendezd el hát te, vagy szúrj bé közéje
HG: Rendezd el hát te, vagy szúrj ~~be~~közéje
28 fsz, HG: Játékait, virágot vagy leányt
K: Játékait, virágot vagy ~~leánt~~
36 fsz, HG: Ölelj meg, hogy szívem szoruljon össze
K: Ölelj meg, hogy szívem szoruljon ~~<meg>~~ össze
50 fsz, HG: Majd könnyezesz, leányka, légy vidám,
K: Majd ~~könnyezesz~~, ~~leánka~~, légy vidám,
65 fsz, HG: Megkísértjük. (*Vadul.*)Különben
K: Megk~~é~~sértjük. (*Vadul.*)Különben
72 fsz, K. Egy dalot kell játszánod.
HG: Egy ~~dalt~~kell játszánod.
73 fsz, K: Hah, Istenem! Ez ifjút ösmerem! (*El.*)
HG: Hah, Istenem! Ez ifjút ~~é~~merem! (*El.*)
73+ fsz, HG: (*Kert. Kés est – Herakles jön fegyvertelen; vállán szokott öltönye: oroszlánb r, melyet keblén széjjelhúz.*)
K: (*Kert. Kés est – Herakles jön fegyvertelen; vállán szokott öltönye: oroszlány b r, mály et keblén széllel húz.*)
84 fsz, HG: Nézd csak: még mirtusz is, mi jut eszébe!
K: Nézd csak: még mirtu~~s~~is mi jut esz~~~~ébe
101 fsz, K: Ne várj többé soha; a gyöp fölött
HG: Ne várj többé soha; a gy~~o~~p fölött

104 fsz, K: (*A gyöpágyra dül.*)
HG: (*A gye~~p~~ágyra dül.*)
107 fsz, HG: Nincsen, csak az, ki önmagát virasztja
K: Nincsen, csak az ki önmagát ~~<siratja>~~ virasztja
110 fsz, HG: (*Egy sz hajfürtöt húz ki kebléb l.*)
K: (egy sz hajfürtöt ~~<hajfürtöt>~~ húz ki kebléb l)
121 fsz: Minek sirálna? Sírt, mid n leány volt;
K: Minek sirál~~<m>~~na? Sírt, mid n leány volt;
HG: Mért sírna hát? Sírt, mid n leány volt;
127 fsz, K: Pedig még nekem élnem kell sokáig!
HG: Pedig még n~~e~~kem még élnem kell sokáig!
130 fsz, K: Úrném j .
HG: Úrn m j .
136 fsz, K: Odább, odább a földre! Csak magamnak
HG: Od~~é~~bb, od~~é~~bb a földre! Csak magamnak
140 fsz, HG: A h snek napja, éjjele
K: A h snek napja ~~<élete>~~ éjjele
144 fsz, K: Jer mellém, s itt danolj.
HG: Jer mellém, s itt da~~l~~olj.
148 fsz, K: Hizelg dallot, itt alszik Herakles, –
HG: Hizelg ~~dalt~~ mert itt alszik Herakles, –
161 fsz: S bel le két kígyó tekerg föl
HG: ~~A~~bel le két kígyó tekerg föl
K: S bel le két kígyó tekerg ~~<ki>~~ föl
187 fsz, HG: S a törpe népet széjjelszaggaták
K: S a törpe népet szé~~l~~lszaggaták
193 HG: Ez ~~é~~sten volt
fsz: Ez isten volt [Helyesírási korszer sítés. Az isten köznevet minden esetben kisbet s alakra váltottuk, a nagy kezd bet csak mondat- és sorkezd esetben, illetve tulajdonnévként – pl. *Istenem* – maradt meg. Ilyen helyesírási javítás történt még a 282., 422., 425., 446., 451., 709., 712., 713., 719., 845., 966., 979., 1065., 1090., 1163. sorban, valamint az 1034. sor utáni szerz i utasításban.]
195 fsz, HG: Rab ujjaid közt a húr is hazug
K: Rab újaid köz~~<öt>~~ t a húr is hazug

- 208** fsz, HG: Oroszlán zörgött és kérges sörénye
K: Oroszlá*ny*zörgött és kérges sörénye
- 212** fsz, HG: Jön, mondom, és botját a szép királylány
K: Jön, mondom, és botját a szép kirá*ly*<ɸ>ány
- 215** fsz, K: Amíg danol amíg enyelg, s pirul:
HG: Amíg da*l*ol amíg enyelg, s pirul:
- 217** fsz, K: A tíz más leány kilopja a botot
HG: A tíz más *lány*kilopja a botot
- 246** fsz, HG: A párába szállva, lelked g zkörébe
K: A párába szállva, lelked g zkörébe<ɱ>
- 251** fsz, HG: Pityerg képpel kísértesz, hogy újra
K: Pityerg *ő*képpel k*é*sértesz, hogy újra
- 254** fsz, HG: Mi vagy te ahhoz képest? Barna szén,
K: Mi vagy te ahhoz képest? Barna szé<ɸ>n,
- 272** fsz, HG: “Szeretni foglak” mert olyat nem ígér
K: “Szeretni foglak”; mert olyat nem ig<en>ér
- 283** fsz, HG: Meghajlanak, de széjjel nem szakadnak;
K: Meghajlanak, de *széjjel*nem szakadnak;
- 293** fsz, HG: Meg is csókolsz ugy-e? csak egyszer, egyszer!
K: Meg is csókolsz ugy-e? csak egyszer, <me*g*> egyszer
- 306** fsz, K: El ttem mit remegsz!
JOLE: (*Hozzálép*)
Mért asszonyom,
Mért félnék én tet led?
HG: El ttem mit remegsz!
JOLE: (*Hozzálép*)
Mért félnék én te t led!
[HG-ben egy felsor kimaradt!]

MÁSODIK FELVONÁS

fsz, HG: (*Terem, egy széken ül a sápadt Deianejra*)
K: (Terem, egy<i>l> széken ül a sápadt Deianejra)

- 316** fsz, HG: Mint halni készül é, aki fél
K: Mint halni készül <ne>é, aki fél

- 322** fsz, K: Csak játszott, hogyha meg lehet bocsájtani
HG: csak játszott, hogyha meg lehet *bocsájtani*
- 334** fsz, K: Mi van még rajtam, mi egy királynét
HG: Mi van még rajtam, *ami*egy királynét
- 337** fsz, K: Hah, lány, te vagy? Mért j sz? Felköltetni?
HG: Hah, lány, te vagy? *Miért*j sz *l*költetni?
- 347** fsz, HG: Mindazt, mit érzesz, és mit vagy teend
K: Mind azt, mit <azt> érzesz, és mit vagy teend
- 373** fsz, HG: Magamnak is van szükségem reá!
K: Magamnak is [beszúrva:] van szükségem <van> reá.
- 376** fsz, HG: ... Majd veszek magam.
K: ... Majd veszek maga<ɸ>m
- 384** fsz, HG: Öltözzél, a násznép gyü löngni kezd.
K: Öltözzél, a násznép gyü löng<e>ni kezd.
- 385** fsz, K: Köszöntlek, ez innep szép virága!
HG: Köszöntlek, ez *ün*nep szép virága!
- 398** fsz, K: Mit álmodsz: lány, el ttem nincs titok.
HG: Mit álmod *ol*? *E*ttem nincs titok.
- 403** fsz, HG: Te t gy lölted, s most is gy lölöd.
K: Te t gy löl<ö*d*>ted, s most is gy lölöd.
- 406** fsz, HG: Magad tudnád. Nem szólsz? Akarsz velem
K: Magad tudnád. <az> Nem szólsz? Akarsz velem
- 408** fsz: Nem ösmerlek másként, mint királyt,
HG: Nem *l*merlek másként, mint királyt,
K: Nem ismerlek máské<ɸ>nt, mint királyt,
- 433** fsz, HG: Hogy a dics ség szomja fojtja meg
K: Hogy a dics ség szomja fo<g>jtja meg
- 447** fsz, HG: JOLE (*Elveti*)
K: JOLE: (*Elve*<j>ti)
- 456** fsz, HG: Most reményl, most küszködik, sovárg,
K: Most reményl, most kü*z*ködik, sovár<o>g
- 458** fsz, HG: Mért volna hát egészen sérthetetlen?
K: Mért volna hát egész*l*en sérthetetlen?
- 475** fsz, K: Jer, zúg a nászi dal! s talán halotti.
HG: Jer, *zeng*a nászi dal! s talán halotti.

- 483** fsz, K: Voltam még talpomon. Szegény nejed!
HG: Voltam még talpomon. *Óh, n d, szegény!*
- 518** fsz, K: De még egy hódoló hibázik. Óh!
HG: De még egy hódoló *hiányzik* Óh!
- 529** fsz, HG: HERAKLES (*Int, s a nép eltávozik*)
K: HERAKLES (*Int*[beszúrva:] *s a nép<nek hogy> eltávozték*)
- 532** fsz, HG: Nincs Vulkán m helyében lángözön,
K: Nincs Vulkán m helyében lángözön,
- 551** fsz, K: ... Nem, holnap estve.
HG: ...Nem, holnap *este*.
- 623** fsz, K: Jolét, az égi lányt! Ah, nem jön !
HG: Jolét, az égi lánnyt! Ah, nem jön !
- 634** fsz, HG: Bocsáss el. Ifjú, te nagyon merész vagy!
K: Bocsáss el. Ifjú, te nagyon *<vad>* merész vagy!

HARMADIK FELVONÁS

- 663** fsz, HG: Mily halvány! Nem csuda; múlt éjszaka
K: Mily halvány! Nem csuda; múlt éjszak*<án>*a
- 696** fsz, HG: Herakles lépte ez. Isten veled!
K: Herakles lépte *<a>*ez. Isten veled!
- 716** fsz, HG: Nem kezdet; már e szó ébren vala,
K: Nem *<kérdes>*kezdet; már e szó ébren vala,
- 722** fsz, HG: Óh, Jole, mily kés n jössz! Jer közelb
K: Óh, Jole, mily kés n jössz! Jer közel*<eb>*b
- 736** fsz, K: Els csókját!
HG: Els csókja*at*!
- 757** fsz, HG: (*Jolaus egy pázsit székre viszi.*)
K: (*Jolaus egy pázsit<ra> székre viszi.*)
- 771** fsz, K: Mi vagy te? Nem-e annyi vér s ideg
HG: Mi vagy te? Nem annyi vér s ideg
- 800** fsz, K: Én vétkezek, jó asszony, ellened;
HG: Én vétkezém, jó asszony, ellened;
- 812** fsz, HG: Talán mert n je is bír annyi bájjal,
K: Talán m*<ost>*ert n je is bír annyi bájjal,

- 813** fsz, HG: Mint én; talán mert n je is csak asszony,
K: Mint én; talán m*<ost>*ert n je is csak asszony,
- 842** fsz, K: Nessos így, egy hatalmas óriás;
HG: Nessos *íz*, egy hatalmas óriás;
- 869** fsz: (Ekkor gyorsan lehúzta véres ingét)
HG: (Ekkor gyorsan lehúzta *a* véres ingét)
K: (Ekkor gyorsan lehúzta [beszúrva:] a véres ingét)
- 875** fsz, K: Azolta a talizmánt rizem.
HG: *Azóta* a talizmánt rizem.
- 885** fsz, K: Ráadjam?
JOLE
Mért kérdezz ily balgaságot?
HG: Ráadjam?
JOLE
Mért kérde*sz* ily balgaságot?

NEGYEDIK FELVONÁS

- 926** fsz, HG: Imádott; és azért adá az inget,
K: Imádott; és azért adá *<e>*az inget,
- 927** fsz, K: Hogy boldog légy; mert a magas szerelm
HG: Hogy boldog légy; *mert magas* szerelem
- 930** fsz: Leányom, kísértsd meg, mi b ver
HG, K: Leányom, k*és*értsd meg, mi b ver
- 936** fsz, HG: A nagy lelkek fohásza, amid n
K: A nagy *lelek*fohásza, amid n
- 983** fsz, K: Rágatja szét mellünket. És az ok ki?
HG: Rágatja szét mellünket. És az ok *mi*,
- 1013**fsz, HG: Felejtsd el! Óh, hiszen tudod magadról,
K: Felejtsd el! Óh, hiszen *<hiszen>* tudod magadról,
- 1037**fsz, K: Mi a hervadhatlan gloria,
HG: Mi a hervadhatatlan gl*ória*,
- 1061** fsz, HG: Óh, jól ösmérlek, én is láttalak már!
K: Óh, jól ösmérlek *<tégedet>*, én is láttalak már!
- 1064**K: Csakhogy te szellem vagy, s én p*ar*fiú;
fsz, HG: Csakhogy te szellem vagy, s én pórfiú;

- 1074**fsz, K: Nem-e csak bolygót z ott a szerelm,
HG: Nem-e csak bolygót z ott a szerel~~em~~,
1076fsz, K:Nem-e vagytok ti ármányszellemeK,
HG: *Nem* vagytok-e ti ármányszellemeK,
1142fsz, HG: Mint reszket a mell, mily lázas szavad;
K: Mint <~~a~~>, reszket a mell, mily lázas szavad;
1146fsz, HG: Te szörnyen izzadsz, – vesd le a homok-
K: Te <~~ny~~>, szörnyen izzadsz, – vesd le a homok-
1148fsz, K: Megígész alatta. (*Leveszi Heraklesr l.*)
HG: Meg *égsz* alatta. (*Leveszi Heraklesr l.*)
1174fsz, K: Már meg sem ösmersz, lányom. Nézz ide,
HG: Már meg sem *smersz*, lányom. Nézz ide,
1185fsz, HG: Mennyk t, Zeusz, a gyilkosnak! Segítség!
K: Me~~z~~k t, Zeu~~s~~–, a gyilkosnak! ~~se~~gítség!

ÖTÖDIK FELVONÁS

- 1239**fsz, K: Nincs senki sírni zöld hantod fölött,
HG: Nincs, *ak*i sírj~~on~~ zöld hantod fölött,
1256fsz, K: Nem állsz el szándékkodtól?
HG: Nem állsz el szánd~~o~~kkodtól?
1277fsz, HG: Hah, nem, nem! Mind legy ztem! A leányt
K: Hah, nem, nem! Mind legy ztem! A leá~~z~~t
1288fsz, K: Minden viszony. Neked porom, ez illeti
A n t. – Botom! Te kedves útitárs,
HG: Minden viszony. – Botom! Te kedves útitárs,
[A HG-b l két félsornyi oldalt olvasható utólagos beszúrásh hiányzik.]
1301fsz, K: Ki más karjára függni van teremtvé,
HG: Ki más karj~~a~~ függni van teremtvé,
1342fsz, HG: S mely csak megosztva bír élvezet teremtni.
K. S mely csak megosztva bír él<~~t~~>vet teremtni.
1343fsz: Engem ne csábíts többé! Én kiölttem
HG: Engem ne csábíts többé! Én kiölt~~em~~
K: Engem ne csábíts többé! Én kiölt<~~o~~>em

- 1366**fsz, HG: A csillagot, a holdat és napot?
K: A csillago<~~kat~~>t, a holdat és napot?
1384 sor után K: <*Hol egy példányban áll a lét s halál*>
<*Hol egy példányban áll a lét s halál*> [Az 1384. sor valószínűleg háromszor írta le tévedésből a dráma másolója, s ezt hullámos vonallal kihúzták a K-ből.]
1410fsz, K: JOLE (*Elejbe lép.*)
HG: JOLE *Feléje lép.*)
1420fsz, HG: Együtt nem halhatunk!
K: *Együt nem* nem halhatunk!
1422fsz, HG: ... (*Hosszat nevet.*)
K: ... (*hosszat nevet*<~~né~~>)

Szómagyarázatok

[szám: a megszólalás sorszáma, melyben a magyarázott szöveg, illetve szó el fordult.]

A puszták zsarnokának sz re [75] = Heraklész, miután legy zte a naemei oroszlánt, annak b rét viselte magán.

Anteus [189] = Heraklész újabb, még nem említett h stette. Legy zte Anteuszt, aki Gaia, a Föld fia volt, és ereje anyja érintését l mindig megújult. Héaklész a leveg be emelte, hogy lába se érintkezzen a földdel [Gaiával], így tudta megölni.

B villany [747] = b vös villamosság.

Hesper szele [154] = Heszperosz a hajnalcsillag istene, itt tehát a koraesti szélr l van szó.

Jele [507] = jelöl.

Kaukaz [168] = Kaukázus.

Kentaurus [1332] = Kentauros: itt Nesszoszról van szó, akinek bosszúajándéka a véres ing.

Kerberus [1332] = Kerberosz, az alvilág re, akit Heraklész felhozott, majd visszaengedett az Alvilágba.

Kúcsolódik [746] = kulcsolódik.

Mycæne = Mükéné, a kora görög világ egyik legnagyobb városa, a mitológiai történetek visszatér színhelye.

Oechelia = Oikhalia városa, melyet Heraklész feldúlt, Jole hazája.

Omphalé [202] = L dia királyn je, aki a nála rabszolgaként szolgáló Héaklész n i ruhában járatta (lásd err l, és a Lantos dalának többi történetér l is még a mitológiai háttér l írottakat!)

szüküracs [385] = szí kikerics

Párosodik [707] = párosodik.

Prometheus [170] = titán, aki ellopta az embereknek az istenek tüzeit, ezért büntetés l Zeusz a Kaukázus sziklájához láncolta, ahol egy saskesely tépte állandóan az újra növ máját. Heraklész szabadította meg. Prométheus emberalkotó is, mert az egyik mitológiai történet szerint formálta ki az els embert.

Reményl [456] = remél.

Rimánylik [225] = kér valamit, rimánkodik valamiért.

Sárgyúró [726] = az istenek, illetve Prométheus, aki az embert sárból formálta a mitológia szerint.

Sírál [121] = siránkozik

Tityus [981] = óriás, Létó vagy mások szerint Artemis megsértése miatt b nh döött. Apolló lenyilazta, majd az alvilágban két kesely a máját rágta.

Vánkus [397] = vánkos, párna.

Visszacsatolni [821] = visszacsatolni, visszacsábítani.

A dráma mitológiai háttere, irodalmi elzménye

A *Férfi és nő* Madách mitológiai témájú drámái közé tartozik, ilyen tekintetben a korai művek közül ez áll legközelebb *Az ember tragédiájához*. Igaz, a *Tragédia* (és a *Mózes*) esetében nagyon bátran és korszerűen a zsidó-keresztény vallási hagyományt kezeli mitológiaként (ezt az elvét megfogalmazta a Kisfaludy Társaságban tartott székfoglalójában is), e korai drámájában viszont még a XIX. századi klasszicista illetve romantikus hagyomány szerint a görög mitológiából választott témát magának.

A dráma mitológiai háttere általában elég ismert. Hisze, Héraklész (Madách itt is a XIX. századi magyarországi latinus hagyományt követve minden szereplő esetében latinus formát – pl. Herakles – használ), a görög mitológia egyik legnevezetesebb Hérosa, aki földi pályafutása során egész sor szörnyet is tisztította meg azt emberek világát, lakhatóbbá téve azt a közönséges halandók számára.

Története legalább olyan ismertek voltak az ókorban, mint Akhilleuszé vagy Odüsszeuszé, bizonyos, hogy róla is szóltak hősienek.

Héraklész a földisten, Zeusz és egy földi asszony, Alkméné szerelméből született. Zeusz Mükéné urává akarta tenni, de féltékeny felesége, Héra mesterkedése következtében a Héraklésznak szánt királyi trón a sátnya, gyáva Eurisztheuszé lett.

Héra egyébként is egész életében üldözte Héraklést. Már a bölcsben fekvő csecsemőre két szörny kígyót küldött, de Héraklész megfojtotta őket. Később, amikor hősstettei jutalmaképp megkapta feleségül Megarát, és gyermekeik is születtek már, Héra rülest küldött a házra, aki rjöngési rohamában megölte saját feleségét és gyermekeit. Ezután ment Delphoiba, ahol a jósdában megtudta, hogy Eurisztheuszt kell tizenkét munkájával szolgálnia.

Így – Eurisztheusz parancsára – Héraklész pusztán kézzel megfojtva megölte a sebezhetetlen naemei oroszlánt, majd megölte a lernai hidrát is. Ez utóbbinak kilenc feje volt, ráadásul minden levágott helyébe két új nőtt. Végül mégis sikerült elpusztítani, és Héraklész a hid-

ra mérgező vérében megmártotta nyílveszít. Harmadik munkájaként hosszú üldözés után elfogta, és elvitte Mükénébe a kerüeneiai szarvast. Ez Artemisz kedvenc állata volt, aranyszarvú, bronzpatájú csodalény. Eztán Héraklész elfogta és Mükénébe vitte az erümanthoszi vadkant. Ezt követte Augeiász istállóinak megtisztítása. Ezt úgy tudta, hogy sünk egy nap alatt teljesíteni, hogy nyílást vágott az istálló falán, és a medrélbe elterelt Alpheiosz és Péneiosz folyó vizét átvezette rajta, tisztára mosva az istállót.

Eurisztheusz újabb és újabb olyan feladatokat eszelt ki, amelyeket Héraklész pusztulását remélhette. De a hős sorra teljesítette ezeket a munkákat is. Elpusztította a réztollú sztümphalosi emberev madarakat, megfékezte, elfogta, és Mükénébe vitte a vadságáról hírhedt krétoi bikát. Nyolcadik feladata az volt, hogy fogja el Diomédész thrák király emberev kancáit. Héraklész megölte a kegyetlen királyt, a kancákat pedig Mükénébe hajtotta.

Tragikus történet Héraklész kilencedik munkája. Eurisztheusz azt kívánta tőle, hogy hozza el lánya, Admété számára a félelmetes amazonkirálynő, Hippolüté övét. A királynő megkedvelte a hősst, és nekiajándékozta volna az övet, de Héra ismét beavatkozott: elhíresztelte az amazónok között, hogy Héraklész el akarja rabolni királynőjüket. Azok rátámadtak Héraklészre, aki azt hitte, tőrcsálták, a harc hevében nemcsak a királynőt, de sok más amazont is megölt. Így csak tragédiák árán tudta teljesíteni feladatát.

Majd a messze nyugatról a háromtestű, háromfejű Gerüón marháit kellett elhoznia Mükénébe. Héraklész ezt is megtette. Ezen az útján, hogy kijusson az Okeanoszra, szétolta a tenger kijáratát eltorlaszoló sziklákat, így keletkeztek Héraklész oszlopai, azaz így jött létre a Gibraltári-szoros. Eztán a Heszperidák kertjében kellett aranyalmát hoznia. Prométheusz tanácsára maga helyett az égboltot tartó Atlaszt kérte meg, hogy szerezze meg neki az almákat, addig átvette tőle terhet. Amikor Atlasz visszatért, felajánlotta, hogy majd viszi el Mükénébe az almákat. Erre Héraklész azt kérte tőle, csak addig vegye vissza terhet, amíg párnát tesz a fejére. Atlasz hallgatott rá, ismét vállára vette az égboltot, Héraklész azonban gyorsan felszedte az almákat, és visszatért Mükénébe. A tizenkettedik feladat az volt, hogy hozza fel az

alvilágból Hádész kapu r z szörny-kutyáját, Kerberoszt. Hádész megengedte, hogy magával vigye a kutyát, ha fegyvertelenül képes elfogni. Héraklész ezt is megtette: majd Eurisztheusz parancsára visszaengedte Kerberoszt az alvilágba.

A tizenkét csodás munka után sok kalandon ment még át Héraklész. Egyszer súlyos betegség támadta meg, és ett l – a delphoi jósdá szerint – csak úgy szabadulhatott, hogy három évre eladta magát rabszolgának. Ekkor Omphalé, Lüdia királyn je birtokába került, aki többek között n i ruhában járatta rabszolgáját.

Sok egyéb kaland után Meleagroszban megküzdött Akheólosz folyamistennel Déianeira, kalüdoniai királylány kezéért. Gy zött, de hazafelé újabb kalandba keveredett. Megkérte Nesszosz kentaurt, hogy vigye át Deianeirát az Euénosz folyón. A kentaur a folyó közepén er szakoskodni kezdett Héraklész asszonyával, mire a h s egy nyílvezzel halálra sebezte a kentaurt. Az, hogy halála után bosszút állhasson a h sön, azt mondta Deianeirának, fogja fel a vérét, mert az szerelmi varázsszer. Ha egykor Héraklész el akarná hagyni, csak alkalmazza a szert, és a h s szerelme visszatér.

Amikor évekkel kés bb Héraklész elfoglalta Oikhalia városát, hadizsákmányul magával hozta Iolét, a királylányt, akibe beleszeretett. Itt kezd dik Madách drámájának cselekménye. A féltékeny, Héraklész szerelmét visszaszerezni kívánó Déianeirának eszébe jut Nesszosz szava, és a kentaurnak a hidra mérget l méreggá vált vérével átítatott inget ajándékoz Héraklésznak. Az ing szörny szenvedéseket okozva ráég a h s b rére. Héraklész ekkor megrakítja saját halotti máglyáját, ráfekszik, és meggyújtja a tüzet. A mitológiai történet szerint amikor a máglya fellobbant, felh szállt alá, villám csapott ki bel le, és Héraklész az égbe, a halhatatlanok közé emelte. Héra kibékült Héraklészszel, aki feleségül vette az ifjúság istenn jét, Zeusz és Héra leányát, Hébét.

Madách nyilván ismerte a mitológiai történetet, de valószínűleg forrásként használta Szophoklész fennmaradt Héraklészr l szóló *Trakhiszi n k* cím tragédiáját is. Tudjuk, hogy Szophoklész m veinek német nyelv , Solger-féle fordítása megvolt a költ könyvtárában. Innen vehette a történet vázát, a szerepl k nevét is akár, de darabja min-

den más tekintetben különbözik Szophoklészét l. Például Iole Szophoklész darabjában néma szerepl , Madách m vében központi alakká, bosszúálló cselszöv vé n .

Nagyon érdekes viszont, hogy Szophoklész darabját is általában atragikusnak tartják, hiszen nincs benne igazi drámai vétség. A m sokkal inkább euripidészi abban az értelemben, hogy a h sök a számukra érthetetlen és velük igazságtalan végzetnek (Euripidész felfogása szerint az istenek játékanak) vannak kiszolgáltatva. Nem lehet véletlen, hogy Madách éppen ezt a kifejezetten nem drámai történetet választja: mintha az ilyesmihez volna érzéke. Épp ez lesz majd a vád ellene mind a *Tragédia*, mind a *Mózes* esetében: hogy lám, már a kiválasztott történet és h s sem alkalmas a hagyományos értelemben vett tragédia megalkotására.

Ezért nem is csodálhatjuk, hogy a bírálók tetszését nem nyerte meg a m . Pedig Madách biztos érzékkel alkot, igaza van Voinovich Gézának, amikor azt írja, hogy Madách “h sei többnyire fogalmak személyesít ivé n nek, küzdelmük és sorsuk a költ világnézetét hirdeti. Herakles a férfi megtestesít je, mint Ádám az emberé. Erre értette Gyulai Pál, a mit Madách összes m veinek el szavában e darabról mondott: »Van benne valami csira, mely *Az ember tragédiájá*-val rokon«”.²⁶⁾

Azt mondtuk, Madách biztos kézzel választ témát. De a fiatal drámaíró a drámai kompozíciót még elég bizonytalan kézzel alkotja meg. A romantikus h s, a nagyformátumú zseni (Herakles) alakja körül nem is egy, de mindjárt két cselszöv ármánykodik. Szophoklész drámájában a végzet a félrevezetett Déianeira alakjában ölt testet. Madáchnál a féltékeny, öreged feleség mellett a hazája romlása miatt bosszúra készül Iole is nagyra n ne, ha alakjában nem keveredne a bosszú és a szerelemhez való szabadság vágya, és f leg, ha nem homályosítaná el t egy másik bosszúra készül d cselszöv , az öreg Euriszeusz, akit Herakles megfosztott hatalmától, és most elérkezettnek látja az id t, hogy Iolét kihasználva mindenért bosszút álljon.

²⁶⁾VOINOVICH Géza, *Madách Imre és Az ember tragédiája*. Bp. Franklin. 1922.

mozgatja, Iole Déianeirát beszél rá a tetre, az asszony azonban mégis ártatlan, hiszen nem tudja mit cselekszik. Madách m vében kissé összekeverednek a dolgok: nem tudni, Euristheus, Iole, netán a rég halott kentaur bosszúja teljesedik-e be. Vagy talán az isteni igazságtétel kívánja Herakles halálát, amiért megveti és eltaszítja öreged , már nem szép és nem kívánatos feleségét? Mindez megmutatkozik a darab szerkezeti gyengeségében: különösen a negyedik-ötödik felvonásban.

Mégis, a m a *Tragédia* rokona. Mindenekel tt abban, hogy a férfi (Herakles) éppúgy ég és föld közötti lény, mint Ádám, vágya, törekvései, céljai az ég felé húznák, a szerelem, a n azonban (akárcsak Éva Ádámot) visszarántja, itt tartja a föld közelében. A m megoldása is emlékeztet a *Tragédiá*-éra: a h s elbukik (máglyára lép, meghal), mégis átlép a halálon (túl örök élet várja). De a dönt különbség is talán éppen itt mutatkozik meg: míg Ádám létének lényegéhez tartozó marad – és fennmarad – ez a kett sség, amely az “ember tragédiája”, a *Férfi és n* h se, Herakles számára lehetségessé válik a lehetetlen: ez egyszer megoldódik a probléma a halhatatlanná válással, Hébé szerelmével.

CSAK TRÉFA

DRÁMA KORUNKBÓL ÖT FELVONÁSBAN

*Még a kéjhölgy is örömkönyt sír;
ha színházban az erény gyzedelmeskedik*

*A nő élete a szerelem,
a férfiében egy epizód.*

*Óh, bárkinek kész hízolg kutyák!
Szívem vérén melegedett kígyók,
Kik sz m marjátok! Judások ti hárman!
S háromszor rosszabb nála mindeniktek.*
(SHAKESPEARE: II. Richard)

SZONTÁGH PÁL BARÁTOMNAK

*Letévén tollamat, nehogy kétségbe essem az
emberek felett: – reád emlékezem.*

SZEMÉLYEK

HERÉDY, *hivatalnok*
GR. ANDAHÁZY
ZEN , *neje*
ILKA, *leánya*
SZÉPHALMI ETELKE, *özvegy n*
JOLÁN, *leánya*
JEN , *fia*
B.VÁRY
BIANKA, *dalszínész*
ZORDY LORÁN

GER
PIROSKA } *a Zordy házban*

DÚLHÁZY
BELÉNYI
SZENDR DY, *piperk c*
PIKÓ, *gy lési szónok*
HARS, *ingyenél*
KONDOR, *alkalmi költ* } *klubtagok*

MÉG EGY KÖLT
KRITIKUS
SZÍNÉSZN
KÉT INAS
SZOBALÁNY – *stb.*

ELS FELVONÁS

PEGAZUS JÁROMBAN

ELS SZÍN

(F város, Andaházyéknál szoba. Ilka, Jen .)

JEN

Az nem lehet, hogy elveszítни bírám

Ah, Ilka, percnyi üdvösségemet;

Nem annak alkotott tavaszt az ég,

Hogy végzetetlen télnék gyászterén

5 Örökké sírjuk édes álmait. –

ILKA

Költ k díjazzák már csak az erényt,

Nincs pokla többé a mindenhatónak.

JEN

Természetünk – mely érezni taníta

Egy lelket osztva csak fel kebleinkben –

10 Óh, nem hazug, mi boldogok leszünk.

ILKA

Ha sírban is van boldogság, Jen !

Ma érkezett az útált v legény,

Kihez szül knek számolása köt.

JEN

El vélek, el e gyászos érzetekkel!

15 Szerelmem élve közt miért zavarnak?

Nem érzed-é, mily édes ennyi búra,

Azon néhány perc boldogabb jövőnk l:

Melyet féltékenyen kell rzenünk

A külvilágnak kétked szemét l.

20 Vagy boldog az lehet csak, Ilka tán,

Ki a világtól írgyelve él?

ILKA

S ha elfelejtenél?

JEN

Még kétkedel?

A szem lelkünknek tükre, nézz szemembe,

Képed sugárizik lelkem t körén.

ILKA

25 S a képpel múlik-é emlékem is? –

Soká küzdék szivemmel és sokáig

Hívém, hogy korlátolni lesz er m,

De óh, a n szeretni j világra.

JEN

E szót, ez édeset mondd, mondd csak egyszer,

30 Csak egyszer és örökké mondd ezen szót –

S hol üdv, mely üdvebb ekkor életemnél!

Hol ég kegyesebb, Ilka, mint te vagy!

S kell-é er még több a sorscsatára,

Ha pályabére, mint te, oly dics .

ILKA

35 Óh, j nek és találnak, Istenem! *(El.)*

JEN

Az ég veled – hisz az szemedben ég. *(Kitélé.)*

Lorán, te itt?

LORÁN *(elébe lép)*

S t én kérhetlek így!

De most nem kérdek semmit, mert öllelek.

JEN

Te álnok! Egy lövésre városunktól

40 S tudj' Isten, mért, oly ritkán j sz felénk.

LORÁN

Mert lelkem önmagával küszködik,

S ti boldogok, búm meg nem értenétek.

JEN *(neheztelve)*

Lorán! –

LORÁN

Mért hoztad ezt fel Macbeth rémeként

Legjobb órámban. – Ámde hallj: van egy

45 Pörünk; kérdése: birtokunk egésze,
 S egy házasság, mindent jóvá tehet;
 Atyám engem nézett ki áldozatnak
 A százados penész jogviták
 Természet ellen pártos istenét

50 Megengesztelni házasságom által.
 A lány csinos volt, m velt és okos,
 A nagyvilágból és ennek dacára
 Tudott másról is szólni piperénél;
 Nem foglalták el udvarlóí sem.

55 Olymód, hogy néha a szegény hazáért
 Ne fénylett volna harmat égszemében.
 JEN
 Hisz ez mind szép, és én sajnáljalak?
 LORÁN
 Hallgass ki, ez mind szép igaz, de óh,
 Az indulatnak gúnya az okosság;

60 A lélek messze, messze fenn csapong,
 Szeszélyesen rep l az ég felé,
 Túlnyargal rajta a végetlen rben,
 S önmagának alkot ideált –
 Önnönmagának küzdi istenét,

65 S nem kedves már el tte más gyönyör,
 Mint mellyért küzde, mellyért vérezett.
 Én láttam t – egy n t, ha úgy kívánod,
 Ha van neméb l több egyén – de nincs –
 Én láttam, s képe még szemt körömb l

70 Lelkembe nem hatott és szellemem
 Legbelsejéb l jött e kép elébe –
 Egy ideálkép – s sz mben összeolvadt. –
 Ne kérdd, ki , ne kérdd, mi, ily salak
 Ne vonja t le a kicsiny világra;

75 Elég: igává lett tervelt kötéselem,
 Mely Isten szikraját árú gyanánt
 A többet ígér nek adja el.

Atyám kizárással fenyíte, én
 Örültem, mert kincsével, úgy hivé,
 80 Megvásárolt, de így szabad levék. –
 Atyám meghalt, de sírból is kíván
 Uralni, s tettben élni, mint halott,
 Hogy holt gyanánt hurcolja azt, ki él:
 Végrendeletében szül i átok

85 Vagy engedés közt hágy választanom.
 JEN
 A jobb kebelnek átka a csalódás.
 LORÁN
 Csak jobb felét tudod még, hallj tovább:
 Atyámnak ismeréd szeszélyeit,
 Családfény volt kedvenc eszméje –

90 A férfiélet céljának hivé,
 Hogy hosszabbítsa nemzetségi fáját,
 S rá fényt szerezzen. Gondnokul hagyá
 A vén Herédyt, azt rendelve, hogy
 Szolgáljak. – Lelkemnek vad szárnyalását

95 Penészes íratokba fojtsam el,
 Családom-, e vén holtak díszeért;
 De nem tanul meg szántni Pegazus.
 JEN
 A t rés és alázat is erény –
 A bölcs megnyugszik sorsa végzetében.
 LORÁN

100 Pór lelkek költék; szellem s t relem
 Ez sár, amaz sugár, mely fönt repül
 Magával vonva testét, ámde fent
 A lég e sártömegnek éteri:
 S harc támad a kett s elem között,

105 Harctér a sz , mely fáj, de békebért
 Csak egyikének veszte eszközöl; –
 A test halála: mit a pór remeg,
 A léleké: megnyugvás végzetünkben.

De én, ki látom a roppant teend t,
110 Keblemben a vágy, szív és értelem,
Mely föl bír vinni a csillagtanyához,
Át bírja látni: mily parány, kicsiny
A sárba gyúrott Isten, és nyakán
Mi iszonyú a ny g, mely földre vonja.
115 Én mondjak-é le Isten szikrajáról,
Hogy bizton hízhassék meg a salak? –
JEN
Ha, ha, Lorán! Te még a régi vagy! –
Mind elfonnyasztá e virágimat
A hús hideg tél!
LORÁN
S mert kint hó ural
120 Lelkedbe bujdokoltak, ügyebár,
Mélyebben edzve képöket? – S ha olykor
Nem engedsz nekik; elkényeztetett
Szülötteként büntetnek meg; nekem
Féltékenyen kell ket rzenem,
125 Mert mindamellelt mindenik halála
Egy kincsforrással koldusbbá teszen.
JEN (*gúnnyal*)
De a hivatalt mégis elfogadtad.
LORÁN
Neked megmondom, sz m baráta, mért:
Egy titkos társaságot alkoték,
130 Jelmondatunk: “Szabadság.” Tettre még
Nem ért ugyan, de fog: ha ég akarja.
Minden gyanútól óv hivatalom,
S alkalmat ád sok titkosat kitudni;
Talán a tettetés nem tart soká,
135 Mert hogyha megválasztatom követnek,
Álarcomat lesújtom, ottan is nyíl
Elvharcra tér, míg majd a tett beáll.
JEN
Most j eszembe egy mese, figyelj:

Mind rosszul járt az óra egy vidéken,
140 De egyenl n s céljának megfelelt.
A csillagász tudá csak igazán
Mégmérni az id t s fejeskedett
A rossz órát követni, mindenütt
Kacagták a javítót! –
LORÁN
Óh, ne gúnyolj!
JEN
145 Kigyógyítlak, vezess el híveidhez.
LORÁN
Egészségb l? – Beteggé téssz? De jöjj –
(*El Jen vel. – Andaházy kardosan és Ilka j nek.*)
ANDAHÁZY
Ismét vörösré sírt szemekkel, Ilka!
Kend zd be képedet, takard el a
Köny k nyomát; légy vidor, bú nem illik
150 Menyasszonyarcra; tégy, mint rendelém.
ILKA
Világnak a szín, nékem a keserv;
Mert rendelésed az, hogy a napot
Éltem váltságaul gyilkoljam el,
Mely hogyha elhunyt: sírür a világ is. (*El.*)
ANDAHÁZY (*kardját ledobva*)
155 Ez hát a népszerű ség? – Díja ez,
Mit küzdelmünkért a hon adni bír?
Új csillag t n fel, fényesebb, csak t
Csodálja mindenki; és a megszokott,
Tüzében lankadó – már bukhatik!
160 Szavát egy gyermek – Zordy dörgi át. –
E pályán nincs több dísz, szerencse még;
Hogy eltaláltam a parányi ösvényt,
Mely a tömlöc s jutalom közt vezet,
Hová jutunk: ügyességünk határzza –
(*Zen és inas belépnék.*)

INAS
165 Méltsád! A cukrász mit sem ád hitelben.
ANDAHÁZY
Mondtad nevem?
INAS
Mondtam, de azt felelte,
Hogy épp azért nem ád.
ANDAHÁZY
Hah! A gazember.
Mondd, kérem t, csak holnapig.
INAS
Nem ád
A szép szavakra semmit, pórias
170 Pénzvágya.
ANDAHÁZY
Vigy hozzája könyveket.
INAS
Nem használhatja – mert a bibliát
Sátán terjeszti most a nyomtatással.
ANDAHÁZY
Hát sütni rajtok? – Menj, mit andalogsz! *(Inas el.)*
Zen ! Te sem segítsz h társ gyanánt
175 Üdvözlésed csak a kisírt szemek,
S kerülni készítsz ennen házamat,
Hol hozzám senki nem ragaszkodik,
Csak gondom. –
ZEN
Mit tegyek, nem adtam-é
Ki minden birtokom?
ANDAHÁZY
Úgy, úgy megint
180 Már annyiszor szememre hányt néhány
Forintodat kívánod, mit magad
Rég elfecsérlél.
ZEN
Óh, nem kértem azt,

Szükséget szenvedék bár, s míg te más
Hölgyeknek udvarolva szórtad el:
185 Némán szenvedtem kebled pusztaságát.
Mért kínzod hát türelmes foglyodat,
Mért költesz rá b nt és gyalázatot,
Daccal kívánod-é el zni rossz
Ügyednek mardosását?
ANDAHÁZY
Vége van?
190 Beszélek én is, szívesen adá
Pénzét a lány, menyecskef köt ért.
Mert már vénebb volt, mint a v legény.
ZEN
Két héttel. –
ANDAHÁZY
Mindegy, vénebb.
ZEN
Jaj nekem!
ANDAHÁZY
Örömmel látta a nemes leány
195 A grófi v legényt; s a lány családá
Nem tudta, hogy hálózza t körül –
Nehogy lépér l többé elszaladjon. *(Zen sír.)*
Vagy hát mutasd meg n erényedet;
Gyémánt piperéd szép; ha férjedet
200 Jobban böcs löd, add el azt, szerezz
Helyette álékszeret. Hisz tudva van,
Hogy van valódid, s annak ösmerendik. –
Ma j Herédy – ládd – s fog alkudozni
Lelkemre; mondd: meglássa-é, mi nagy
205 Házunkban a nyomor; meglássa-é,
A szükség mily kis árért kényszerít
Od’adni lelkemet. – De dús lakomban
Én szabhatok föltételt; mondhatom:
Meggy z désemet megvesztegetni

210 Nincs ár. Ez feljebb rugtat! S hogyha a
 Vagyonbiztosság kormányán ülök,
 Ki merne váltóimmal ostromolni?
 ZEN
 De lesz-e áldás majd e birtokon? *(Ékszereket ád.)*
 Im, itt utolsóm; többé nincs miért

215 Kinozz. –
 ANDAHÁZY
 S e g y r ?
 ZEN
 Jegygyűr m – de fogd.
 ANDAHÁZY
 Ma j el Zordy is, kivel pörünk foly,
 S ha látja feldúlt házi életünket,
 Veend-e n t ily fészekb l magának?
 ZEN *(indulattal)*
 Csak lányomat ne add el; óh, ne légy

220 Bakója – hogy gyűlölje kénytelen,
 Kit gyermekésszel áldni megtanult.
 ANDAHÁZY
 Okos szül k odáig nem tekintnek,
 Úgy, mint a jogtanárok, hogy min
 Következtetést von a jogelv magával. –

225 Ki mondja, hogy mondjon le érzetér l?
 Hogy tépje el keblének h szerelmét?
 Hatalmas ékszer az a f köt ,
 Szabadalom, mely mindent eltakar. – –
 Széphalminéhoz hívatám ebédre. –
 ZEN *(félre)*

230 Sorsod t rés! – Hallgass, zajgó kebel. –
 Ne lássa senki, mint vérzel belül,
 Gúnyolják bár az érzéketlenet,
 A káröröm kacaja kínosabb még.
 VÁRY *(belépve)*
 Mit látok! Sír ön? – Óh, az Istenért,

235 Ki látott esni kék égb l? – Derék
 Hasonlat.
 ANDAHÁZY
 Tréfa az egész, ijesztém,
 S az angyal hitte, hogy beteg vagyok.
 VÁRY
 Hogyan ne jönne kedvünk házasodni
 Ily szép példák után. – Dics ! Dics !
 ZEN

240 Mi azt hív k, menyasszonyával úgy
 El van foglalva, hogy barátról
 Meg is feledkezett.
 VÁRY
 Az igazi
 Arszlán barátit nem felejt el.
 Különben is, két napja voltam itt

245 Pompás ebéden. Meg kell vallanom,
 Hogy oly nemes fény, mint itt, nincs sehol.
 Fajvér hiába! *(Nevet.)*
 ZEN
 Hát a szép menyasszony
 Egészen elfelejtkezett reánk?
 VÁRY
 A kis bohó oly boldog!
 ZEN
 Hátha ön

250 Tiltá el a világtól? –
 VÁRY
 S t alig
 Kivánhat udvaribb, jobb és szelídebb
 Jegyest arám magának.
 ZEN
 Hogyha tetszik. *(El Váryval.)*
 ANDAHÁZY *(utánuk néz)*
 Szegény n ! – És ily angyalt áldozok fel

Egy ördögért. – De ingyen nem teszem
255 Magasra! – S hogyha út ezen magasra
Hatalmas úr kéjhölgyének kegyén
Vezet keresztül, mért ne hajlanám meg?
Ki a világban él, cserélje el
Jókor szívét egy durva k darabbal,
260 S még jól fizethet rája – mert különben
Gyakorta alkalmatlanná leend,
Ha mindazt, ami szent, kell döntnie
S mosolygni hozzá: hisz csak tréfa volt. *(El.)*

MÁSODIK SZÍN

*(A Zordy-ház. Szoba, asztalokon bor s kártya áll.
Kondor, Dúlházy, Szendr dy, Belényi, Piko s mások.)*

KONDOR *(bor mellett, körülállva)*
Még most sem tudjátok világosan,
265 Mi célja elnökünknek? – Elhiszem. –
De én tudom, hisz én vezettem t
Az értelem honába. – Csitt, ha szólok! –
Tudtok hallgatni? – köztársaságot,
S igazságosb osztályt vágnék behozni.
270 *Sapientí pauca.*
GER *(bort hozva)*
Borból is?
KONDOR
Nem, *in vino veritas.*
HARS *(gyorsan j s hátára üt)*
Csitt, vén apó! Okoskodásaid, –
Sózott heringként, – romlott inyüeknek
Valók; nincs bennök élet. Eddig egy
275 Könyvem volt, a naptár, már az se lesz,
Könyv nélkül élek, csakhogy rád ne üssek.
KONDOR *(dühbe)*
Hah, gyermek! Óh, miért nem vívhatok

Eszemmel, hogy tennélek semmivé.
HARS
Ha, há! Ha, há! Már nincs vel karodban.
KONDOR
280 Mindenkinél vel csak egy helyen van.
HARS
Neked hasadban, ronda serkulacs.
KONDOR
Becsülj meg!
HARS
Öt garasra – b rödért.
KONDOR
Mit is keres ily gyermek e helyen,
Hol bölcs tanács ül szent tárgyak felett.
285 Ki életében verset sem csinált,
S Ovidot csak *praxisból* ismeri.
HARS
Ebédet s cimborákat, bölcs uram –
Ez a dolognak legjobb oldala. –
Folyvást szavaznak, már-már Zordy gy z.
KONDOR *(könyvét törli)*
290 Hazám, ezt én neveltem fel neked!
HARS
Megtelt a borkabak, s csurogni kezd.
DÚLHÁZY *(Szendr dy mellett ülve)*
gy z – ha, há! Herédy, megfizettem!
SZENDR DY *(suttogva)*
Kérlek, bajtárs, folytasd Herédyr l.
DÚLHÁZY
Mint mondtam, olly állást foglaltam el,
295 Hogy fényesb rangra bizton várhaték,
M megbuktatám az ellenzéki pártot,
Bár népszerű ségem vesztével; ím,
Mí történt: míg én vártam, addig
Jutalmamat ügyesen elhalászta,

300 S én célt veszejtett, két szék közti h s,
 Boszút esküdtem állni.
 SZENDR DY
 Úgy, tehát
 Nem elv, nem is barátság vonz ide?
 DÚLHÁZY
 S t, Zordy elvem ellen pártvezér.
 El ször, mert világ-eszélye nincs,
 305 S elvb l cselekszik mindent a bohó,
 Nem nézve a következményeket.
 Oly önfej továbbá, nem lehet
 Használni eszközül. Nincsen neve,
 Mely méltóságot adna a fiúnak;
 310 Ez mind elég, hogy majd fejére n jünk.
 Most nem volt jobb egyén s minden derék
 Protestáns oldalán van, mert ügyünket
 Pártolja, mely nyomatva kétszer édes.
 SZENDR DY
 szinte szódért én is nyílt leszek.
 315 Megvallom, e rohanva haladást
 Én sem szenvedhetem, de ez divat!
 S gúnyolják azt, ki vélek nem brekeg
 A *copfós* elvekért; s mintája én
 Minden divatnak eztet t rjem-é? –
 320 Magányos óráimban, hidd, gyakorta
 Sírnék a szép arisztokrácián,
 Mely ily kuvik fajt nem bír nyársra húzni,
 Mi több, lemond magáról, és divatból
 Gúnyolja azt, ki érte síkra száll.
 DÚLHÁZY
 325 Halkan, tudod, hogy itt csak azt imádják,
 Ki ment l több parát üvölt ki a
 Koldúsoktól balúl értelmezett
 Egyformaságért.
 SZENDR DY
 Mindent szenvedék,

De külkelmék helyett magyar darócot
 330 Viselni s ily fokhagymaszag paraszttal
 Érintkezésbe j ni! – Címeremre,
 Szivesen áldozok vért a honért,
 De már ez sok. –
(Hars leveti magát, s Szendr dy lábára hág.)
 Vigyázzon ön, uram!
 HARS *(felugrik)*
 Mit! Én vigyázzak! Milljom háború!
 335 Elégtételt kíván ön?
 SZENDR DY
 Nem.
 HARS
 Hisz úgy! – *(Leül.)*
 Elkél nyugodnom h si harc után
 Én tettem – én, hogy Zordy most követ;
 A f nemesek jó barátaim,
 Hisz tézem jobbadán; – egy szómra hát
 340 Áttértek – kortesünk vakul követ –
 S kivívtam a győzelmet. – Bort, nosza!
 GER *(Piroskához, ki bort hord)*
 Piroskám, oly sok szépet gondolék,
 Hogy elbeszélem – rólad álmodozva;
 Szemedbe nézek – s mindent elfeledtem.
 345 Csak azt nem, hogy szeretlek.
 PIROSKA
 Ha, ha, ha!
 Be furcsán hangzik t led e szelíd szó,
 Mint hogyha medve rozmarint szagolna.
 GER
 Piroska! Gúnyolsz szüntelen, s miért?
 Hogy nem csinálok verset, mint uram,
 350 Nem sápadok, soványodom: azért
 Ég tudja, mellyikünk tesz boldogabbá!
 PIROSKA
 Nem ártna fogynod, szebb lennél.

GER
 Leány!
 Ha Zordy jambusokba vágyja f zni
 E szót, szerelem, sok baja van, ám
 355 Nekem vers nélkül is több; talán
 Szebben kimondja, nékem bent akad
 S fáj.
 HARS
 Hej, leány!
 PIROSKA
 Hadd b jtre, sietek.
 HARS
 Bort és ebédet, jól megérdemeltem.
 Tele torokkal hadd kiáltsam el:
 360 Éljen Loránunk, míg ebéde jó.
 Eszlek, leányka! Csókot adj borodhoz.
 PIROSKA
 Ne bántson ön.
 HARS
 Ki tiltja, fergeteg!
 Hadd szúrom kés hegyére.
 GER
 Én, uram.
 HARS
 Irígy eb! Hát lecsokolom pofáját,
 365 Hogy néked nem marad? – Nem tudsz emésztni?
 Majd megtöröm hátadban a csömört.
 Ördög, pokol!
(Készülnek.)
 SZENDR DY *(Ger t megtámadva)*
 Rég ingerelsz, paraszt!
 GER *(földhöz üti)*
 Ládd, a parasztnak b re még keményebb,
 Nem tímárolt ki úgy a m vel dés.
 SZENDR DY
 370 Óh, jaj, frakkomnak vége, fürteim!

Óh, jaj, gerincem!
 GER
 Lódulj hát, kölönc.
 Most mink!
 HARS
 Miért – Ne! – Hordd el t, paraszt,
 Ezért csak nem csatázunk, ha, ha, ha!
 Halljuk Pikót, legbölcsebb közöttünk. –
 PIKÓ *(körülállva)*
 375 E tárgy oly szent, tán csak nem kéltitek?
 S azért részletbe nem bocsájtkozom.
 TÖBBEN
 B n volna kételkedni. *(Szétoszolnak.)*
 GER
 Mily derék
 Találmány balgaságunkat takarni.
 BELÉNYI
 Pikó, te itt!
 PIKÓ
 Én önt nem ösmerem.
 380 *(Titkosan.)* Hallgass Belényi, semmivé teszsz,
 Ha lelkemet kitárod; messzir l
 Kék l az ég, közeln l semmi-szín .
 Távol koruk növelte oly nagyokká
 Rómának h seit.
 BELÉNYI
 Szólj hát, miként
 385 Levél hernyóból fényes lepke; te,
 Ki a nyarat nem állhatád ki, mert
 A nap korán kél, s üldéd a pacsirtát.
 Mert hajnalt hirdet.
 PIKÓ
 Hallgass és csodálj.
 Egyszer beszéltem hasznom érdekében l
 390 Gyűlésen, és tudj' Isten mint esett:

Egész gyűlés véresre verte markát;
 S ha egy szívvel nem, mégis egy tüd vel
 Éljenzé a szabadelv beszédet.
 Azóta bár sosem beszéljek újra,
 395 Vagy szóljak rab szellemben, hogyha az
 Van érdekemmel újabb kapcsolatban:
 Csak egynehány jól hangzó cifraság
 Levével tálalom ki, s önmagukkal
 Készebbek elhithetni: nincs eszek,
 400 Mint kételkedni böcsületemen. –
 Valóban azt kell hinnem: a szabadság
 Megszeretett, és kacér n ként akasztá
 Magát reám, míg – mint szokás – barátim
 Hajhászokúl addig súgtak, beszéltek,
 405 Hogy enmagammal is már elhithették:
 Miként imádom a kacér leányt.
 BELÉNYI
 S álarcosan hogy folynak dolgaid?
 PIKÓ
 Hát jól! Nehány sohaj, mogorva kép,
 Gúnyos mosolygás mindennél, mi nagy,
 410 Utcán szedett sujtásos gondolat,
 Kevés fáradság sok kitüntetésért.
 S azért nyúzhatni a parasztot is. –
 De szólj, te mit keressz?
 BELÉNYI
 Aratni jöttem. –
 Ládd, nemde könnyebb árnak fölfelé
 415 Biztos hajóban ülni, mint magadnak
 Evezni örvény- és hullámon át?
 E párt a gy zedelmes, én vele.
(Lorán és Jen észre nem véve bejönnek.)
 HARS
 Leánytól ily gyalázatot – megállj!
 Harc, háború! Leány, miért nem sietsz?
 420 Min szolgálat ez, ördög, pokol!

GER
 Kissé felejt az egyformaságot.
 HARS
 Mért lett igásló, húzzon, hogyha bír! –
 Igyék mindenki az egyformaságért. –
 SZENDR DY
 Prodigesem csak mégis többet ér?
 DÚLHÁZY
 425 Villámsebes – Biankánál tüzesb.
 SZENDR DY
 Biankáról eszembe j kalandom.
 Majd elbeszélem, roppant érdekes.
 JEN *(Loránhoz)*
 Hallod barátom, ló, n és divatból
 Egy-két magasztos, könyv nélkül tanult,
 430 Más, jobb kebelben termett gondolat
 Az árva honról, ez, mit ifjaink,
 A büszke rept lelkek, hon reményi,
 Még szólni tudnak; és ezek köz l is
 A hon csak könyv nélkül tanult talány.
 KONDOR
 435 hát követ s örülni nem tudok;
 Rossz földbe hulltak oktatásaim,
 Ügyünknek sápadt zászlaját felejt
 Egy hölgyecskének báli piperéjén;
 Vagy már felosztók-é a birtokot?
 440 Megbüntet k-e a néhány garázdát,
 Ki bátraink gyomrát kétségbe ejti,
 Sültjével ingerelve orrukát?
 Csak itten volna, majd megmondanám
 Én néki: gyermek! Hát envéremen
 445 Ezért neveltelek? Féld átkomat.
 LORÁN
 Igy értnek! Óh, magasztos szellemek,
 Kiket törvény s jogosság ihletett,

Könyörgjetez díjúl örök halált;
 Mert visszanezve sz tök megreped:
 450 Igy értve látni szótok bibliáját. –
 GER
 Lorán borából szívtál lelket és
 Most pártot ütsz terem d ellenében! *(Lorán kilép.)*
 MIND
 Sokáig éljen Zordy, a követ! – *(Fölemelik.)*
 JEN
 Lám, hogyha föltörekszünk, társaink
 455 Nyakán kell ülnünk; – mint örülnek, és
 Az emberhús tán súlyosb marhahúsnál.
 LORÁN
 Kondor, szólásod van?
 KONDOR
 Van ám, Lorán!
 Bár véghetetlen volna torkom is,
 Hadd énekelném “élj soká, derék!”
 460 Derék – derék, hogy rímet nem lelek.
 LORÁN
 Ne bánd!
 KONDOR *(Jen höz)*
 Hazámért! *(Iszik.)*
 JEN
 Sokra mentetek!
 Valljon Pikó, mit tart ön az adóról.
 PIKÓ *(félre)*
 Csak tudnám, mit parancsol a szabadság. –
 Én – én – ah, úgy – e tárgy –
 JEN
 Már értem önt.
 PIKÓ *(félre)*
 465 Hála az égnek – én bizony nem értem.
 JEN
 Ah, Hars barátom!

HARS
 Lám, barátja én –
 Ezt elbeszélem.
 JEN
 Mondják, hogy Herédy
 Egy tál étellel többet ad – jerünk.
 HARS *(hódoló állásban)*
 Bocsánat, álhír.
 JEN
 Úgy! – Dúlházy, ön
 470 A hitszabadság hírneves vitéze?
 DÚLHÁZY
 Szolgálatára.
 JEN
 Mondja meg nekem,
 Ha nem tartoznék épp a szenved khöz,
 Nem lenne-é zsarnok szenvedtet ?
(Dúlházy bámul. – Loránhoz.)
 Mily gyáva faj – ezért küzdünk-e hát?
 475 Mely önsilányságát nem érti meg,
 S piros pofát hizlalva, vágya nincs.
 LORÁN
 Mért érez egyes ennyi gaz helyett,
 Vagy mért nem tompa hát ez is velek!
 KONDOR
 Sakk a királynak! *(Elalszik.)*
 SZENDR DY
 Matt, te vén bolond!
 LORÁN
 480 Sakk a királynak! – Óh, gúny részegen
 Üvölni sakkot s gyáván, harctalan
 Lebukni. Kondor! Sakk nyakadnak is.
 Honáruól! *(Nyakon fogja.)*
 KONDOR *(mámorban)*
 Bocsánat – b ntelen

Vagyok – az ifjúság csábítható –
 485 Kivallom társimat: Lorán a f .
 LORÁN
 Akasztófára véled! Ójjeül,
 Hogy az, ki szent elveknek védeül
 Szeg dik, tiszta légyen, nem miként te:
 Dohos cserép, mely mindent ectesít. –
 490 Ma nem tanácskozunk – távozzatok.
 BELÉNYI
 Miért?
 LORÁN
 Mert úgy kívánom.
 HARS
 Éj, bizony!
 GER
 Ma nem tanácskozunk, távozzatok,
 Száz mennykövet! Kimondom, fészketekbe.
 (*Mind el.*)
 LORÁN (*megvetve komolyan*)
 Rongy lelkek! Óh, vagy hát a népszabadság
 495 Éhes kutyákat bír csak lelkesíteni,
 A birtok ellen küzdelemre szállni?
 S egy itce vízt l is mind elszalad.
 JEN
 Megtértél?
 LORÁN
 Nem.
 JEN
 Mit tész?
 LORÁN
 Azt nem tudom,
 De tennem kell, lelkem kívánja úgy. –
 HERÉDY (*belép, félre*)
 500 Megállj, rossz ember! Megtanítalak. –
 Nos, folyt-e jól a munka, szép öcsém?

LORÁN
 Folyt.
 HERÉDY
 Hol vannak hát kész írásai?
 LORÁN
 Óh, hallja csak: (*Olvass!*)
 Gyász szellem ül szent romladékidon
 505 Halvány arcú hon, mért szeretlek én?
 Könyeztem érted és vigaszomul
 Termél túlföldi bájú sírvirányt:
 Még harmatost s mosolygót – barna lányt;
 Sz t adtál t szeretnem; dalra szót,
 510 S a szóra fogyhatatlan ár gyanánt
 Láng-lelket a lány, s si fényed önt. –
 S miért szeretlek tégedet, leány?
 Kebledben a hon, ajkadon szava,
 S a kedves szó oly édes ajkadon
 515 Mint égi hárfahang, mely istenül:
 Ha elpirulva sűgod, hogy szeretsz. –
 HERÉDY
 Úgy, úgy, megint vers, majd országgyűlésen
 Elénekelheted rossz rímeit.
 LORÁN
 Hogyan, rossz rímeit? – Ah, ön tudatlan!
 HERÉDY
 520 Goromba gyermek, rám bizott atyád,
 Miért nem teljesíted rendelését.
 LORÁN
 Mert oly nagy az, hogy életembe nem fér.
 JEN (*félre*)
 Jobb lesz távozni, itt csatázni kell. (*El!*)
 HERÉDY
 Követnek téteted magad nehány
 525 Elszánt fiúval, kikkel társalogsz,
 A józanabb résznek dacára, mellyet

Szerénytelen gúnyokkal üldözesz,
 Tanítani vágyasz, s tanulnod kellene,
 Cenzúrával pörölsz, verset faragsz,
 530 Mi épp nem illik kormányférfiúhoz.
 Munkáról szó sincsen, papírbitorló!
 LORÁN
 Ne! – Fogd kormányod téntáját, papírád,
 Én lelkeket nem adtam alkuba. *(Elveti.)*
 HERÉDY
 Hóbortos gyermek!
 LORÁN
 Vén bolond!

HERÉDY
 Mi ez?

535 Hát, sz ke gyermek, így bánasz-é velem,
 Kinek hátán már öt kereszt vagyon!
 GER
 Megfogjam a tollrágót?
 LORÁN
 Hadd, Ger !
 Közönséges szárnak egy vagyon csak.
 Ne szidjad, szent e sz ke fürt, mivel
 540 Még ifjú lelke tiszta, mint az Isten,
 Mellyel legott még egy volt, s arcain
 Még ég az elbocsátó égi csók,
 Nem kopva le oly sok posványon át,
 Tiétekként; kik annyit vétkezétek
 545 Az Isten ellen: hogy levette arcát. –
 Vagy tán a fékért, melyt fejembe adtál,
 Letépjem arcomat: nehogy mosolygjon?
 Kiszúrjam a szemet: ne sírjon, és
 Kiöljem véle keblem istenét,
 550 Mely lányt s hazát szeret, hogy a rideg
 Szent csontereklyék díszét nyerjem el,
 Mint tik, kiaszott érzet vitézek,

Kik öt keresztet hordtok háttokon:
 Míg megváltónkat egy is elnyomá.
 HERÉDY
 555 Atyád parancsa szól, Lorán, bel lem.
 LORÁN
 meghalt, s szádnál szentebb sírja van. –
 Miért nem ölte el még bölcsejében
 A lelket, s még úgy jól lennék igába,
 Mért nem szúrá ki képzetem szemét,
 560 Hálákat tudnék adni, hogy vezettek;
 De így, az égi boltot adjam-é
 B táplálékú barna tömlöcért? –
 Ger ! Cipeld e rongy írásokat
 A t zre!
 HERÉDY
 Óh, az istenért!
 GER *(Herédyhez)*
 Gyere

565 Te is utánok! – Régen így akartam
 Én tenni, mert mióta itt hevernek,
 Ön oly komor. – De mért is nem hagyott?
(El az írásokkal Herédy után.)
 LORÁN
 Követ levék, sz k tér e ház nekem,
 Ölelni egy világot ég szivem.
 570 Jen barátom – úgy, tehát te is? –
 PIROSKA *(jön könnyezve)*
 Ön távozik? S mi itthon mit tegyünk?
 LORÁN
 Piroska, óh, te sírsz! Leégetem
 Rózsádról ezt a harmatot. – Hamis, te!
 Nem harmat ez, ragad, már itt is ég –
 575 S fáj, mint a bánat.
 PIROSKA
 Istenem megáldja.

LORÁN

Könyed forróbb, de fényesebb enyém,
Tiédben múlt boldogság szendereg,
Enyémben küzdés és remény ragyog fel.

GER *(ki ezalatt visszatért, Piroska szemét letörli)*

579 Nem égetem le – ámde megtör löm.

MÁSODIK FELVONÁS

SZÍNPADON S SZ NYEG MEGETT...

ELS SZÍN

(F város. Széphalmiéknál. Öltöz szoba. Ilka, Jolán.)

JOLÁN

580 Ha, há! Csak furcsa állapot ez a
Tiéd; két hétig engem is mulatna.

ILKA

Jolán! Kacagsz?

JOLÁN

Bocsáss meg, legnagyobb

A bölcsesség, mely mindenek kicag.

De szólj, kész volnál áldozatra is?

ILKA

585 Kész.

JOLÁN

Úgy nem értek. *(Búsan.)* Óh, mi jó lehet

Azt tudni, hogy szeretnek, s bú, gyönyör

Pusztán nem hangzik el, mind számba j ,

Rokon visszhangra lel. Én nem tudom,

Mi az, szeretni vagy szeretve lenni.

ILKA

590 S anyádtól?

JOLÁN

Óraszámra láttam t,

Els emlékem a verés, ha szép

Csipkékét, mint kisgyermek, megkoboztam;

Magába szállt hát vissza érzetem,

S önz bb levék, hogysen megérteném

595 A Júliában ég szenvedélyt.

ILKA

Hát v legényed?

JOLÁN

Házassodni vágy csak,
S legkényelmesb, hogy nékem udvaroljon,
Jó gazdasszonynak is tart – ez szerelme.

ILKA

S te mégysz?

JOLÁN

Megyek, – mind ilyen – és ez is

600 Ád fejkötőt, megment a szolgaságtól.

ILKA

Ah, úgy ne kérdezd többé szíved keservét,
Mi egy forrásból messze szétfolyánk már.

JOLÁN *(vígán)*

Ha, ha! Vigyáznom kell, mert *jégre visz*,
S még átmerengném a szép életet.

(Széphalminé s szobalány belépnek.)

605 Jól öltözém?

SZÉPHALMINÉ

Miért ily ékesen?

SZOBALÁNY

Ma a kisasszony rendkívül igaz.

SZÉPHALMINÉ

Csitt! Mért nem mondod rólam ezt soha?

Vagy hogyha mondod, mért úgy, mintha hangod

Gúnyolná a szót, mellyel megdicsértél?

610 *(Jolánhoz.)* Lódulj! Ha lány ily fénnel öltözik,

Mondják, cégért hord! – Óh, így látnom t. –

(Ilka ezalatt eltávozik.)

(Szélidebben.) Vigyázz leányom, látom, társalogsz

Ilkával, hogy nagyon nyílttá ne légy.

Baráti szót mondhatsz, amennyi kell;

615 Az szentelt víz, mely nem használ, nem árt,

Hitelben álls gyakorta jó horog

Sok titkosat kicsalni; mindamellét

Nem kényszerít viszont- szinteségre.

Panaszkodjál – gúny; tárj szíved – árulás;

620 Esdj – megvetés jutalmad. Néma légy,
S meglephetsz.

JOLÁN

Nyelvem nem n -nyelv ezentúl. *(El.)*

SZÉPHALMINÉ

Nem hízelelgesz, tükör: rendes szabály

És öntudat fénykörrel von körül.

Ki áll a déli napnak ellene?

625 Csak azt a könnyü gyermekszendeséget

Tudnám már bétanulni, az nehéz!

Hogy mozdulatjaim szabálytlanul

És mégis édes egygé folyjanak.

Hogyan?

SZOBALÁNY

Felségesen tanulta ön be

630 A fesztelen természetet!

SZÉPHALMINÉ

Hah, úgy!

Úgy győzelem, mert illat ez, leány,

Mi a csinált rózsának még hiányzik,

Mit olykor bamba lányka bitorol,

Ki ismeretlen bájjait gyakorta

635 Ügyetlenül tapossa bár fővénybe,

Imádtatik. Ezzel homályosít

El lányom is, és a valódi szépet

Nem ért hódolókat elrabolja. –

Hah! Hogy megint eszembe kelle jönnöd. *(Indulattal.)*

640 Leány! Ha mester vagy szakodban: úgy

Tedd, hogy mezén akármi rút legyen.

(Keserűen.) Óh, csak mezén! – *(Szobalány el.)*

A lányka oly hamar n ,

Szivesben ápolnok gyermekkorát,

Mint hogy kisértsen föltárt *matricául*,

645 Mint hogy ragyogjon új vágytárs gyanánt,

Kit még kerülni sem szabad. *(Csenget, inas j .)*
 Vegyed! *(Írást ad.)*
 Az itten írtak lesznek mára híva. *(Inas el.)*
 Termem minden művészet gy lhelye;
 Ki tud hasonlót hozzá felmutatni! *(Herédy jön.)*
 650 Üdvözlöm önt!
 HERÉDY
 Ah, önnek arcira
 Minden nap száz nem ösmért bájt mosolyg.
 SZÉPHALMINÉ
 Csitt, mondtam úgy-e, hogy fülem süket
 Hizelgésének, míg gróf Andaházy
 Kérélmé teljesül.
 HERÉDY
 Valóban, e
 655 Gondoskodás féltékennyé teend.
 SZÉPHALMINÉ
 Óh, jaj nekem! Hiában áldozám
 Egy háládatlannak szerelmemet.
 HERÉDY
 Az Istenért, e hang megsemmisít.
 SZÉPHALMINÉ
 Ez egy kérés barátném kedvéért
 660 Így méltányoltatik? – Ne mondja ön
 Többé, miként imád, mert a nagy ég
 Egy elcsábított n ért bosszut áll.
 HERÉDY
 Mit ember képes, mindent megtevék,
 S ez-é jutalmam, hogy ki is vivém?
 665 Föltételesen bár, de kellettét,
 Mert ott fent úgy akarják. Higgye ön.
 Így csak én, s csak ön miatt tehettem.
 SZÉPHALMINÉ *(félre)*
 Csalhatlan harci csel, már könyörög,
 Mert én mennydörgök; mint az eb, saját

670 Szemetjén elfut, hogyha nem remegjük. –
 Ne higgye ön, hogy újra elvakít
 Nem teljesítend ígéretével.
 Vagy hát beszélje rá gróf Andaházyt
 Hogy a mondott feltételt elfogadja.
 675 A jó sikernek díja szerelem –
 Különben kíméljen meg mindörökre. *(El.)*
 HERÉDY
 Egy nedves pillanat – s elolvadék;
 Óh, n szeszély! Pamlag párnái közt
 F zöd ki azt, mit kés kor fia
 680 Elv-fejleménynek, kombinációnak
 Tekint. Mink csak bábok vagyunk, kik a
 Színen játszunk, de a sz nyeg mögött
 N kéz vezérli titkos szálainkat.
 Óh, n k!
 685 Min varázzsal bírtok tik fölöttünk,
 Ha símogattok, üdvöt álmodunk már,
 S kézcsók-vadászat az egész; varázs, –
 Hogy tartsuk a f t, míg ti szarvat adtok.
 Rútul kijátszatánk mi, férfiak
 690 Még édenünkben, mert az ismeret
 S eszély gyümölcset Éva ette meg,
 Ádámot csak csutája fojtogatta. –
 De mért kívánja t úgy boldogítani,
 Ha boldogságát büszkén eltaszítja? –
 695 Hah, eltaláltam, – n je resteli,
 Hogy a pamlag nem tet illeti;
 S hogy így ne légyen: a derék barátné
 A hon nevében tart vadászatot
 A nem kell leg szíves grófi férjre. *(El.)*
(Széphalminé és Andaházy j nek.)
 SZÉPHALMINÉ
 700 Elment a vén bohó, ez jól mulat,
 Hogy mindent elhisz; tükre nincs bizonynal

A pávián-pofát meglátni benne. –
 Ön f ispán, ha egyet teljesít.
 ANDAHÁZY
 Szabad könyörgnöm!
 SZÉPHALMINÉ

Nem tudom, min

705 Követe van megyénknek. Mindenütt
 Hallom, zavart tesz, Zordy a neve;
 E hóbortos fiút kell visszahívni.
 ANDAHÁZY
 Ezt, fájdalom, nem teljesíthetem.
 Az ifjú elvbarátom, lelke láng.

710 Lemondok a rang csillogásiról,
 De elvem ellen küzdni nem tudok.
 SZÉPHALMINÉ
 N vel beszél, nincsen gyűlésben ön,
 Hol durva tenyer karzatvitézek
 Lesik szájából a szót, én szivéb l

715 Halászom azt el bb, mint ajkinak
 Tisztítóján megy át. Ne szóljon elvr l,
 A n nem ismeri. – Tudom pörét
 A Zordy-házzal, egyezést kíván. –
 Ne féljen, nyerni fog, Herédy már

720 Igérte. Pénzre is vagyon, tudom,
 Szüksége a csatára, – van nekem;
 Jelölje ön vetélytársul Jen t,
 S ha mindenem, ha egy ország nyugalma
 Lesz áldozattá, légyen, mért ne lenne?

725 Önért s a fényért, mellyel hódolat
 S kitüntetés vár rám országgyűléskor.
 ANDAHÁZY
 De Zordy és Jen legjobb barátok.
 SZÉPHALMINÉ
 Barátok? – S volt-e összeütközésben
 Már érdekek? – Jen vel majd beszélék. –

ANDAHÁZY

730 E Zordy pártja nagy s elv zárja hozzá.
 SZÉPHALMINÉ
 Ha elv, úgy nem lehet nagy, vagy dicsekszik
 Az elvvel? Akkor elvakítható,
 Mert azt vadássza, mit nem ért. De szép,
 Hogy n tanítja önt *politikára* –

735 Pápista Zordy? – Lám, fiam protestáns,
 A hitszabadság zászlaját ütöm ki:
 Az elv már oldalunkon; afelett
 A hitnek kábitó pártszenvédélye,
 Mely Zordytól buzgóit elsodorja. –

740 Adósom sok hatalmas úr, ezeknek
 Felmondom tartozásomat, vagy új
 Kötésre lépek; szóljon, elhiszi
 Már, hogy gy zendünk, s bár buktatjuk is,
 Hü bajnokának tart, s dicsérni fog

745 Az ellenzék.
 ANDAHÁZY
 Csodálom önt!
 SZÉPHALMINÉ

Nejét

Honn hagyja; jó, jámbor házi n –
 Nem szoktam rosszat szólni senkir l,
 De a világban kissé balgatag.
 Miért is laknék szellem mindenikben?

750 Mi lenne a zöldség-, t - és tehénb l.
 ANDAHÁZY (*komolyan*)
 Bocsánatot! De hagyjuk most el ezt.
 N met gyalázni hallanom tilos,
 Mert n m. – Ha buknia kell, légyen, ám-
 De tisztelettel ezt kívánhatom.
 SZÉPHALMINÉ (*gúnyal*)

755 Úgy, úgy! A drága n cske tán pityergett,
 Talán papucsával fenyíte is?

S gróf Andaházy megtért és felejte –
 Hisz mit tesz az, ha egy szív megreped,
 Mely oly hiv n követte egy szavára,
 760 A n -erénynek útját megtagadva.
 ANDAHÁZY
 Az angyalarc ígéz, ha kárhozat
 Csókdossa is körül – s e pillanat,
 Mint vészes éjb l felmerült sugár
 Kétszerte szép, mert harmat és mosoly.
(Kezet csókol, Jolán ezalatt belép.)
 SZÉPHALMINÉ
 765 Nejének minden szépet üzenek
 Reménylem, elj legdrágább barátém.
 JOLÁN
 Gyülekszik már a társaság, anyám!
 SZÉPHALMINÉ
 Fejfájásomban a gróf ápola.
 ANDAHÁZY
 Önzésb l tettem e szolgálatot. *(El.)*
(Váry belép.)
 SZÉPHALMINÉ
 770 E szép boglárt hajadba, szót se többet!
 Így kell maradnod, kis fejes leány.
 Jókor jön ön, segítsen csak kiszidni –
 E rossz leánnyal mindég ily bajom van,
 Hiába szerzek néki bármi szépet
 775 Mint legkedvesbnek – az csak elpenészlik.
 JOLÁN
 Ah, jó anyám, te oly nagyon kegyes vagy.
 SZÉPHALMINÉ
 Mi lesz bel led, mondd meg – szüntelen
 A gazdaság körül kívánsz sürögni,
 Még arcodat sem rzöd, oly korán kélsz.
 VÁRY
 780 Segítsem szidni? Még ha volna is

Ok, udvaribb vagyok, hogy sem tegyem;
 Van még id rá. – Csókolom kezét.
(Széphalminé kezét csókolja s egy díszeszközt ledob.)
 Miért is áll az útban. *(Kacag.)*
 SZÉPHALMINÉ *(félre)*
 Gyáva lény! –
 Semmit sem tesz! –
 VÁRY
 Lám! Új emléke lesz
 785 Reám, kisasszony! – Ez jó gondolat. –
(Nevetnek.)
 JOLÁN
 Meg is köszönjem? *(Jen belép.)*
 SZÉPHALMINÉ
 Menjetek el re,
 Tüstént követlek.
 VÁRY *(súgva Széphalminénak)*
 Én Jolánban is
 Csak önt imádom, önnek kedveért
 Veendem el, s ha ön csak mint vejét
 790 Tekint, kétségbe ejt.
 SZÉPHALMINÉ *(gyöngéden szájára ütve)*
 Hízkelked ! –
 Hit s hallgatás! –
 VÁRY
 Megálljon, kis menyasszony.
(El re kimegy, Jolán torzképet csinálva követi.)
 JOLÁN
 Mért nem vezet hát, drága v legény? *(El.)*
 SZÉPHALMINÉ *(Jen höz)*
 Jókor jövel, erélyed hogyha van,
 Követ lehetsz Lorán helyett.
 JEN
 S Lorán?
 SZÉPHALMINÉ *(szárazon)*
 795 t visszahívjuk.
 136

JEN *(sötéten)*

Ez szörny , anyám.

SZÉPHALMINÉ

Hogy egyik fel-, másik lelép?

JEN

Nem az.

De hogy barátomnak szegem nyakát.

SZÉPHALMINÉ *(egykedv leg)*

Ha annak tartod, ám maradj magadnak.

Sok van, mi messzir l tekintve nem rossz,

800 S viszonyunk által lesz rossz. Ha ezt

Tárjuk ki, sok figyelmessé lesz és

Bátran terjeng a rosszalás is. Ám

Ha szó nélkül, határozottan teszünk,

Bámulva hallgat még, ki ismer is

805 S a jó siker mindent nyer vagy lesújt. –

Különben is, mi kötne, tán barátság?

Csak iskolákban létezik valódi,

A nagyvilág rögén ledörgöl dik,

Mint rossz zománc, kamattalan teher.

810 Vagy jobb-e tenálad? S hogyha nem,

Mért hunyjon a nap, hogy ragyogjon a hold?

(Kifejezéssel.) A sors gyep l je egyszer van kezünkben,

Csak egyszer – s feltarthatatlanul ragadnak

Tovább az események. – Ah, de mit

815 Darálok, látom, jobb lennél barátnak

Morzsolni olvasót – míg más szemesb

Rep l –

JEN

Anyám!

SZÉPHALMINÉ

Most volna az id

Ilkádát is megnyerni.

JEN

Megteszem.

SZÉPHALMINÉ *(kezét adja csókolni)*

Fiam vagy,

Mit sem gyaníttass Zordyval, s mutasd be,

820 Hadd lássam, hogy kivel kell harcra szállnom. *(El.)*

HERÉDY *(Andaházyval belépve)*

Óh, hála önnek a hon szent nevében,

Hogy elvállalta.

ANDAHÁZY

Honom érdekében l

A kormány és ország közötti kapcsot

Egy h kebellet jobban összef zni.

HERÉDY *(félre)*

825 Széphalminéhez szállok béremért. *(Fent.)*

Kiváltók tartozásit, megnyer k

Pörét, szerencsém van mind általadni.

ANDAHÁZY

Reményilem szigorú jog szerént.

HERÉDY

Hogy is

Különben, mink határzzuk a jogot

830 Is, mely szerént itélünk. – Már ön itt?

ANDAHÁZY

Határozatod?

JEN

Meggy ztem keblemet

S a honnak oltárára *áldzom* t.

ANDAHÁZY

Nagy lélek! Vedd pótlásul a barátért

Leányomat. *(Félre.)* Hisz a pört megnyerém. –

JEN

835 Szép pillanat! – Ha még maradt szivemben

Kétség, ködét szód napja oszlatá el.

(Herédy és Jen el.)

ANDAHÁZY

Ha, há! Bohó könyörgté l, hogy fogadjam

El éltém óhajítását: hírnevet.
 Mondd, Brútus! Mért áldoztál életeddel
 840 A halhatatlanságnak, hogyha ily
 Könny elérni? – Nem voltak talán
 Divatban a filiszterek. S miért?
 Mert még nem voltak szolga tisztelők. –
 Jen ! Te jól tudod, zászlód alatt
 845 Pénz és magányérdek küzd, jól tudod,
 Hogy én ismérlek; szólj, mért ostromoljuk
 Oly cifra szókkal egymást. Emberek!
 S ti sem pirultok a zászló alatt,
 Mely annyiszor hazudtolá meg elvét? –
 850 Nincsen barátom, mert ki fölfelé megy,
 Sokaknak hág nyakukra, s jajgatásuk
 Csüggesztené a lágyuló kebelét.
 De hittem, van barátság s látni fájt,
 Mi könnyen dobtad el, s nem fájt szived,
 855 Mert szódat csipdosád meg, hogy kesergjen.
 De el, sötét kép! Üdvöz légy nekem,
 Társinknak balgasága, égi lépcs ! *(EL)*

MÁSODIK SZÍN

(Ugyanott, társasági terem. Bianka, Szendrődy, Belényi, Dúlházy, Kondor, Andaházy; több nő és férfiak.)

BIANKA *(ifjaktól körülállva)*
 A házasság hamu, kinek nehány
 Parázsa van, ám hamvval óvja meg!
 860 De Etna fellobog!
 SZENDRŐDY
 Csak t zizjáték
 Önnek szerelme, sok népet mulattat.
 BIANKA *(simítja t)*
 Szép ifjú! Mért oly rongyos és kicsiny

Sz d, hogy nem fér beléje – ha, ha, ha!
 Ily foglalásból a gyémánt kihull. *(Hirtelen elfordul.)*
 865 E szócska “h ” s e szócska “h s” rokon.
 Olaszhon lánya ekképp nem szeret,
 Percig lobog csak – ámde édig ég.
 T rként ragyog, s hegyén ül a halál.
(Széphalminé, Váry, Pikó és más ifjaktól körülvéve belép.)
 PIKÓ
 Ön terme a művészet csarnoka.
 SZÉPHALMINÉ
 870 Hízolg – ha úgy tehetnék, mint akarnám.
 De én, szegény özvegy n !
 MIND
 Ön szegény?
 Ha Kr zus az.
 SZÉPHALMINÉ
 Tapintatom hiányát
 A buzgalommal nem pótolhatom.
 MIND
 S t, ön taníthat ízlést.
 SZÉPHALMINÉ *(pajzánon)*
 Hajdanában
 875 Szépségemmel – mostan már vén levék.
 MIND
 Felségsértést követ el önmagán.
 KONDOR *(papírt ad át, hajlongva)*
 Nemt je minden szépnek, e dalommal
 Dics ítem meg elhalt gerlicédet,
 És benne téged is. *(Széphalminé kegyesen elfogadja.)*
 BIANKA
 Be jó, hogy a
 880 Művészetet pártolva, papjait
 Hízlaljuk, van mégis, ki megköszönje
 Az alamizsnát bók- és hódolattal;
 Különben alig vetnének perselyébe.

SZÉPHALMINÉ *(leülve)*
*(Váryhoz.)*Nem szoktam rosszat szólni senkir l, de
885 Csak az kár, hogy jótéteményeink
Nem lenek együtt m vészet- s erényre.
Kivált a n kben. – Hol marad leányom?
A kis gazdasszony sz mnek úgy hibázik.
BIANKA
Ön észrevéte jó, mert n k, kik a
890 Gyermekszeretet l művészileg
Szavalnak – megn tt lányukért csak a
Közös imádókkal vigasztalódnak. *(Nevetve elfordul.)*
DÚLHÁZY *(Váryhoz)*
Ön boldog, hogy Széphalminé leányát
N ül veendi, illy erényes asszony
895 Leánya is bizonynal az leend.
VÁRY
Ezért veszem leginkább, mert különben
Hiába, csak nemes. – Ugyan, ez-é
Nagy szónokunk Pikó?
BIANKA
Két hét alatt
Vén *Cáto* is elébem térdepel. –
900 Hisz nincs önökben szikra férfiasság! –
ANDAHÁZY
Hát áll fogadásunk a száz aranyban. –
BIANKA
Ki els lép be, lesz az áldozat.
(Lorán s utána Jen belépnek.)
Ki ez?
VÁRY
Nem ismerem.
JEN
Író s követ,
Barátom, Zordy. –
BIANKA
Zordon a neve.

905 Meglátjuk, szíve. –
LORÁN
Bár fájlalhatom,
Hogy oly sokáig kése bémutatni
Barátom; megbocsátok néki, mert
Nem osztjuk szívesen meg édenünket.
JEN
Hisz városunkba alig érkezél.
LORÁN
910 Egy perc öröklét üdvünk ajtajánál.
SZÉPHALMINÉ
Igen kegyes.
JEN
J j, lelkem ideálát
Ismértetem meg lelkem jobb felével.
LORÁN
És én veled ártatlan kínozómat.
(Ilka el tt megállnak.)
Ez !
JEN
Ez !
LORÁN
Ki?
JEN
Hölgyem.
LORÁN
S t, enyém.
JEN *(ridegen)*
915 Lorán! Mi együtt meg nem élhetünk.
SZÉPHALMINÉ
Mi történt?
BIANKA *(t zzel)*
Hah, gyönyör! Tán párcsata?!
LORÁN *(súgva)*
Örülj, barátom, hogy vágytársad én,

A kényszerített v legény vagyok.
 JEN
 És bírod-e t nem szeretni, szólj?
 LORÁN
 920 Nyugodt lehetsz. – Hálával tartozom
 Kíváncsiságukért, mert én nyerek.
 BIANKA
 Hát csak fogadás!
 LORÁN
 Tréfa az egész! –
 VÁRY
 Reményltem, lesz mesélni érdekes tárgy. *(Jolán belép.)*
 LORÁN *(Jen höz)*
 Mi báj-alak! – Nézd ismeretlenem.
 SZÉPHALMINÉ
 925 Jolán leányom!
 VÁRY
 Kis menyasszonyom.
 LORÁN *(elfőjtődve)*
 Jaj hát nekem!
 JEN
 Mi lelt, Lorán?
 LORÁN
 Mi lelt?
 Egy percre föltalálni, hogy veszejtsük
 Lelkünknek ideálját, tudni: n ;
 E földet lakja, bír szeretni, – és –
 930 És mást szeret; – más szívet boldogít.
 JEN
 Nincs semmi veszve, még fog szeretni. *(Félre.)*
 Üdv néked, szenvedély! Csak égj! Csak égj!
 Ilkámat biztosítod.
 VÁRY *(Jolán széke mögött)*
 Nos, hogy állunk?
 JOLÁN
 Úgy, mint Lukács evangélista festve.

VÁRY *(ásítva)*
 935 Színházban voltam néhány pillanatra.
 LORÁN
 Természetesen pusztá páholyok
 Gúnyolták a művészet csarnokát.
 SZÉPHALMINÉ
 Mindegy, fizetve vannak.
 VÁRY
 Úgy van, úgy,
 Kézpénzben egy fillérig.
 SZÉPHALMINÉ
 Látja ön.
 LORÁN
 940 Annál szomorúbb, mert így a magasb
 Köröknek honszerelme oly divatcikk,
 Mit elvénült ruhánkkal eldobunk.
 És egykedv en öltjük vállainkra
 A muszka divatot, s nem fáj szívünk,
 945 Mert nem volt a hon vélünk összeforrv.
 JEN
 Vigasztalnék is érte hölgyeinket
 A muszka tiszték udvarlásaik.
 LORÁN
 Én így sem értem, nem hiszem, hogy illy
 Korcs legyen az éneklett n kebel.
 SZÉPHALMINÉ
 950 És lássa ön, nem szép díj-é az is
 A m vészetnek, hogy pór papjait
 Arisztokráciánk körébe vesszük. –
(Biankához.) Óh, Istenem – mint sápad, tán beteg?
 BIANKA
 Gondoskodása bájol – jól vagyok.
 955 *(Félre.)* Megállj!
 JOLÁN
 Javunkért; mert e pór művészet

Virágterm tavasza termeinknek.
 Gyermekkabát arisztokráciánk,
 Mely a serdülő ifjatek nyögőzi
 Szabad mozgásiban; s fel-felhasítjuk
 960 Legszökebb részét, míg lehull egészen.
 JOLÁN
 Divat most a szabadság; hisse ön is?
 LORÁN
 Úgy, mint az üldözötté; én hamar
 Baloldalunkra vinném önt is át,
 Mert lelke tiszta, mint fehér papíros;
 965 Fogékony a legszentebb képzeletre;
 S mi tükrözhetné ott olyhón magát,
 Mint a természet gyermeke, "szabadság".
 Ön eldobná arisztokráciája
 Védsáncait a szép természetért;
 970 S a büszke házleányán gyzedelmes
 Leendne a természet-születés.
 Szabadság és noly rokon; nem-é
 A nívóvilága úgyszólván a bal oldal?
 Isten abban – s nincs-é ottan is
 975 Egyenlőség – szabadság? – Ön pirul? – *(Melléje ül.)*
 BIANKA
 Ilyen barátság, mint öné, Etelke,
 Zenés iránt valóban megható
 Korunkban. – Zordy, fejtse meg, miért
 Vágytársak mindég a legjobb barátok?
 LORÁN
 980 Miért?
 BIANKA
 Egy test a férj és nő bibliánkban,
 Tehát a férfinak szerelmese:
 Szerelmese nevének is. – Ugyan
 Mért sápad ön? – Beteg? – Ím, itt ez illat.
(Üvegcsét nyújt.)

SZÉPHALMINÉ *(félre)*
 Nem kell, kigyó! – Igen jó gondolat!
 LORÁN
 985 Ön olyan édesen merengve ül,
 Mint az, kiből szent nyugalom honol.
 JOLÁN
 Mindég egyenlőség vagyok. –
 LORÁN
 Nem úgy.
 Midnapi életének hajnalán
 Szeret, szerettetik s egy hosszú lét
 990 Mosolygva áll el tete, üdvözül;
 Hisz életünkben a remény legédesb.
 JOLÁN
 Én a jelennel tartok és mivel
 Kevéssel is beérem, sok gyönyört ad.
 Nem tölök egyet életcéloomul;
 995 Nem kérek csillagot, csak gyertyafényt;
 Nem ezredévet, és sosem csalódom.
 Mit Isten ad, gyorsan köszöntöm el
 Az első perc egész költészetével,
 Mely nélkül ronda váz lesz minden élv,
 1000 Hálá az elme boncolásinak.
 LORÁN
 Mi a jelen? – Perc szülte fúvalom,
 Mely múlt s jövőnk csókjából ered,
 Elcsattan, s múlt reményeink román
 Halotti hamvul szenderegni. Óh,
 1005 Kevés a perc, melyt élni érdemes,
 Melyért keresztül a nagy életen
 Csatázunk és a percek is gyakorta
 Csak akkor édesek, ha elfolyának.
 JOLÁN
 Ah, ön nagyon boldogtalan lehet.
 LORÁN
 1010 Miért, hiszen csak percnyi üdv lehet,
 146

Nem évnvi, és e percek csak sötét
Években termenek.
JOLÁN

S vajon sötét
Eszteinkért kárpótolnak-e?
LORÁN

Ki a rózsát szakasztja, gondol-e
1015 A gondra, mellyel ápolá? S ha ön
Egy pillantással oszt rám életet,
Egy élet szenvedését elfelejtem.
JOLÁN
Ön költ , mestersége hízelegni.
LORÁN

Csak ezt ne higgye, mert kétségbe ejt
1020 Érzéseim tolmácsán. Mondja ön:
Mi jó hizelgés mondva isteneknek?
VÁRY
Miért oly elmerült, menyasszonyom?
Óh, vajmi szép pár leszünk mi, majd
Fogják vitatni: vajjon mellyikünk szebb,
1025 A férfinép önt védi, engem a n k.
JOLÁN
Mentsen meg ön e félkegyelmü h st l.
VÁRY
Mért e szerénykedés, ha komolyan
Szándékom volna. Most a férfiak
Kelete *sopra partí*áll; s leányink
1030 Mennek, ha kéri, hát hogyan ne hozzám,
Ki ízt l ízre – erszényét kivéve,
Mely sorvadást nem szenved – f nemes.
LORÁN
Szörny szükség lehet már férfiakban,
Ha oly kapós ön.
VÁRY

Megbántás!

LORÁN

S elégtét,
1035 Ha tetszik, pisztolok – könny halál.
VÁRY
Hem! Pisztolok! – Jól célzok.
LORÁN

Ám talál-e?
Ha úgy, mint elméncsége, nem veszélyes.
VÁRY
De a köny k – és gyilkos öntudat.
LORÁN
Úgy hát távozzék!
VÁRY

Hah!
LORÁN

Lövünk.
VÁRY

Megyek.
1040 A tréfáért, hogy höl-, vagyis Jolánnak
Kedvére udvaroljon – hol botom? (*EL.*)
JOLÁN (*nevetve*)
Köny győzelme volt.
LORÁN

Csak Várynál!
JOLÁN
Ki tudja?
LORÁN

Ím a körmagyar! – Ha tetszik. (*Mind el.*)
SZÉPHALMINÉ
Jolánnak Zordy udvarolt: derék
1045 Levente, ezt meg kell kerítenem.
S nem tudna-é két n hálóba fogni
Egy bamba gyermeket? De a minap
Lépést tevék, hogy birtokát veszítse,
Ezt gátlanom kell. – Gyermekem, Jolán!

JOLÁN *(belépve, Bianka az ajtónál)*
1050 Parancsolsz.
SZÉPHALMINÉ
Légy Loránhoz olvadó,
Tüntesd ki t, mosolyg szemébe olykor:
Ha elvesz, szép kocsin jársz, szép lovon,
Fényes cselédség vesz körül; üdvel
Feljebb mehet, méltóságot szerez.
1055 S rá' dásul szellemdús is és csinos. –
Hordd asztalodról a sok konyhakönyvet,
Költket rakj helyökbe, s jól vigyázz,
Hogy felmetszetlenek ne légyenek. –
JOLÁN
Akként cselekszem, amint rendeléd,
1060 E Váry ügyis oly kiállhatatlan:
Azt mondta múltkor, hogy karom sovány.
Fényes cselédségem lesz, ügyebár.
SZÉPHALMINÉ
De Váryt sem taszítsd el még egészen,
Szorítsd meg olykor tánc között kezét,
1065 Mondj fülébe súgva szépet is neki,
Tartsd jégveremben, mint a marhahúst,
Ha szükség lenne rá.
JOLÁN
Mi furcsa lesz
Egy szemmel jobbra, mással balra nézni,
Hizelgést súgni, míg a másikának
1070 Lány kézszerítés ígér jobb reményt.
Dics egy tréfa! – S még e vígalomhoz
Az ájtatos kép! Ha, ha, ha! Derék!
Nevetnem kell. *(El Széphalminéval.)*
BIANKA
Majd sírsz, ha én kacaglak!

HARMADIK FELVONÁS

ÁLARC ÉS ÉRZELEM

(Szín: F város. Andaházyéknál. Terem, két kis szobába vezet oldalajtókkal. A háttérben magas boltozat vezet egy fényes bálterembe, melytől felvonás elején kárpit választ el. Olykor zene.)
(Lorán és Bianka a boltozaton j nek – álarcosan.)

LORÁN *(Bianka elébe térdelve)*
Meddig takarja írgy éj gyanánt
1075 E mez napom életsugárait?
BIANKA *(álarcát levéve)*
Keljen fel ön!
LORÁN *(felugrik)*
Hah, áruulás! Mi ez? –
Bocsánat – én – ah, én – megtévedék.
BIANKA
S én megbocsátok; megbocsát ön is
A tévedésnek?
LORÁN
Mit? – Vagy úgy – igen.
BIANKA
1080 Min zavart ön, nemde mást reménylt?
Egy ifju n t, ki csillog – ah, de higgye,
Nem gyémánt. Én önt kárpótolhatom,
A csalfa szívért h t, igazt ajánlok,
Mely üdvvel oly tele, hogy istenít. –
LORÁN *(elszoródva)*
1085 Az üdv terem, csinálni nem lehet. –
Miert nincs ablak minden n szívén.
BIANKA
Nem az, Lorán, nem ablak, mert azon
Itt: honszerelm, magasztos n erény,

Szép háziasság, s t a szendeség is
 1090 Rút, bétanult cégérré aljasodnék,
 S lehullna a n nagyság glóriája. –
 Ott; boldog v legény: négy szép lovat,
 A hivatalnokot, pénzt látna, meg
 Cselédséget, mindent, csak nem magát,
 1095 S szétoszlanának legszebb álmai.
 LORÁN
 Valóban büntetné a n világ,
 Hogy ármányának titkait kitarja.
 BIANKA
 Miért volna hát az ablak? Hogyha úgyis
 Kinek természet adta kulcsait,
 1100 Annak keblünkbe pillantása van.
 (*T zzel.*) Lorán! Nekem szerelme kell! S ha szóm
 Nem oly szabott, mint langyos hölgyeinké,
 Ha hirtelen, vulkáni t z okozza,
 Mely árként gátat hág, s az elmüvelt
 1105 Világ durvállja csak szent m ködését.
 LORÁN (*türelmetlenül*)
 Majd másszor err l.
 BIANKA
 Hah!
 LORÁN
 Bocsánatot. (*Indul.*)
 BIANKA (*karon fogja*)
 Ön nem hisz, eltaszít, jó, csakhamar,
 Ha majd körülnéz, és a nagyvilágon
 Magához h t kiv lem nem talál:
 1110 Mindent átkozni fog, s engem megért.
 Mert hogyha élvez édes perceket,
 Egy ifjú és kellemes lány-ölet,
 Ha a korál-ajk súgja, hogy szeret:
 És ég szeméb l boldogság mosolyg:
 1115 Jól látszik állni ifjusága; hogy
 Még elromolni rá nem ért: ne higgye!

Nem tiszta üdve, képzelt édenéb l
 Minden mosoly, minden szó tervszerinti,
 Nem boldogítja egy tekintet is,
 1120 Mely a tükörnél nincsen bétanulva. –
 (*Gúnyval.*) Különbén még ez mind *igen derék*.
 Az életbölcse ség f iskolája
 Érzést hazudni, szentet, pusztá szívvel.
 LORÁN
 Hazudsz n ! – Óh, ez nem lehet való!
 1125 S ha mégis! Isten, úgy én megtagadlak,
 Mert templomodban ördög üt tanyát.
 BIANKA
 Mi gyöngé lény az ember, mily nehéz
 Lemondni kedves álmoképeinkr l:
 Már hogyha fél mámorban érzük is,
 1130 Csalódás képzetünk – csukjuk szemünket,
 Hogy szét ne folyjon még a drága kép.
 LORÁN
 Nem, nem, ne higgye ön, hogy gyávaság
 És férfiatlan öncsalás okozza
 Kétségemet. Mindenre kész vagyok.
 BIANKA
 1135 Hát adja ön ki Andaháznak
 Magát, szóljon Széphalminéval és
 Meg fog gy z dni, hogy szavam való.
 LORÁN
 Legyen, de asszony! Jaj, ha meghazudtál;
 És mégis, mily szívesen megbocsátok.
 (*Elmennek.*)
 SZÉPHALMINÉ (*oldalajtón jön és olvas*)
 1140 Mí n jeges hang, mily szabályos írás,
 Lángszó elég, de óh, a n ki tudja
 Ismérni a tüd és szív beszédét.
 Ismét h lsz, Andaházy? – Fölhevítlek. (*Ír.*)
 “Fizesse ön meg tartozásomat.” –

1145 Meglátjuk szíve szirt-é, s hogyha szirt,
Ez érczel összecsapva felmelegszik. –

(Lorán és Jolán j nek.)

LORÁN *(sötéten)*

Levette álarcát.

JOLÁN

Le.

LORÁN

És, ki tudja,

Az avatatlan most isméri-e

Már jobban, mint elbb, a szív, s kivált

1150 A n szív nem viasz árarc alatt

Sz csábót és cselt; más-más arc alatt,

Mely s r bb, bájosabb s efelett

Oly életh . – Óh, óh!

JOLÁN

Mi lelte önt?

LORÁN

Ezt meg kell szoknia; gyakorta j

1155 Ily percem és mázsányi súlya fojt,

Hogy szív-eremben az élet megáll:

Démonnak mondják, mely gyötörni jár,

Érzésnek hívják a közemberek.

Rossz szellem s elfüstölni nem tudom

1160 A társasélet síri balzsamával. –

SZÉPHALMINÉ (a levelet elkészítve indul)

Úgy vélem, itt felesleges vagyok.

Laissez nous faire, ez a keresked k

S szerelmesek kedvelt jelmondata. *(El.)*

LORÁN

Ön nekem adja e virágfüzért?

1165 S ha hervad és lehull?

JOLÁN

Az érzelem

Hervadni nem tud, mely virágin él.

LORÁN

Szabad tehát magaráznom virágit?

JOLÁN

Mit keble súg, abban megegyezem.

LORÁN

Miért ne kételkedjem az egekben,

1170 Ha ez hazug!

JOLÁN

Ijeszt.

LORÁN

Ijesztem? Óh,

Nyomorult lény a költ , látja ön,

Szerelmét más közember föl nem éri.

Nem oltja el egy érdekváltozás;

T zvész az, mely, ha egy világ viharja

1175 Zúg el fölötte: n csak és dagad;

El itélet, gyáva számolás,

Illend ség nem korlátolja reptét;

Alkot magának, mint Isten, világot,

S lelkének gyermekivel népesíti;

1180 Küzd és imád, kételkedik, leroskad,

Gy z újra, és átéli a világnak

Minden kínjával minden élveit.

S ha eggyé olvadt a szent ideállal,

Egy lelki eggyé, mely elég magában

1185 S tökéletes, mint Isten, mert szerelme

És vágya önköréb l nem csapong ki;

Ha látja, hogy ördöggel olvad össze

És lét-egészít je, fél-maga

A gyáva földre húzóó anyag:

1190 Ezt látva üdve összeroskadoz,

Föld, ég között bolyong, mint kárhozott

Szellem. Kiegett keble pusztá ház,

Hamvban jelenti csak, hogy ége egykor

S a percnyi fénye gyászszómmá tevé.

JOLÁN
 1195 Ah, én sajnálom önt.
 LORÁN
 Sajnál? S miért?
 Ön tudja: illy rjög szenvedély
 Nem lel rokonra e fagyos világon? –
 JOLÁN
 Nem lel rokonra! – Eztet ön nekem?
 LORÁN
 Hát hogyha a költ nek vállalit
 1200 Haldokló vén apának átka nyomná,
 Még akkor is?
 JOLÁN
 Még akkor is.
 LORÁN
 S ha
 Ez írigylend , e sajnálatos
 Földönfutó egy kóbor volna csak,
 És e világon minden birtoka
 1205 Két kar, becs letes szív és esze, –
 Még akkor is?
 JOLÁN
 Még akkor is.
 LORÁN
 S ha e
 Koldús, és átkozott földönfutó
 Én volnék, akkor is?
 JOLÁN
 Mi szörnyü ön.
 LORÁN
 Még akkor is?
 JOLÁN
 Óh, jaj!
 LORÁN
 1210 Ha, há! Szerelmed itten már kifogy?
 Jolán, hogy higgyek még az emberekbe?

Jolán, még akkor is?
 VÁRY (*berohan*)
 Újság! Kisasszony... –
 De hah, mi ez? – Beszélni újrolag
 Lesz szép történetem.
 LORÁN
 Hír? És min ? –
 VÁRY
 1215 Csak tréfa, semmi hír.
 LORÁN
 Báró! Az is,
 Mit itten láta, ilyen tréfa volt,
 Azért reménylem, hogy hallgatni fog.
 VÁRY
 Minden bizonnyal – ártatlan mulatság. –
 Mi szörnyü ember! Vérem megfagyott.
 1220 Ezzel tréfálni nem nagyon tanácsos.
 (*Jolán Váryval el.*)
 LORÁN
 Ismét táncolni! – Óh, én megcsalódtam.
 Nem, nem, kiált érette szívem újra
 És küzd és fáj, mert küzd és vérezik;
 A megrepedt nyugodt a sírfenéken. –
 1225 De így kétségben küszköd reménnyel
 Minden tapodtnyiért üdvbirtokunkból
 Megvívnom, véreznem, hogy végre mégis
 Lassú küzdéssel vesszen az egész,
 Ez fáj. – Világot e *Káoszra* hát,
 1230 Világot, hogy szülessen bár pokol,
 Bár üdv, mindegy, csak a szülés keserve
 Végz djék: és megnyugszom. Csak világot:
 A n kebelnek titkait kítárni!
 BIANKA (*belépve*)
 Adok világot én, csak megköszönje.
 (*Hátravonulnak, Széphalminé két csúnya n vel jön, álarcaikkal
 kezökben.*)

SZÉPHALMINÉ
 1235 Kedves barátném! Tüstént követlek
 Vacsorán is közöttetek ülök. –
(N k bókok közt el.)
 Kérkedjete csak, hogyha boldogít,
 Barátságommal – rútságtok közül
 Mint állt vízb l a nap, ragyog ki bájam.
(Lorán álarcosan el re jön.)
 LORÁN
 1240 Nem ösmer ön rám – Andaházyra?
 Mint látom Zordy fogva van.
 SZÉPHALMINÉ
 Reményilem
 A kislányt f köt alá hozom,
 Jól játszik. Szóm van önnel.
 LORÁN
 Óh!
 SZÉPHALMINÉ
 De j nek.
 Találkozunk! *(Lorán hátravonul.)*
 VÁRY *(belép)*
 Hír! Zordy elveszejté
 1245 Pörét.
 SZÉPHALMINÉ
 Tréfál ön ügyebár?
 VÁRY
 Nem én.
 SZÉPHALMINÉ
 Ez szörny , biztos-é forrása is?
 VÁRY
 Sajnálva látom, mint hat önre szóm.
 SZÉPHALMINÉ
 Amennyiben keresztény könyörület
 Mint borzadás ment végig hátamon.
 1250 Különben ezt már régen gondolám.
 Ím, vége az egésznek.

VÁRY
 Mily dics !
 A nagyvilág egyik fénycsillagát
 Még borzongatja emberszeretet is! –
 Még ráér ily nehéz hideglelésre.
 SZÉPHALMINÉ
 1255 A többi közt újságát mondta-é
 Menyasszonyának?
 VÁRY
 Mit? Menyasszonyomnak?
 SZÉPHALMINÉ
 Igen, lányomnak.
 VÁRY
 Volt, de elrabolták.
 SZÉPHALMINÉ
 H ségét tettük próbak re.
 VÁRY
 Nem.
 Másképp beszélne a leány maga.
 SZÉPHALMINÉ
 1260 Hogy adnám Zordynak, hisz római. *(Váryval el.)*
 LORÁN *(kacagva el re jön)*
 Mily üdv! Lányf re fejköt t tehetni
 Mi szép! – Áru gyanánt családtagoktól
 Megalkudtatni és még ily kevésben!
 Vagy nincs-e szebb cél t zve életünknek,
 1265 Mint a leányt asszonnyá tenni. Óh,
 A férfi mégis jobb igaz: hazud
 Hazát, erényt ez is, de a kenyérért;
 És életünk csak jobb egy f köt nél,
 Mely életcélotok.
 BIANKA
 Máris dühöng,
 1270 S miért? – Valóban, hogyha minden ember,
 Ki n nek hitt, s n t l kijátszatott,

Ett l halt volna meg: nem lenne senkit
 Más kórságoknak sírba döntniek.
 Óh, férfiú-dac! Báb te, melyt imád
 1275 A gyáva, ím egy gyöngö n kebel
 Hajód leárbocolja.
 LORÁN
 Azt hívém,
 Hogy a végs kre is készen vagyok.
 Csalódtam; ember és világ er sen
 Volt sz mhöz n ve, s fáj, hogy elszakasztom!
 BIANKA
 1280 Kigyókat veszte.
 LORÁN
 Jó vigasztalás,
 Ha a világnak romján szól az ördög:
 Ne sírj, magad vagy a világon úr,
 Nem lesz, ki osztályrészedet szükítse,
 Nem lesznek n d s barátid h tlenek.
 1285 Szép üdv a sírva múlt üd k könyéb l.
 BIANKA
 Letörlöm könnyeit.
 LORÁN
 Ne bántsa ön;
 Óh, szent a könny, mert szép múltért fakad.
 Vigasztalás, nem értett szenvedés,
 Ki együttérvze nem könnyíti azt,
 1290 Tisztelje néma szenvedéseit,
 Hogy felrettenve gyászos enyhelyéb l
 Lelkünk ne lássa, hogy nem érti senki.
 BIANKA
 Egy érdemtelen l mentém meg önt.
 LORÁN
 S köszönjek-e a természettanért,
 1295 Mely a kék boltot csillagezredével
 Léggé olvasztá és én még köszönnék;
 De fogadásból! Ez nagyon zsidós. –

BIANKA
 Ön tudja ezt is? Én elismerem;
 De halljon engem is s aztán ítéljen:
 1300 Míg más gyermek mosolygott, sírt, örült,
 Mint a perc ihleté: én sz k szobában
 Táncórákat vevék siró szemekkel;
 Gyakorta megfosztának ételemt l
 Ha csüggedeztem, pénzles szül im. –
 1305 Az estve jött, fényes ruhában és
 Kedvet hizelgve színpadon valék;
 S kiket mulattattam, tán nem gyaníták,
 Mennyit szenvedtem, hogy meg tudjak élni. –
 Serdültem, s jött hozzám sok fényes úr,
 1310 A lángkebl , az ártatlan leány
 Hitt, és szerelme legszebb gyöngyeit
 Nehány kéjenc mulatságára szórta. –
 Fölbredék s míg boldogb n el tt
 Költ i fényben áll ember, világ,
 1315 El ttem legrútabb alakjait
 Nem szégyenlé kitárni; s én csalott,
 Hitem veszejtett, – élvek tengerében
 Kerestem kárpótlást. De élveim
 Er ltetett meleg: nem nap szülé. –
 1320 Ön jött, s utálni kezdtem multamat,
 Láttam, mi rossz vagyok s érdemtelen
 Ily nagy kebelben élni. – Ön kizár,
 De én mint b nös mennynek ajtaján
 Addig könyörgök, addig szenvedek,
 1325 Míg Istenként könyrülve befogad. (Ei.)
 LORÁN
 S most társaságba – szólni sok- s ürest,
 Hogy nyílnak látsszék szónk, mulasson, és
 Mégis keblünknek szentelt rejtekéhez
 Ne légyen benne kulcs egy hangban is.
 1330 S még nem tudom jól a görcsös mosolyt,

Melyet házunknak lángján sütközünk,
 Nem olly üres még szem, hogy kétszerezve
 Akármit visszaad, hogy a gyönyört,
 A gyászt csak úgy mutassa ki, miként
 1335 Az illendőség hozza azt magával.
 Melyet néhány erőszott divatbáb
 Határza így meg. Ím, ezek tehát
 A társaság gyönyör ségei,
 Melyekben a szeszély kánpadra van
 1340 Feszítve gúnyaul természetünknek. *(El.)*
 SZÉPHALMINÉ *(Jolánnal jön)*
 E perct vége minden tettetésnek;
 Loránnal légy hideg, Váryt tekintsd
 Megint mint v legényt.
 JOLÁN

Miért, anyám?

SZÉPHALMINÉ
 Tudd, Zordy koldus, tégy, mint rendelém.
 JOLÁN

1345 Anyám! Ha nem tanultam volna: nincs
 Valódi érzés: hinném Zordyé az;
 Oly más a többieknél! – Óh, anyám!
 Én nem tekintem egyes szám gyanánt
 Imádóim hosszú sorát nevelni.
 SZÉPHALMINÉ

1350 Mit? A lány szív nem oly törekeny és
 A színvilági szíveket kivéve
 Nem sok repedt meg még szerelmi kintól,
 Vagy hát Széphalminé leánya nem
 Felejtene el az avult szerelmet?
 1355 Hitvány érzélgés! Melyt kiizzadunk,
 Kipárolg az, mint kámfor, hogyha nincs
 Mellette bors s az élet bors pénz.
 Csak a csukott, a jégkebel ragyoghat
 Nem égve porrá. – Hát ha olvasál

1360 Regényt, keresztülmenve lapjain
 Nem tetted-é el, bármint érdekelt is?
 Ezt gondold most is, végzéd a regényt
 És végy jókedvvel ismét mást el .
 JOLÁN
 Shakespeare után német komédiát.
 SZÉPHALMINÉ

1365 S végtére is mit vesztél? Egy kalandort,
 Hóbortos költőt – báróért; kinél
 Jobb férjet még kívánni sem lehet:
 Nem kínoz szenvedéllyel, nem lesekszik,
 Mivel lesetni sem vágy! Hírei

1370 S rendes sétái mindég elmulatják,
 S ha többet költsz ebédkor, megbocsát.
 JOLÁN
 De szómat adtam.
 SZÉPHALMINÉ

Atdad a követnek;
 Földönfutónak, mondd, mért tartanád?
 JOLÁN

Anyám, én félek tőle, reszketek,
 1375 Mint bűnös a teremtsámolyánál,
 Nem bírva szent tekintetét kiállni,
 Parányi léte s bűne tudatával –
 Hát még, ha megcsalom, kísértetni fog.
 SZÉPHALMINÉ

Hah, engedetlen gyermek, akarom.
 1380 Megállj, öklöm tanítson meg szeretni.
(Jolán el.)
 HERÉDY *(hajlongva j)*
 Szabad könyörgnöm fáradalmaim
 Igért jutalmát?
 SZÉPHALMINÉ

Mit, talán szerelmet?
 Ha, há! Kiszúrnám e két csillagot,

Ha sz szakállodon csak meg-megállna.
 1385 Bohó! Vén csontjaid nem fájnak-e
 A hajlongástól ifjú n k el tt? –
 HERÉDY
 Mi szörny álom ez! Vagy ébredés,
 S el bb álmodtam oly soká szerencsét?
 SZÉPHALMINÉ
 Állattenyészt nél tehetsz szerencsét,
 1390 Mert ritkaság vagy, szarvas elefánt.
(Herédy el. Andaházyj)
 Már egyszer elszökött – most nem menekszik.
 ANDAHÁZY
 Nagysád parancsol?
 SZÉPHALMINÉ
 Itten csendesebb lesz.
*(Andaházyval egy mellékszobába megy. A boltozaton j : Jen ,
 Ilka, Jolán, Lorán, Szendr dy és még néhányan.)*
 JEN
 E ló telivér.
 SZENDR DY
 Én tudom, nem az.
 JEN
 S én kész vagyok szavamat állani.
 LORÁN
 1395 Roppant becs letérzet. – Egyikét
 Elmondom íratimnak, hogyha tetszik.
 JOLÁN
 S t, kérjük.
 TÖBBEN
 Halljuk hát.
 JEN
 Ez jó lehet.
 LORÁN
 rjült költ i képzelet, de hallják,
 S nevéssenek. Barátlag, emberül

1400 Oszta Prométheusz az istenekkel
 Teremtésünk fáradalmaid,
 S lelket lehelt a sárból gyúrt kebelbe. –
 Megírigylék bajtársi tetteid,
 S Kaukázra zárták visszatartva díját. –
 1405 Hisz istenek valának, s tettöket
 Nem volt más isten, aki megbírálja.
 Mit vélsz, Jen , baráti tett-e ez?
 JEN
 Tigris-barátság.
 LORÁN
 S t, isten-barátság,
 Min lehet hát még az emberek között!
 1410 De volt h sünknek öccse: Epiméth,
 Vitéz titán! Csatára kérte ket,
 S boszút forralva a magasba tört,
 Megrázta termi fellegoszlopát,
 S fölkérte a menny gyémántkulcsait;
 1415 Mit villámolva meg nem gy zhetett,
 Egy n vel vágyta azt Zeusz kivívni,
 E Pandorának zerge-termetével.
 Parancsolá: mosolygjon a titánra
 Szerelmet, és hazudjon szenvedélyt,
 1420 Mit isten föld fiáért érzni nem bír. –
 Mit gondol, a lány mit cselekedett?
 JOLÁN
 Nem hallgatott parancsra, s úgy cselekvék,
 Mint keble istenét l azt tanulta.
 LORÁN
 Dics , dics !
 1425 De ha Pandóra keble pusztá volt?
 Hány n kebelben trónol lélek, és
 Hány n nem enged minden bényomásnak,
 Mert elv és érzés áll szívében rt?
 De úgy, hisz nála még nem ölte el

1430 Pallérozás égadta szikraját, –
 És mégis, mégis, sem így cselekvék!
 Hizelge és mosolygott, míg csalott
 H sünk kivítt győzelmér l lemondott,
 Minden reményt ez egyért bécserélve,
 1435 Mely esti árnyként létét elfogá;
 És látva egyetlen csillagzata
 Mint szikla gyémánt, nem mint nap ragyog,
 Mely dermeszt és kigyómarás gyanánt
 Gyógyíthatatlan szívsebet fakaszt,
(Legnagyobb t zzel.)
 1440 Leroskadtt üdve. – *(Hidegen.)* Nincs tovább. –
 JOLÁN

Lorán,

Hogy érti ezt?
 LORÁN

Sehogy, hisz költemény. *(Mind el.)*
 BIANKA *(Zen t a mellékajtó elébe vezet)*
 Megfogtalak, Etelke! Bosszut áll
 A színészn ! – Zen , ön itt marad.
 Mig eljövünk gerléimet csodálni. *(El.)*
 SZÉPHALMINÉ *(bent)*
 1445 Óh, n ! Ha van kebledben irgalom!
 Jaj, annyi b n után t led reménylek?
 ZEN *(az ajtót a más mellékajtó kulcsával kinyitja)*
 Most félre töredelmességeiddel.
 A jóllakott hiéna könnyei
 Nem ingerelnek. Én a n erényt,
 1450 Mert téged is n nek hiv a világ,
 Kivánom benned a gúnytól megóvni.
 SZÉPHALMINÉ
 Ha ezt tehetné!
 ZEN

Szökni nem lehet,
 Mert úgy kij ne az egész csalás!
(Bemegy, s álarcában Széphalminé jelen meg.)

BIANKA *(jön a társasággal)*
 N k és urak!
 1455 Másfél órája, hogy gróf Andaházy
 Mereng a n k e legrosszabbikával,
 S míg kedves és szellemdús n je szenved,
 Míg lopva törli bánatkönnyeit:
 addig e csábító, e kiélt
 1460 Kéjhölgygel társalog, kit könnyületb l
 Maholnap a b n elhagy, mert er t
 Nem bír, hogy azt el ne tudná hagyni. Ím!
(Zen t a szobából kivezeti s álarcát lekapja.)
 E n !
 ZEN

Isten s világ el tt övé. – *(Nevetés.)*
 BIANKA
 Mi ez?
 SZÉPHALMINÉ
 Ha, há! E tréfa sikerült.
 ZEN *(Biankához)*
 1465 Sajnálja ön, hogy nem segíthetett?
 Keresztyén-buzgalom, mely bánja, hogy
 Embertársának van mit rágni még,
 Mert éhhaláltól meg nem mentheti.
 BIANKA
 Szép hála tettemért!
 ZEN

Szép tetteért:
 1470 Hogy bosszuját erénynek adja ki.
 És azt akarja: más köszönje meg,
 Ha önmagának eleget cselekvék. –
 SZÉPHALMINÉ
 Barátságáért sokkal tartozom.
 BIANKA
 Hogy van, nem értem, ám hogy nincsen így,
 1475 Esküdni mernék.

ANDAHÁZY

Majd megoldom én.

Kegyed, Bianka, nem csalatkozott. –
Szegény valék, fény, vágy és balkörülmény
Hódolni késztetének ennek itt –
Ki szívesen megnyitta kincseit,

1480 Hogy rajtok egy imádót megvehessen,
Ha, há! Hisz az imádó nem hiában
Jár vérz bokákkal szent helyekre,
Nem csúsz hiában az oltár kör l,
De vagy b nőknek súlya nyomja lelkét

1485 Vagy e kis fáradalmat jó zsidósan
Kivánja az egekt l megfizetve.
(Széphalminé menni akar.)
Megálljon ön, nagyon rövid leszek. –
Igy a szent képek híve; hát, ki az
Ördögnek bálványoz még? Fényre vágytam,

1490 Kit l e kegy függött, e n t imálda,
S hódolnom kelle, hogy n büszkesége
Kieszközölje nékem a helyet.
Megl n; bár hírlapokban érdemek
Említtetének, mégis igazabban,

1495 Mert e n itt – hiú, és úgy akarta,
Hogy szenvedélysugallta soraim
Nagyobb rangútól légyenek megírva;
Más érdemesek elpenészedének,
Mert nem tanultak bókot csinálni. –

1500 Többször le vágytam rázni e nyugöt,
De, mint oroszán, tartá martalékát,
Fenyíte, átkozódott, kért, könyörgött.
SZÉPHALMINÉ
Hah, árusítás! Hazugság.
ANDAHÁZY

T relem!

És n met kelle mindég sírni látnom,

1505 Most is feláldzá a b nért magát
És nyugton szenved; óh, e lét rövid
Mind helyrehozni szenvedéseit. *(Ölekezés.)*
SZÉPHALMINÉ
Gyalázat önt l illy alávalón
Gázolni n erénybe.
ANDAHÁZY

S volt-e kor,

1510 Mely önt erényesnek látá?
SZÉPHALMINÉ

Azért

rzöttem-é meg szennyt l híremet?
ANDAHÁZY

A hír- s erénnyel ifjú kéjleányok
S a b n utára indult n k dörögnek,
Ön már kivénült, ön már aljasabb,
1515 Hogy ez kölcsönzzön némi érdeket.
SZÉPHALMINÉ
Jó, jó, van itt még férfi, aki véd,
Ki az erény lovagjaul szeg dik:
Herédy!
HERÉDY

Én szolgállok szarvaimmal.

SZÉPHALMINÉ
Még nem ráncoltak arcaim, szívem
1520 Még n i szív, mely bír ármányt koholni,
Hogy sírjanak mind, kik mostan kacagtak.
Fiam, boszulj meg! *(EI.)*
JEN

Egy b rkarolás

Csak címeért – udvariasan, kimérve,
Arámnak apját, f ispánomat
1525 Eléggé bünteti – hírsérvedért.
HERÉDY
Még én olcsón menekvém, hála Isten!
(Ezalatt ismét mind a másik terembe vonulnak.)

LORÁN

(Ilkát visszatartva)

Egy szóm van önhöz!

ILKA

S én kihallgatom.

LORÁN

Ismérem jellemét – ez bátorít.

Egymásnak nézeténk ki, de nekem

1530 A házi üdv helyett egy puszta kéz,

Bilincselte szív lett volna mindenem,

Mit a reménydús n nek adhaték,

Kit még a szenvedélyek hajnalában

Egy felmosolygó nap pompája várt.

1535 Így csalni nem bírek.

ILKA

Óh, hála önnek!

LORÁN

Míg a pör tartott, nem bírám kiállni

Tekintetét, miért hogy nem dobám

E rossz szívet, szül ink alkujára?

Pöröm veszett, és én nyugodt levék. –

1540 De hullt fejemre szívöl csalódás;

És az, ki egyszer már veszejtne kezd,

Mint fergetegben a kalmár hajós

Egymásután kidobja áruit,

Hogy még megmentse a maradtakat;

1545 Amíg hajója üresen marad,

S üres hajóján véle a nyomor. –

Szívem kihalt, siroszlopim között

Az embergy löletnek réme ül;

Kétségbeestem üdvön, életen,

1550 Istent, erényt és embert megtagadtam.

Egyetlen társam a szül i átok,

Egyetlen hasznom küzd életemb l,

Hogy éltem unni s halni megtanultam. –

Nem bánom a világ itéletét,

1555 Mely mindent rossznak mond, mit föl nem ér.

Csak egyért kérem az eget, hogy ön

Megértse a hitetlen férfiút,

Ki csak rémként t n fel szent álmain,

Mert a világ is ily kristály-kebelben

1560 Dics bb színt ölt fel, hogyha tükröz dik.

És máskor, hogyha lát megtörni embert

Kétségbeesve sorsán, óh, ne higgye,

Gonoszság, mert körülmény zúzta le.

ILKA

Mindezt ön értem szenvedé, hogyan

1565 Reménylhetek önt l bocsánatot.

LORÁN

Nem fogja ön áldását megtagadni

Az átkozottnak gondülött fejét l,

Ön nem tagad meg egy csókot nekem

Talizmánul vihardús életemre,

1570 Hadd írják sírkövemre: életében

Egy n t csókolt meg, mely nem volt csalárd,

S a Judás-csókok közt egy volt igaz. –

Ez is sok áldás, hála Istenemnek. –

ILKA

Isten megáldja önt. *(Homlokát megcsókolja.)*

LORÁN

Köszönöm.

BIANKA *(a kárpitot széttaszítva az odasereg/ társasághoz)*

Ím!

1575 Nézzék e pásztori jelenetet! – *(Lorán felugrik.)*

VÁRY

Jolán kisasszony, nemde, jegyesem.

(Gy r t húz ujjára.)

JOLÁN *(bámulva)*

Az. – *(Kínos gúnyval.)* Lám, költ szerelme, ha, ha, ha!

JEN

Álnok barát! Honáruoló, megállj!
rséget a honáruolót befogni. –

LORÁN

- 1580 Bájós Jolán! Ön jó, hogy megtaníta
Mint foglalhatni kígyót, ördögöt,
Mindent, mi rossz, egy szóba, s mondni ember.
És megtaníta, hogy egész fajunk
B n- *mikrokozmosza* a lány. – Jen ,
1585 Hát csak tömlöcbe menjek, jó barátom? –
Becs letes Széphalmi! Még imént
Kivántál vívni egy rossz ló miatt
Jó cimboráddal, ez krajcár fukarság,
Mely ezreket költ, s hogyha megbukott
1590 Mégis hitellel bír, mert a világ
Éhezni lát koldust házajtajánál. –
De hisz még vannak h s igaz barátim,
Kik a koldúsért is jót mernek állni!
Kondor, te!
KONDOR

Viszket a nyakam.

LORÁN

Pikó.

PIKÓ

- 1595 Ily sz k id ben jó tanáccsal inkább.
LORÁN
Szendr dy.
SZENDR DY

Már divatlan a szabadság.

HARS

Mit is veszteglünk, hogyha nincs mit enni! –

LORÁN

- Tudom már, mit jelent embert szeretni:
Éhség fájdalma az csak, mert mihelyt
1600 Van mit rágódnunk, máris elfelejténk. –

Barátság, honszeretet és szerelem,
Szép égi nemt k, tik mind megcsalátok,
Hadd lám a föld legföldiebb leányját!

- Nos, szép Bianka! Egyedül vagyok,
1605 Szerelmed lángja ég-e még irántam?
Kövess tanyámra, majd ölelkezünk
S kacagjuk a magas rényt – nos, siess!
Tinéktek, jó barátok, ifju n k,
Búcsúra, íme, legjobb csókomat.
(Ökleivel szétcsapva elsiet, Bianka követi, zavar.)

NEGYEDIK FELVONÁS

KÉT KÖLT

(Szín: Vadon, el / konyhá. Lorán kulcsolt kezekkel áll.)

BIANKA *(el tte)*

- 1610 Még most is megvet ön? Jó; távozom;
Ne higgye, hogy epedni s az eget
Megyek imádni áldásért fejére,
Mint rossz színm ben. – Ön nem ösmeri
A n -kebel szép tükr tengerét.
- 1615 Vagy tán leckémb l, melyet térdein
Csuszott tanulni? – Én önt gy lölöm
Természetem egész tüzével és
Megbosszulandom, hogy könnyörögni láta
És oly kicsinyen. – Még találkozunk. *(El.)*
- LORÁN *(komoran)*
- 1620 Takarodjék csak, mindent elhiszek. –
Könnyül lélegzetem, melyt a kigyók
Nehézzé tettek. – Most szabad vagyok!
Hisz annyit éltem másnak, hogy magamnak
Is illenek már élnem egy kevéssé,
- 1625 A társaság nyügét l is megmenekvém,
Mi csak patkányfogó, s mi, foglyai
Éhségb l egymást esszük. Rendezett
Pillangó-gy jtemény, hol mindenik
Lepének t vel van kiütve keble. –
- 1630 Gyermekeknek szép, kinek, ha csillagot kér,
Adj fényes rothadó fát, és beéri;
De a müért néz örömtelen,
Mert tudja, hogy mi gyémántként ragyog,
A sz nyegen túl könny volt, s megfagyott,
- 1635 Részvétet esdve ember-kebleken. –
Nem fértek vágyaim az si házba,

- S most sz k tanyám is üresen marad.
Sebaj! Bálványokat füstöltem el,
S kis áldozat, ha rá' dásul az egy
- 1640 Isten kiment is keblemb l velek.
Hisz hon, szerelem, barátság és erény
Mind, mind, pénzünknek csillogása csak,
Mely addig él, míg készpénzül kel el. –
Ellenben nyertem, mert mi elrabolta
- 1645 Virányimat, a fagy jéggé töri; és
A jég nem hervad. Én nyugodt vagyok,
Mint régen, bár csak alvó t z el bb,
Most szén. De mindegy! A bölcs s koporsó
Sz k; csendes mindenik; s boldog lakója,
- 1650 Mert meztelen; nincs vágya, nem csalódik,
Nincs semmiye, és így nem is veszíthet,
Igaz, nincs kéje is; de óh, amaz
Sokkal több életünkben. – Hah! Ki j ?
(Ger és Piroska képeket és fegyvereket hoznak.)
- GER
Mi még maradt, elhoztam, jó uram! –
LORÁN
- 1655 Mit hízelepsz! Urad már nem vagyok. –
(A képeket széttaszítva.)
Mit hordod hozzám e torz képeket,
Min gúnnyal néznek le vásznaikról,
Mint hogyha mondanák: mindent, mi vagy:
Nekünk köszönd; vagy hogyha nem hiszed:
- 1660 Próbáld meg; tégy – s leroskadsz. El velek!
Nyugodtak, mint egy kurta éj után;
E szíven dúló ezredév dacára.
Hányd ket t zre, felmelegszenek tán.
(Érzékenyen.) Anyám! Itt vagy te is? Hozzád jövék,
- 1665 Legvakmer bb reményim – mellyeket
Nem érte senki, mondni nem merék –
Szelíd kebledbe súgni. És mosolygott

E váson olykor, inte, sírt velem,
S kihalt-e most lelkemmel? Vagy miért nem
1670 Mosolyg e fegyverekre, melyeken
Fájdalmim írja van? (*Hidegen.*) Ne, fogd, Ger ,
Vidd ezt is t zre, mert zsidó-piacra
Kerülne, s tán csapszékbe két forintért,
S az egykor kedves ottan nézze-é
1675 Garázda cimborák tréfáit?
GER

Ön

Megváltozott, hol szín, er , mosoly?

LORÁN

A színt s mosolyt megette az er ,
S er m e küzdésben megsemmisült.

GER

Mi hang! Ön Isten ellen vétkezik.

LORÁN

1680 Éj! Hol tanultad ezt a cifra szót?
Ismerlek jól, hizelg macska-faj,
Ki szádban istent hordasz s körmeid
Szivedbe húzvák. – Ah, de jól teszed,
Az a bolond, ki ennyi szent ígére
1685 Gondolja: még maradt a szívben is
A jobb érzésnek némi kis salakja.
S te jót kacaghatsz: mert az ég magas,
Átok, keserv odáig míg felér:
Es vé lesz, s hizelked ez is,

1690 A dúsát áldja csak.

GER

Tréfál ön, ügye?

LORÁN

Ne kérdezd, mondd el bb, hogy fürteid
Szék-e még?

GER

Vagy harminc év el tt!

LORÁN
Vén vagy tehát. – Nem, nem, vén nem lehetsz,
Gyermek vagy, mert a gyermek még örül;
1695 Hogy tudna az mosolygni, aki már
Félszázadig küzd? Küzd, és nem tudá
Még nyughelyét kivívni, a koporsót!
Tudod mit? Menj, siess, ha halni nem tudsz,
Ki a világba, tüstént megtanúlod,
1700 Mi könny az.
GER

Az Istenért, uram!

LORÁN (*üti*)

Te vén hizelked ! Szód mit sem ér

Az Istennél; áldozatra vár.

S gúnyul ragyog le csillagezredével

B n- és nyomorra. Tégy, mint én, ne várj

1705 Kegyt l semmit s nyersz, mert megmarad,
Imád s csak azt kapsz, mit kapnál különben. –
Hát ez ki? – És mi gondom, hisz leány.

PIROSKA

Ég látja szívemet, mint szánom önt.

LORÁN

Ki engedé, hogy szánj? N – férfiút!

1710 Ne bánts! Kezet szorítsz? – Jó, értelek:

E gy r fénylik rajta, nesze vidd.

Kivánod éltetemet? Vedd, és én nyerek;

Te kettes kint. – Azonban hogyha pénz,

Kegy és ajánlat kell, rosszul jövel,

1715 Mert a koldus kockáját nem tudom

Megtenni, és koldús ajánlata

Még rosszabb semminél a nagyvilágban.

PIROSKA

Elismer.

LORÁN

Mért? Hogy még nem hódolok?

Látom, csinos vagy, mást csalhatsz, de én
 1720 Órákat vettem emberismeretben;
 És megfizettem érték szent hitemmel.
 GER
 hitvesem.
 LORÁN
 hitvesed? S miért,
 Ha már nagyobbá n tt fel állatod
 Lelkednek szikrajánál, s n t veszesz,
 1725 Nem választottál rútat, ostobát,
 Vétkezni renyhét? Nézd, nézd hölgyedet!
 Minden vonásán élet; bájiban
 Ezer csalódás, csalfaság honol.
 Az élet nem fér ny göz körébe – –
 1730 A n addig jó, míg rossz nem lehet,
 Vagy nem tud, aztán gúny – örök gyalázat,
 Ha férfiút, ki Istenné lehetne,
 Lúd dönt meg; mely magában mit sem ér
 S két nap van ára, mint új tánczenének. –
 1735 Ládd, volt keblemben szellem és erély,
 Lehettem volna hajdan Cassius-szá,
 S két n kezébe fült örök nevem;
 Sárrá levék.
 GER
 h n szeret.
 LORÁN
 Hazudja.
 Még azt sem tudja, mit tesz az, szeretni.
 1740 Nem fajtenyésztés az, nem házasulás,
 Hogy ingyen házhoz jussunk, gazdaságból.
 Nem fontolása jó tulajdonoknak. –
 Szeretni költészet kell és lemondás,
 Magasztos lélek, így ti nem szerettek.
 GER
 1745 Piroska – –

LORÁN
 Mit – te vagy? S nem ösmerélek!
 De mit csodálom, oly ifjú maradtál,
 És én – – – Leány! Te engemet szerettél,
 Most serpeny dben forralod naponta
 Szerelmedet és t zhely lángitól
 1750 Pirul fel arcod: akkor könnyezél,
 Most boldog vagy – és én leroskadoztam. –
 Férjed becs letes, jó férfiú,
 Tulajdonodat egyig ismeri,
 S azért becsül – ne félj, hogy h lni fog.
 1755 Én megfagyék. Mit ér a lángkebel hát?
 Ti hosszú, csendes éltet éltek – én
 Nehány üdvpercet, s ez, mit tik nem éltek. –
 Ha, há! Még olvadok – el, gondolat. –
 KÖLT *(belépre)*
 Ön Zordy?
 LORÁN
 Voltam. – Mit kíván?
 KÖLT
 Mi kéj
 1760 Önt látnom, önt, Prométheuszomat.
 Költ levék ön által, ön tanítá
 Imádni a szenderg érzeményt:
 Hon és leány kett s oltárinál.
 LORÁN
 Ön zend hit ; vigyázzon, mert az üdvöt
 1765 Melyt Ormuzd, a költészet alkotott,
 Feldúlja Ahriman, a közvilág.
 KÖLT
 Ön lelke szállt meg.
 LORÁN
 Mért fogadta el.
 Megmondtam volna, démon, zze el;
 Ki egy böcs letes, jó gazda férjt,

- 1770 Piros pofájú gyermekek szül jét –
 Ki minden szombaton krajcárt bocsát
 Zsíráért a szegények perselébe –
 Haszontalan ábrándossá tehet.
 KÖLT
 Jobb így: költ vagyok, s e névre büszke.
 LORÁN
- 1775 Költött ön, úgye, zajgó érzeményt,
 Tisztát, magasat, és kigúnyolák?
 Hogyisne, több a béka, mint kesely
 És kevesebb posványa az egeknél.
 KÖLT
 S t, hírben állok.
 LORÁN
- Nem költ tehát,
- 1780 Hizelg rabja minden gyöngeségnek. –
 Vagy tán el idézte Cassiust
 H Brútusával, és papíroson
 Küzdött Rómáért. Mért költötte fel,
 Hogy sírjon Brútus? Hisz nem érti senki! –
- 1785 Talán munkáját honja zsarnokának
 Ajánlta? Mert ez azt jól megfizette!
 Piha! – Nem rontá-é meg rímeit
 A rab hazának haldokló nyögése? –
 KÖLT
 Nem lelkesít költ t danolni a pénz.
 LORÁN
- 1790 Akassza fel tehát magát, nehogy
 Meghaljon éhen.
 KÖLT
- Népem jajgatása
 Fájt, mert értém Cassiust, s jövék
 Az ígét testté tenni: megtudám
 Hogy ön itt van, s így társaságunk
- 1795 Meghívja.

- LORÁN
- Látja, gyermek ön.
 E játszi képek addig tartanak csak,
 Míg a lepének szárnya boldogít.
 Míg ellenségül kórót vagdalunk. –
 BIANKA (*Belényi-, Hars- és Pikóval megjelen.*)
 Ott van, fejére nagy díj tétetett.
 (*Társai elbbre jönnek.*)
 LORÁN
- 1800 Lám, lám, barátim itt is felkeresnek.
 Lehulltatok, levelimet leéve,
 S most visszajöttök még a törzsökért. –
 HARS
 No, rajta!
 PIKÓ
- Foglyom vagy. – Tán senki sem lát,
 Nevemnek ártani.
 LORÁN (*üti ket*)
- Ne mondja senki,
- 1805 Egy porcikátok volt becs letes,
 Mert ráfognák: ez az, miért az Isten
 E rossz világnak máig is kegyelmez,
 S szép mindenségéb l e dögfekélyt
 E b n-kelest nem metszi fel. – (*Körülveszik.*)
 GER
- 1810 Szólóm vagy nékem is még, ronda faj,
 Házasságrontó, szerelemkészít ,
 Lázár tettekben, ámde dús tanácsban,
 Gyors jó ebédhez, sánta éhez khöz,
 Siró halottnál, és vak szenved knél.
 (*Ezalatt kihajtja ket. Lorán követ dob utánuk.*)
 LORÁN
- 1815 Ezt adhatok még.
 BIANKA (*l kacagva*)
 Délceg férfiak!

LORÁN *(a költ hőz, hidegen.)*

- Im, ifjú, hogyha költeményeidben
Barátságot dicsértél, hont, erényt,
Menj, vesd el ket, mert lép mind csak ez,
Melyen, ha ott sülsz, megkopasztanak.
1820 S panaszaidnak éles gúny felel.
*(T zzel.)*Danolj kutyát ezentúl, már nem embert,
Az h , ha lakomádnak csontjain
Rágódhatik; ez, n ljön kebleden,
Hizzék véreddel s megn l vérkutyává.
1825 Farkast danolj, mivel becs letes
S agyarkodik, ha martalékra tör,
Nem hízeleg, csókkal nem mérgesít.
Medvét dics its, mert könyr letes,
Egyszerre fojtja meg gyász martalékát,
1830 Nem szívja ki cseppenként életét,
Nem öl tréfából, csak míg éhezik,
Nem dülja önfaját s nem is kívánja,
Hogy lágysziv nek hívja a világ. –
*(Nyugodtan.)*Ne higgy gyermeknek, hogyha hízeleg,
1835 Mert csínt tett, vagy játékkért jött könyörgni;
Ne hidd a papnak, hogy hivén keserg,
Számolja temetési jövedelmét;
Haldoklónak sem higgy, ha b nein
Sopánkodik, e percnyi bánatával
1840 Istent vágy csalni, s b ntelt életéért
Bocsánatot reményl. – Csalj, ölj, kacagj!
Mert hogyha jó vagy: bibliánk hazug:
Hogy a díj tetteinkhez méretik. –
Higgy mindent gaznak, ez az emberek közt
1845 Kopernikusznak csillagrendszere,
Mely legtöbb mozgást legjobban kifejt;
Rendbontó üstököse csak kevés,
S ki tudja még, rendbontó-é ez is...
KÖLT
Mind elhiszem, ha lelkemet kiteped. *(El.)*

LORÁN

- 1850 Im, ennyi ember, ennyi színbarát,
Ily sok pallérozott, művelt levante,
Mindnyájoknak tevék szolgálatot,
Te egy nem vettél t lem semmi jót,
Te egy csúfoltatsz durva pórfiúnak,
1855 S oly sok barátból sírkereszt gyanánt,
Te egy maradtál nékem h barát.
Add hát szorítnom kérges jobbodat,
Természetét l kérges mindenik,
Sok örökösen köszörül külsején,
1860 Hogy síma légyen, és lesz, ámde kéрге
Szivére ül, hogy bizton megmaradjon. –
De hát, ki áll jót, hogy te üstökös vagy?
Nem-é vagy ember? – Menj, ne lássak embert.
Mert képmásában az Istent utálom. –
GER
1865 S hogy léssz nélkülok?
LORÁN
Jobban, mint velek.
Kit pénz, kit rang, körülmény kap fel, és
A lélek s elme oly hitelveszített,
Hogy véle többé senki sem tör dik.
Most, hogy becsülhessem meg önmagam,
1870 Próbát teszek: mennyit bír tenni ember?
Hisz oly kevés kell élni és gyalázat,
Ha a rágó er m egy nap is,
Többet rág össze, mint amennyit ér.
GER
Jöjj hát, Piroška, sírj helyettem is,
1875 Mivel különben a köny megöl. *(El Piroškával.)*
LORÁN
A költ t gúnyolám, s h maradt
Magához, ihletetten válaszolt.
Büszkén, mint istenlakta ház. Hogyan?

S én eltagadtam a költészetet?
 1880 Ez egy világot, melyben rény honol.
 S a megcsalott, mint Isten, iszonyún
 Döröghet átkot a bűnös világra.
 Láncát szakasztott tigris l ijesztve,
 Mely még imént ingerlé, a csoportot. –
 1885 Igen, megírom sorsomat. Talán
 Ezért tépé le mind a fergeg
 Életvirágimat, hogy szép füzérré
 Kötözze homlokomra. – Tán azért
 Állt meg szivem verése, hogy nyugodtan,
 1890 Mint Isten, alkothassanak színvilágot,
 A gyöngyöt megteremjem, mint csiga,
 S a gyöngy fényébe menjen életem,
 S én veszhetek, ha gyöngyöm él. – Ki mondja,
 Nincs élvezem? Költhetek. – Munkára hát. –
*(A kalibába megy. Váry, Jolán, Jen , Szendr dy, Dülházy, Píko,
 Hars.)*
 VÁRY
 1895 Miért vagy oly komor?
 JOLÁN
 Kinek nevetnék?
 VÁRY
 Nekem.
 JOLÁN
 Neked? – Hát meg nem hódolál?
 VÁRY
 Hisz itt gazdasszonykodhatol, Jolán.
 JOLÁN
 Menj, menj! Ne untass – térjünk vissza a
 Városba.
 VÁRY
 Úgy? Te a világba vagy
 1900 Csak jó, nem n nek, megcsalál.
 JOLÁN
 Meg ám te.

Minden mulatságból kizársz, de én
 Cseléded nem leszek. – Mi ház ez itt?
 GER
 Egy embergy löl tanyája.
 JOLÁN
 Hadd
 Maradjon.
 VÁRY
 Szét kell hányni, érted-é?
 1905 A dalnok j eszedbe?
 JOLÁN
 És ha j ?
 VÁRY
 Csak hív egy n cske ez még konty alatt is.
 JOLÁN
 Gyanút ne, én meg rzöm jobbomat.
 VÁRY
 Meg, mert vigyázunk. *(El Jolánnal.)*
 SZENDR DY
 Hars! Széphalminé,
 Mondják, beteg, miért?
 HARS
 Egy bál után.
 1910 Tán nemtelennel táncolt, s megtudá.
 N nél elég ok. – Azt tudod: Jen
 Téz barátom; tegnap is kacagva
 Anyósáról mondám: ifjabb, ha volna
 Szánnám, hogy a pokolra nincs talán még
 1915 Elég sok érdeme. De így mehet. –
 Szép munkám volt ma, Zordyt megfogám
 Egyetlen én, és hatodmagával.
 SZENDR DY
 Hol?
 HARS
 Itt. De kért, tudod, hogy jó valánk,

Hát elbocsájtám. – Mit mond majd barátom?
(Jen höz, bókok közt.)

1920 Jelentem önnek, Zordy itt barangol;
 Nehány segéddel könnyen elfogom.
 JEN
 Ez önt nem jól jellemzi, hogyha én
 Megváltozám, nálam van ok.
 MIND

Van ok. –

JEN
 Hallom, nyomorban él, küldnék segélyt,
 1925 Ha elfogadná. –
 DÚLHÁZY

Mért e naplopónak?

HARS
 Mért volt sz k kamrához konyhája tág.
 És mindemellett ön néhány forinttal
 Fényesb urat játszik, mint ezerrel.
 Hiában, az ízléshiány!
 SZENDR DY

Ha már

1930 Nagylelk ön iránta, táncvigalmat
 Rendeljen el javára, s mindenik
 Szívesen táncoland jó cél miatt.
 JEN
 Nem, nem, tudom, megítélt a világ
 Barátlan tettemért. Én metszem el
 1935 Létfája ormát, hogy törpén maradt,
 S felette sok nagy lélek átka ül.
 PIKÓ
 Ez túlszerénykedés, vagy hát nem-é
 Dics , barátját adni a hazáért?
 SZENDR DY
 Csak hibás, mint minden lángkebel
 1940 A közvilágra ha kilép; legels

Lépése botlás, mintha sas kívánna
 Pályázni földtúrásban vakanddal.
 Nem rizhette ön meg.
 JEN

Úgy hiszi? *(Mind el.)*

VÁRY *(Biankával jön)*
 Mily üdv önt itt találni!
 BIANKA

Félre most

1945 Ily balgasággal, már sem gyermekek,
 Sem holdüvölt k nem vagyunk, hogy egymást
 Olyakkal vágynók csálni, mit nem érzünk,
 Mi a szótár- s költ knek képzetéb l
 Életbe nem ment. Ön jól tudja azt,
 1950 Min szerelmet érez a színészn ,
 Ki eljátszá minden költészetét.
 Ön tudja, hogy mi csókját lelkesíti,
 A koldus m vészet kenyérhiánya.
 Én is távol vagyok keresni érzést
 1955 Az úri szívben, mely kéjmámorában
 Kiaszott, míg különbséget nem ösmért
 A szív és más egyfontnyi hús között.
 Jól ismerem, min a szenvedély,
 Melyt égi szerelemnek csúfolunk,
 1960 Mely sz nyeges termeknek csarnokából
 A szende lakba vonz. – Azért ne légyen
 Közöttünk tettetés. Ön csalva van:
 Jolán els szerelme édenét
 Egy versel lopá el ön el tt,
 1965 Ki hogyha éhezik, mérgében ír,
 S tollán rágódva ékes jambusokba
 Szerkeszti éhokozta kínait.
 Megbántott engem is, tanúm az ég,
 Min érzékenyen: kezet reá,
 1970 Bosszútársak leszünk, s b nh dni fog.

VÁRY

Legyen meg.

BIANKA

Mind öné leend az üdv.

Mit adni képes n i szerelem,

Mindegy, mi föld termé meg a virágot. *(Váry el.)*

S ha gy zök, bírok-e gy zelmemen

1975 Örülni is? – Óh, nem, sötét szemekkel

Néz a *gladiátor*; ha gy z, hiszen

Barátát gyilkoló a tapsokért,

S helyette b ntudat az, mit cserélt. *(El.)*

LORÁN *(írásokkal kij a kalibából)*

Nem várom, hogy kihajtsatok, megyek. –

1980 Így, kész a terv, meglátom, sírnak-é

A h s felett, kit tréfából megöltek.

Felköltöm-é a szikra jót szívökben,

Mi mindenik bünös keblében él,

Mint földedényben a bornak szaga,

1985 S e bort teremtk önté még belénk. –

De ha lehullnak szó-villámaim

A b nkéregr l? – Óh, hisz a nagyon

Gonosz s ártatlan abban egyez ,

Hogy nem pirul, s a b n súlyát nem érzi.

1990 Mit akkor?

ÖTÖDIK FELVONÁS

A KÖLT DIADALMA

ELS SZÍN

*(Színházi csarnok. A táblára ki van téve “Csak tréfa”.
El adás közt, néz k ki-be járnak.)*

ANDAHÁZY *(Herédyvel jön)*

Mit játszanak? – “Csak tréfa”, új darab.

HERÉDY

Mondják, hogy az elillant Zordy írta.

ANDAHÁZY

Nézzük meg, a szeret húnny-e el,

Vagy házasságban a szerelem?

HERÉDY

Ez

1995 Egyik sem tréfa s címe ezt ígér.

ANDAHÁZY

Van-é hirdetve, színi *demagógul*

Görögt z, tánc, állat, szellem, vitéz?

(Olvassa a színlapot.)

“Hivatalnok

Gróf

Grófné

Dalszínészn

Báró

Etelke, özvegy n

Jolán, leánya

Jen , fia

Barátja, költ . – Az utolsó felvonásban N. m kedvel játszandja szerepét.”

Ez furcsa – hogyha tetszik. *(Az ajtónál kínálkoznak.)*

HERÉDY

Kérem önt.

(Bemennek Bianka egy-, Váry a kritikussal másfél 1.jön.)

BIANKA

Készen van minden?

VÁRY

Kétszáz síp elosztva.

BIANKA

2000 Jégszív Zordy! Büszke álmaidhoz
Zenét készíték, hogy sz d megrepedjen!

VÁRY

Itt hoztam egy nagyrédem urat,
Egy tintah st – nagyobbbat Toldinál,
Mert Toldi testet ölt, ez jó ügyért

2005 Lelket tesz semmivé!

KRITIKUS

Szolgálatára. –

BIANKA

És még szabad?

KRITIKUS

Miért ne, a haza

Rovásra nem húzhatja szellemünket,
Nem készíthet véle utakat,
S így gondja sincsen, túl e két szavacskán:

2010 *“Habeas corpus.”* –

BIANKA

Ön tudja kérésünket, bízhatunk?

KRITIKUS

Mint házasság- s papi szónoklatokban
Az ásitásra. – Zordyn nem marad
T hegynyi jó: a sánta jambusok,

2015 Ha versben van, notandum. – Rossz irány,
Költ tlen szellem, vakmer rep lés.

BIANKA

Elég! Elég!

KRITIKUS

Nem – összemorzsolom!

Elolvasom, ha tetszik – kész.

BIANKA

Hogyan?

KRITIKUS

Miért ne, új név, g- és b-telen.

2020 S oly vakmer , hogy lágy bírálatért

Nem is könyörgött.

BIANKA

Hallatlan dolog!

KRITIKUS

Tudom, dühöngni fog. *(El.)*

BIANKA

Leccsendesítem,

Adok számára nyugtató porocskát. –

Holnap külföldre utazom.

VÁRY

Miért?

BIANKA

2025 A legrosszat tesz. Még ma lesz szerencsém?

(El Váryval.)

LORÁN *(jön)*

A végs felvonás, – színpadra hát! –

PIROSKA *(elibe jön)*

Egy szóra kérem önt.

LORÁN

Hah! És te itt,

A f városban? – Úgy, kivert bel led

A n természet. Tedd napszámodat;

2030 Hisz rég mondtam: légy rossz, ölj csókjaiddal,

S a renyhe gondviselést pótolod,

Mely e gyalázatos fajt élni hagyja.

PIROSKA

Ezt hallanom! – Figyeljen ön szavamra,

A dalszínész múltkor e porocskát
 2035 Adá s könyörgött, vetném ételébe.
 Oly lelkiületnek, úgymond, mint öné,
 Szerelem kell, s szerelmessé tesz ez.
 LORÁN
 Add csak Piroska! – *(Nézi a port.)*
 PIROSKA
 Isten áldja meg. *(El.)*
 LORÁN *(eszmélve)*
 Hol vagy? Mint angyal-álmom szétfolyál!
 2040 Óh, lány! Embernek jó vagy, és azért
 Közükbe rossz. De jó, hogy távozál,
 Nem bírtam volna úgymond megköszönni,
 Mert lelke búval annyira tele,
 Hogy enmagamnak sincsen benne hely. –
 2045 Az féli a halált, ki még veszíthet,
 Én fájdalomnál mást nem veszthetek. *(El.)*
(A költ jön Kondor- és a kritikussal vitázva.)
 KRITIKUS
 Mit szólna rá a vén Arisztotel! –
 KONDOR
 Ifjaknak és a népnek tetszhetik,
 De csak nem *klasszikus*, s így mit sem ér.
 KRITIKUS
 2050 Ahhoz kevésb tárgy, cifrább jambusok
 Titokdús méltóság kívántatik,
 S ment l kevésb rokonság életünkkel.
 KÖLT
 Óh, úgy te klasszikus vagy. – Azt hiszed,
 Mint a vakand, hogy legszebb sártanyád,
 2055 S az ég pompás tekintete megöl.
 KONDOR
 Lorán nem is költ – oly nyegle csak
 Mint ön, pedig sokat tanulhatott
 T lemm; például a “Falernusi

Fürt” – “Eros és a Chárisok” – dics k!
 2060 Ki sem tagadja.
 KÖLT
 Mert nem olvasá.
 KRITIKUS
 Rossz ízlés.
 KÖLT
 Hogy nem tetszik múmiátok?
 Te még emberségét is eltagadnád
 Annak, ki nem penészlik – s él. –
 KONDOR
 Kölök!
 Ne, itt az ellenok! – *(Üti.)*
 KÖLT
 Füled megé
 2065 Írom fel az enyémet. *(Üti.)*
 GER *(jön)*
 Héj, mi zaj?
 KRITIKUS *(ki elvonult, elébe megy)*
 Tudós vitatkozás!
 GER *(közükbe megy)*
 Gy z okok. –
 Ezekhez én is értek egy kicsinyt. –
 KONDOR
 Megadom magamat – irgalom, Ger .
(Súgva.) Adj tíz garast, csendes leszek, különben
 2070 Füttyülnöm kell, mert már a pénzt elittam,
 S el re fáj a hátam.
 GER
 Fogd – nesze!
 KONDOR
 Menjünk kolléga, *sum capacitatus*
 KRITIKUS
 Hogyan?
 KONDOR *(Ger re mutat)*
Odi profanum vulgus. (El a kritikussal.)

MÁSODIK SZÍN

(Színház belseje, a színpad háttéréb l tekintve. A színpad templom el tti tért ábrázol, Lorán s koldusok a templom ajtajánál. – A kárpit felszáll s a háttérben a színházi közönség, többi közt egy páholyban Széphalminé, Jolán, Jen , és Váry látszanak.)

JOLÁN

Menjünk haza!

VÁRY

Min szeszély megint.

2075 Vagy, úgye, szépem, a darab hatott meg?

Eszedbe jött ismét a szép kalandor,

A sápadt arc, költ i szerelem! – –

(A színpadon nászmenetben Etelke, Jolán a báróval, Jen és mások jönnek.)

JOLÁN

Mért kérded azt, gyöngéd tlen ez tet led.

Menjünk.

VÁRY

Maradjunk, míg kétség b' esés

2080 Utolsó szálát metszi életének. –

“EDELKE”

“Adj, lány, Isten nevében alamizsnát,

S díjúl megáldja Isten frígyedet.”

(Jolán a színpadon pénzt oszt, Lorán el nem fogadja.)

“Hát ronda koldus, még talán kevesled?”

“LORÁN”

“Isten nevében alamizsna nem kell,

2085 S ti nem segítetek emberen magáért,

Mert nem bír megfizetni, én pedig

Nem bírok Istenemt l ennyiért

Áldást könyörgni teljes éltetekre.”

JOLÁN

Ah, az!

VÁRY

Nos, hogy tetszik, asszonyom? –

“LORÁN *(Etelkéhez)*”

2090 “Nem ismer tán, nagyságos asszonyom?

Nos, mit csodálom, a művelt világ

Naptára oly rövid, két hét örökje

Szerelmének, s ha ember megbukik,

Felejtve harmadik nap. Annyi szép

2095 Virág terem a rossz tuskó helyén,

Hogy könny azt feledni. – Óh, mi sok

Keservet mell z ön, s vajh mily kevés

Gyönyörrel él kevesbet, mert felejt. –

Mi is egy ember bukta? – Dráma csak,

2100 Melyen bár könnyezünk, mégis mulattat,

S ha meg nem buknék h se, átkozódnánk,

Mert nem csinált nekünk komédiát,

Ha már el re könnyezénk miatta.”

SZÉPHALMINÉ

Mért nem felelhetek.

“EDELKE”

“Mily szemtelenség

2105 Ekként elállni az utat. Hogyan,

Véték ön ellen?”

“LORÁN”

“S t, az Isten ellen,

Mivel remekművét, üdvzálogát,

Egy ifjú n kebelt megmérgezett.”

“EDELKE”

“Nem tartozom, de tudja hát, miért

2110 Nem adtam lányomat: ön római,

S lányom protestáns.” –

“LORÁN”

“Mennydörögj! Ne halld

Isten, mint káromolnak itt alatt.

Óh, n ! S míg gazdag voltam, addig, úgye,

Az Istent megtagadtad, mellyet, ím,

2115 Használz a gúny ellen villámfogónak.

Bizony, derék! Hát én nem aszinte a
 Szerelemnek istenét imádom. Ön
 Lányával tán aranyborjút imád?”
 SZÉPHALMINÉ *(felkél)*
 Ah, ez derék – Tépd ket – én nem érzem. –
 “LORÁN” *(a színpadi Jen höz)*
 2120 “Te hallgatsz, múltunk réme t ne fel
 El tted? – S hízelg id messze vannak,
 Kik közted és lelked közt állanak,
 Azt elmosolygni. Egyszer hallanád
 Csak ket, s meggyógyulnál. – Óh, ha van
 2125 Lélekrokonság, a baráti az,
 S föláldoznád a n i szerelemnek,
 Melynek siron túl szárnyalása nincs,
 De az anyaggal itt lent porba fúl.
 Vagy nézd, ha nem hiszed, testvéredet:
 2130 Kiölték kebléb l a jellemet,
 nem tanult mást, mint tetszélkedést;
 De hogyha majd lehullnak ékei,
 Körültekint s rideg keblében a
 Családi kéj érzése nem honol:
 2135 Rendeltetése szent körét veszejtve
 Gyümölcstelen fa, szótlán gondolat,
 Hazátlan, félszegen barangoland
 A semmiségben. – Lám-e, mosolyg!
 Mivel menyasszony, cifra köntöse,
 2140 S a harmatot, mely fénylik szép füzérén,
 Nem tudja: könny – és mindenikben egy
 Életreménynek játszi sírja van.”
(Jolán a színpadon s a páholyban alél.)
 JEN
 Vizet, hej! – Orvost, mert meghal különben.
(A közönség fűtyül és tapsol, nagy zaj, a színészek kifutnak.)
 KÖLT *(a közönség közül)*
 Elégtétellel tartozunk.

GER *(szinte)*
 Ez ármány! –
(A kárpit legördül.)
 LORÁN
 2145 Hervadj! Nem ingerelsz, örök borostyán,
 Szép pályabére ifjú álmainnak. –
 sírt! – Nem langy vizet, mert csillogott.
 Bohó! Mi vágatjuk le a juhót,
 S lágyszívüségünk vérénél alél. –
 2150 Vagy hátha szebb n , drágább f köt
 Volt, mint övé, a szomszéd páholyokban.
 Szebb szem kacsintott másra, s ezt siratja? –
 JEN *(indulattal belép, Szendr dy-, Dülházy-, Pikó- és Harstól*
követve)
 Lorán! A rossz barátban meggyaláztál,
 Ha a színész tetszett, én hívatám.
 LORÁN
 2155 Hát jól talált arcképed meggyaláz?
 JEN
 Bezárathatnálak, honáruló,
 De nagylelk n párbajban végezek.
 LORÁN
 Állíts nagylelk ségnek iskolát,
 S gazembereknek lesz f iskolájok.
 JEN
 2160 Új sérelem.
 SZENDR DY
 Mely vért s halált kíván.
 JEN
 Majd számolunk.
 LORÁN
 Nem kétlem, hogy te jobban,
 Hisz életedben mindig számolál.
 SZENDR DY
 Két ember ily viszonyban meg nem élhet.

DÚLHÁZY

Vigyázz, ne alkudj olcsóbban.

LORÁN

Ne félj!

2165 Varjú, meglesz dögöd. L jünk, Jen .

HARS (*Jen nek*)

Ha meghal ön, halálát megboszúlom.

JEN

Ki lesz segéded?

LORÁN

J j, Dúlházy, te,

Könny a munka, s pénzbe sem kerül.

JEN

Te l sz, én hívtalak ki.

LORÁN

Nem lövök.

2170 Neked, mint mondják, drága életed,

Nekem nem az, kisebb hát veszteségem;

Legyünk egyenl k, kérlek, l j el bb.

JEN

Lorán, ha egyikünk az alkotónak

Székéhez vándorol, ne nyomja b n.

2175 Felejtjük sérveinket, mellyeket

Jobbára sorsunk t n, mert csolnakunk

Csak egyet bír, a másnak halni kell.

LORÁN

Ne err l, mert a múlt üd k köny je

Szemünkbe szöknék, elkábítana,

2180 S nem tudnók megcélozni a barátot.

JEN

Nem adsz tehát bucsú-kezet.

LORÁN

Nem én.

Nem olyan a barátság, mint tea,

Hogy lét sajtolhatsz másszor is bel le.

JEN

Legyen.

LORÁN

De jól célozz hát.

JEN (*l*)

Íme! –

LORÁN

Nincs.

2185 Most én – akartad. (*L , Jen leesik.*)

JEN

Óh, jaj! Ez talált.

LORÁN

Varjú barátok, itt van sültetek. –

Ha volna könnyem, érted ontanám el,

Mert benned drágább múltamat ölém meg.

S miért? Hogy mondhassák e gaz fiúk:

2190 Böcs letért szent áldozat esett. –

(*Mer n áll.*)

HARS (*Jen szívére tapint*)

Kimondta lelke szállását, sebaj,

Gazemberré lett volna. (*Megrúgja.*)

DÚLHÁZY

S t bolonddá.

Gazzá lehetni kell ám több erély.

JEN

Barátimtól hallom sírversemet.

2195 Lorán! Lorán! –

PIKÓ

Vajon ki lesz követté?

DÚLHÁZY

Reményem, pártolandtok, szívesen

Látlak ma nálam.

HARS

Megleszesz bizonynyal.

PIKÓ

Pápista lesz most.

DÚLHÁZY

Hát azzá leszek

SZENDRY

Jól lesz, Lorán, kívánok sok szerencsét.

ILKA (*berohan*)

2200 Lövés, s meghalt, óh, kebel, repedj meg!

Igy alszol-é ifjú n d oldalán?

Keskeny nyoszoládban helyet nekem. – (*Ráborul.*)

LORÁN

Óh, boldog Ilka!

ILKA

Hah! Ki gúnyol itt?

Szenvedtél értem, híven visszaadtad.

LORÁN

2205 Boldog n ! Óh, hiszen te bírod t:

Porában és emléked bánatában,

Mely gyászvirágot csal ki majd porából.

Nekem nem áll e nagy világ felett

Egy sír is oltárául érzetimnek,

2210 Még üdv- és glóriában sincs reményem

Ismét találni a kedveseket –

Hisz az álnoknak üdve nem lehet.

HARMADIK SZÍN

(*Váryéknál terem. Két inas a világtással foglalkozik.*)

ELS [INAS]

Hát asszonyunk min karakter ?

MÁSODIK [INAS]

Nagyságos asszony.

ELS [INAS]

Jellemét tudaklom.

MÁSODIK [INAS]

2215 Nagyságos asszony, vége van, ki látott

Két jellem n t, eggyel is kevés van.

ELS [INAS]

Mondják, hogy anyja itt, a házban él.

MÁSODIK [INAS]

Széphalminé, mogorva, büszke n ,

Kitesz még a gután is, múltkor a

2220 Táncvigalomban s most színház után

Ütötte meg, s kiállta a sarat.

ELS [INAS]

Nem! Furcsa, furcsa, ifjú házások,

S haljak meg, hogyha csókolódni láttam.

Ha látják egymást, mint hidegrel s,

2225 Ha láza j , oly képeket csinálnak.

MÁSODIK [INAS]

A csók parasztos, úri a hidegség,

Mit bánod, hogyha nem bánt, h cselédnek

Gondolni, látni semmit sem szabad. (*Lorán belép.*)

ELS [INAS]

Mín elszánt fiú ez? Földi, hej!

2230 Nincs bémenetek ilyen gaz fiúknak.

LORÁN

S te bent vagy.

MÁSODIK [INAS]

Rongy cégér! Kidobjalak?

LORÁN

Mi készül itt?

ELS [INAS]

Vígóság, hogy egynehány

Koldús szerencsésen letiltatott

Borát szabadság- s népért felköszöntni.

2235 De igazabban, hogy címünk legyen

Táncolni s inni.

LORÁN

Így van, jó Jolán! –

MÁSODIK [INAS]

Dobjuk ki.

LORÁN

Vétkezém?

MÁSODIK [INAS]

Nem, csak szabód.

LORÁN

Hát rosszabb lettem-é azólta, hogy

Még tárva leltem minden termeket?

2240 Nem, Istenemre, egy szikrával is,
S t jobb, mint edzett érc. De emberek,
Ti, mint kuttyák, hizelegtek a ruhának
Ha jó, ugatjátok, ha rossz, köszöntök
Négy cifra lónak, s hogyha j számáron

2245 Az Isten, fölrúgjátok, mint az ebet.

MÁSODIK [INAS]

Miért hetvenkedel velünk, el, el,

Csináltass új kötést, s ha Kotzebue

Vagy is, a rongy Shakespeare helyére jössz.

LORÁN

Nem távozom, szólnom kell asszonyoddal.

MÁSODIK [INAS]

2250 Meghalna rongyaidtól.

ELS [INAS]

Itt maga. *(Inasok el.)*

JOLÁN *(szobalánnyal jön)*

Rózsám, mért nem tudok vigadni úgy,

Mint egykor a kedves szül i házban.

Oly sokkal bírok, mit vágyam kívánt,

S mind megvetem.

SZOBALÁNY

Beteg tán, asszonyom.

JOLÁN

2255 Hol van férjem?

SZOBALÁNY

Biankánál.

JOLÁN

Ah, úgy.

201

(Ilka gyászosan jön, s merengve a háttérben leül.)

Szörny alak! H kebleket fagyasztni!

Én jég valék – és boldog-é? Kacagtam,

De görcsösen – ha, há – jól áll-e így?

SZOBALÁNY

Hová megy ön ily kés éjszaka?

JOLÁN

2260 Lelkem zajong, z, nem tudom hová,
Imádkoznám, Rózsám, de nem lehet,
Mert mint a füst, ha fergeteg közelg,
A földre visszahull a szent könnyörgés. –
Óh, másképp volt ez a szül i házban.

2265 A gyermek félné megnt ön magát,
B nők súlyával látva megrakottan,
Melyekr l álma sincs. – De hagyj magamra. –

SZOBALÁNY

Min színm okozta e borút? *(El.)*

JOLÁN *(meglátva Loránt)*

Ön itt? – Óh, jaj!

LORÁN

Ki hitte volna, hogy

2270 Ekként reszkessen egykor ön, ha lát.

JOLÁN

Büntetni jött ön, jól tudom, bocsánat,
Könnyelm ség, nem romlottság hibám.

LORÁN

Mit megbocsájtani? – Én valék hibás,
Mért keveredett költ a nagyvilágba?

2275 Hol átok minden nem-középszer n.
Miért kerestem n t, magasztosat,
Mín t költ nek rjült álma szül,
Mín ily rossz világra nem való!
Miért kerestem érzést emberek közt,
2280 Kik érdekb l nevelnek még virányt is,
Hogy amikor legszebben él – megöljék?

202

Miért hívék, mint gyermek Istenében?
 Miért mondtam le hír-, hon- és barátról,
 Minden reményt a lányért bécserélve,
 2285 Rábízva mindent, mint merész hajós
 Vezérl csillagára, s Istenére
 A hív? – Mivel ki hitte volna, hogy
 A nap sugáritól is óvt virágban
 Már mélyen l a féreg.
 JOLÁN

Érezné

2290 Csak azt, mit én, hallgatna.
 LORÁN

Úgy! – Mit ér

A szó, keservet csak rokon keserv
 Képes megértni, annak nyelve nincs,
 S hol van hát szív, oly vérz , mint enyém?
(Szár az virágbokort vesz el .)
 Isméri-é ön e virágbokort?
 2295 Ön mondta: minden szál egy érzemény.
 Im, itt érzéseim halott füzére,
 Minden remény-, boldogságból csak e
 Hervadt bokor valóságom maradt meg.
 Ha hinni kezdenék még emberekben,
 2300 Ha búnál mást érezne kebelem,
 Reá tekintnék s elfonnyadna minden.
(Jolán leül és sír.)
 Ne sírjon ön!
 Szemét veres borítaná, s miért
 Áldozná föl szépségét a keservnek? –
 2305 Óh, szent a könny , áldás istenekt l,
 Kebelem, mely sírni tud, meg nem reped,
 Mert hogyha búval bétölt, könnybe olvad,
 És felvidul, mint vészes után.
 Rajtam veszíté értelmét ez is,
 2310 Hogyan könnyítse a világnyi gyászt

Egy csepp köny ? –
 Én megkövültem, mint a fájdalom,
 Mint sziklaszál tenger hullámi közt,
 Kopár örökké, mert tar bércein,
 2315 Mint szemb l a könny, víz fakadni nem tud,
 Míg a bú tengerébe süllyed el.
 Én is könnyeztem egykor, most kacagok,
 Hogy is mutassam a valódi bút,
 Ha annyi álköny van a világon.
 2320 Ön sírt egy költeményen, hát magam,
 Ki éltem azt, min ön csak látva sírt.
 Mit kezdjek el valódi bánatomban? –
 Vagy több volt költeménynél? Több-e, több,
 Egy szót, Jolán!
 JOLÁN

Több volt, óh, jaj nekem.

2325 Beszélnem b n, és b n hallgatnom is,
 Kötelesség s természet küzd szívemben,
 Akármelyik gy z, én leroskadok.
 Csak akkor érzem verni szívemet,
 Mid n a puszt a kéz fényem között
 2330 Pusztán hagyá óráimat lefolyni.
 Mid n hívém: minden vágyam betölt,
 És végzetlen r fogott körül. –
 M vében láttam szörny vétkeket. –
 Én önt szerettem – –
 LORÁN

Mit mondasz, Jolán!

(Ilka vadul felkacag, s kimegy.)

2335 Tán újra tréfa? Óh, jaj, hogy nem az.
 Óh, jaj, hogy sírkövében ismerek
 Csak az örökre elveszett szerelemre. –
 Így karjainkba fogni édenünket,
 S feneketlen egy sírba dobni vissza!
 2340 Mért mondja hölgy, szemed, hogy szód igaz,

Nyugodtan t rtem és oly csendesen,
Mint sírfenek. – Miért jövél, kerub,
Fölrázni a rég hunytak álmait.
Hogy újra küzdjem sorsom végzetét,
2345 S hogy újra vesszek a nehéz csatán.
JOLÁN
Léptek közelgnek, jaj nekünk, Lorán!
LORÁN
S nem tudnád-é felejtni a világot?
Nem tudsz-é mindenekt l elszakadni
Egy percre? – Óh, egy percnyi életet;
2350 Megérdemelnék annyi szenvedésre.
JOLÁN
Menj, menj! Közelgnek, férjem j , megöl.
LORÁN
Együtt halunk meg.
JOLÁN
Óh, de élni édes,
Én félem a halált.
LORÁN
Te féled? – Én
Nem hallok semmit túl e sz k szobán,
2355 E percen túl számomra nincsen élet,
Síron túl sincs, mert bár sokat tud Isten,
E perc után már üdvöt adni nem bír.
JOLÁN
Az istenért! Mi szörny vagy, Lorán!
LORÁN
Szörny az Isten akkor is, ha áld,
2360 Vagy hogyha ád üdvöt, mint isteneknek:
Miért nem ád er t azt elviselni?
Búm meg nem ölt, hogy kízzon, s a gyönyör
Kínozva öl meg, hogy kését ne érzem. –
VÁRY *(jön inasokkal)*
Dobjátok itt ki e tolakodót,

2365 Sokat bosszantott, úgye, asszonyom? –
(Jolán egy sikoltással Váry karjába alél.)
LORÁN *(fölkél)*
Most könnyebb válnom, hogy szemed csukott. –
Talán a sír számomra jegyeze el. –
Most könnyebb elszakadnom ajkaidtól,
Látván, mi édesen szenderged át
2370 A vést, mely elsüllyeszti léthajómat.
(Az inasokhoz.)
Mit késtek egy halottat elcipelni?
Egy máknyi por kapcsolja életemet
A költészettel össze.
(A port megeshzi s az inasok karjába d l.)
GER *(a költ - s más ifjakkal j , kik babért hoznak)*
Itt van .
LORÁN
Nem kell babértok! Óh, ki írigyel
2375 Költ babért? Melyért, mint bányarab,
Sok kincset ás kebléb l, bút magának.
Egy boldog pillantásért én od' adlak,
Nekem nem kellesz többé, csak síromra. –
KÖLT
Az embert felrúgdaljuk, mint ebet,
2380 És mindent jóvá tettünk, hogyha sírján
Önmentségünkre emléket rakánk.
(Ezalatt társaság gyűlön a teremben, Loránnal az inasok s ifjak elmennek.)
JOLÁN *(eszmélve)*
Lorán! –
VÁRY
Mosolygj, kigyó, mert széttaposlak. –
(A társasághoz)
Tessék önöknek! – Tán e zaj zavarja?
Csak tréfa, vidám tréfa, úgye, n m?
2385 Nos?

BIANKA

Rajta, mondjuk együtt, az. Ha, ha! *(Forog.)*

VÁRY

Vígan lesziünk, és most anyád helyett

2387 Fogadd te, drága n m, vendégeinket.

JEGYZETEK

Rövidítések:

K	kézirat. OSzK kéziratára.
HG	A dráma első kiadásának szövege. (<i>Madách Imre összes művei</i> I–II. k., Bp. Révai, 1942. – Első k. 819–914. l. Szerk. Halász Gábor.)
SI	a dráma modern kiadásának szövege. (<i>Madách Imre válogatott művei</i> , Bp. Unikornis Kiadó, 1995. <i>A magyar dráma gyöngyszemei</i> c. sorozat 3. kötete, a szöveget sajtó alá rendezte Sirató Ildikó. 7-133. l.)
M jav.	Madách Imre javítása a kéziraton.
sh	sajtóhiba.
áth.	áthúzott, áthúzva.
fsz	f szöveg (a dráma általunk gondozott, létrehozott új szövege).
<nem>	Ha a kéziratban a szerző áthúzott, vagy átírt szövege olvasható, a szavakat d lt betűvel ékzárójelben közöljük.
<.....>	Az olvashatatlan áthúzást, átírást pontokkal jelöljük.
<<eb>>	Áth. szöveg a kihúzott szövegrészen belül.
[]	A szövegváltozatok gondozójának [Bene Kálmán] megjegyzése.
5, 25 stb.	A sorok számozása, a példa tehát az 5. és a 25. sorra vonatkozik.
....	Kihagyás az idézett szövegben.

Források

A *Csak tréfa* kézírata az OSzK kéziratárában található, jelzete: 2064 Quart. Hung. 60 levél. Egyik jelenetét (Zordy és a költ beszélgetését a IV. felvonásból) Riedl Frigyes tette közzé: *Madách egy kiadatlan tragédiájából. – Egyetemes Philológiai Közöny*, IV. 56–63. I. A darab egyes tirádáit Madách lírai versekké tördelte szét, s egy részüket *Egy rüilt naplójából* c. ciklusában használta fel. (Emellett még több egyéb lírai versének lett első megfogalmazása, forrása a darab soraiból kijelölt részlet.)

A dráma első kiadása a Halász Gábor szerkesztette *Madách Imre összes művei* (I–II. k., Bp. Révai, 1942) első kötetében található (95–218. l.), amelynek nyomán megjelent az Unikornis Kiadó *Madách Imre válogatott drámái* c. kötetében (Csak tréfa: 7–133. l.) is. A szöveget, Halász Gábor kiadását javítva, korszerűsítve sajtó alá rendezte Sírator Ildikó. Jelenlegi szövegünk ennek a legutóbbi szövegnek újra ellenőrzött, meglehetősen sok helyen javított, kiigazított változata. (A helyesírási modernizálás gyakran következetlen, pl. az Isten tulajdonnév kezdőbetűje csak mintegy fele részben nagybetűs. E mintául vett kiadás sorszámozása szerint a darab terjedelme 2388 sor, a mi szövegünk egy sorral kevesebb.)

Kiadásunkban tehát felfigyelünk az Unikornis kiadásának modernizált helyesírását követtük, illetve javítottuk tovább. A helyesírást természetesen csak azokon a helyeken változtattuk meg, ahol az nem rontotta el a darab jambikus verselését. Tehát nem változtattuk meg a ma helytelen rövid vagy hosszú mássalhangzós (pl. *boszút, könyk* stb.), vagy a gyakori, a ma helyestől eltérő hosszúságú magánhangzós (pl. *kör I, ifju, kív lem* stb.) szóalakok hibás helyesírását, ha a verselési helyzet úgy kívánta. Nem változtattunk természetesen Madách régies, vagy nyelvjárási szavain, egyéni szóalkotásain (mint pl. *borkabak*=lopótök, *téz*=tegez stb.), a régies ragozáson (mint pl. *felosztók-é, olvasztá, öntté, megbosszulandom, ösmerendik* stb.) és a ma már nem használt szóalakok tekintetében (*könyrület, pisztolok, övt, rényrt* stb.). Kiadásunk szómagyarázataiban Sírator Ildikó munkáját használtuk fel.

Más drámákkal szemben A *Csak tréfa*-hoz tartozó vázlatokat nem különített el a Halász Gábor-féle kiadás, s később Madách Imre kézíratainak katalógusa sem. Két cédula mégis közvetlenül a mi hozzánk köthet: az egyik a *Jó név s erény* vázlatai közé keveredett,²⁷ a másikat itt közöljük:

Víg leszek, hisz azért (fizetsz) jársz hozzám, hogy mullassalak.
Velem gyalázat lenni, menj!
Bort, hogy mámoros legyek!
Ne légy jó, – mind rosszak voltak, s én tényleg, jószágod szégyenít.
Mindenki mindenki elhagyja, a kéjhölgy híve marad.
Csak tréfa²⁸

A *Csak tréfa*-ról sokan leírták már, hogy Madách ebből alkotta meg, alakította ki az *Egy rüilt naplója* c. 29 versből álló lírai ciklusát. A szakirodalomban talán leginkább lírai fogantatásúnak tartott mindezen a szövegnek közel egynegyedéből, egész pontosan 61 részletéből, 614 sorból maga Madách is lírai verseket akart formálni, szövegüket lírai költeménnyé akarta átalakítani.

De nemcsak öntudatlanul, költői alkatából következően írt lírai futamokat drámáiba, hanem egyes részeket megjelölve, *tudatosan* is kiválasztott sorokat abból a célból, hogy ezeket később lírai költeménnyé fejlessze. A dráma kézírata azt is közölte, hogy a megjelölt részekből nem csupán az *Egy rüilt naplója* íródott, hanem jó néhány egyéb vers is. Eddig 26 olyan Madách-költeményt találtunk, amelynek motívumai gyanúsán hasonlítanak a megjelöltekhez. Sőt: az inkriminált versciklusnak csak fele, a 29-ből 15 vers rendelkezik szöveggel szemben a drámában.

²⁷Ld. a *Jó név s erény* c. drámatöredék közlését követően, a Forrásoknál, és a *Madách Imre kézíratai és levelezése* című katalógusban – MIKL – (összeállította Andor Csaba és Leblancné Kelemen Mária, Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp. 1992) a 953. sorszámon! ²⁸Ld. MIKL 827. sorszám, Vegyes jegyzetek. (A helyesírást korszerűsítettük.)

Hogyan történik ez a madáchi vers-ki- avagy megjelölés? A dráma els megszólalását pl., Jen öt sorát függ leges három vonallal áthúzta a szerz és a sorok mellé ceruzáírással ezt írta: *versben van*. Mindezzel nem azt jelezte, hogy a dráma szövegét akarja rövidíteni, az ilyen jelleg áthúzások lírai alkotóm helyébe világítanak be. A szerz ugyanis a dráma 61 részletét húzta ki ugyanígy, az esetek többségében megjegyzést írva a kihúzott szöveg margójára. E megjegyzések szinte mindegyike cím – egy tervezett vers címe.²⁹ Ezek részben megvalósultak, más részüket tekintve nem találtunk hozzájuk hasonló m veket Madách lírájában.

A kijelölt szövegrészek mintegy fele, 31 rövid epigrammatikus terjedelm , 1–7 soros részlet, a másik fele kicsit hosszabb költeményeknek megfelel 8–33 soros részletekb l áll. 11 “verskezdeménynek” nem találtuk kés bbi folytatását, míg a többinél el fordul, hogy 2 vagy 3 drámarészlet is egy lírai versben fogalmazódik újra. Ilyen versek az *Egy vetélytárshoz*, *Egy eladó leányhoz*, *Vadrózsák*, *A csapodár átka*, *Szeret hát* és a *Költ barátomhoz* cím ek. Ha ezek mellé a címek mellé odatesszük még a következ ket: *Fagyvirágok*, *Idához*, *Három feljajdulás*, *Boldog óra*, *Merengés*, *Május 24-én*, *Borbálához*, *Még egy szó hozzá* – rögtön kit nik, hogy az 1863–64-ben Madách Imre által összeállított verseskötet els , *Szerelem* c. ciklusából kerültek ki f ként a *Csak tréfa*ban megszületett versek els szövegváltozatai. Ezek közül a versek közül a legtöbbet Madách reformkori szerelmeihez, Matkovich Idához, Dacsó Lujzához vagy éppen Fráter Erzsikéhez kötik Madách életrajzi kutatói. Mi következik ebb l? Az, hogy a *Csak tréfa* kéziratán kijelölt leend versek jelzései nem sokkal a dráma elkészülte után kerülhettek a papírra.³⁰

²⁹Ezek a megjegyzések megtalálhatóak a szövegváltozatokban. A MIKL-ban, a *M vek kézirtaira írt feljegyzések*-nél szerepelnek, 758. sorszámmal a 301–303. lapon.

³⁰A jelenségr l részletesen ld. *Bene Kálmán: Madách-versek, szület ben* c. tanulmányát a XIII. Madách Szimposium kötetében (Madách Könyvtár, megjelenés el tt)

Szövegváltozatok

A f szöveg változatai,

a K és az 1942-es els kiadás (HG), továbbá a *Madách Imre válogatott m ve* c. kiadás (SI) alapján

Címlap K: *“Csak Tréfa”* 5 felvonásban

Mottók a címlapon K: *öröm konyút... győzedelmeskedik epizó*d.

HG, SI, fsz: helyesírási jav.

K 2. oldal: [A Shakespeare-idézet a K-on 7 sor, de az utolsó 3 sor olvashatatlanul áth.] 3–4. sor: <Hárman> Júdasok ... 'S <H> háromszor <..... [3 sor]! -> *Shakspeare*.

K 3. oldal: [A Szontágh Pálnak írt ajánlás fölött piros ceruzáírással: *A színész t b vebben*. Majd: *Udvarlója Tódor*. A feljegyzés egy kés bbi átdolgozási tervet valószínűsít.]

A *Személyek* oldalán

K: a Zordy házban.

HG: Zordy házban.

SI, fsz: Zordy-házban

K: Zordy Lorán <Anya>. – ... *Club tagok*

HG, SI, fsz: klubtagok

K: *Criticus* Szobalány – *és ú. t.* [=és úgy tovább] <és más néma személyek>.

HG, SI, fsz: KRITIKUS SZOBALÁNY – stb.

ELS FELVONÁS

K: PEGAZUS HG, SI, fsz: PEGAZUS

K: *I szín.* HG, SI, fsz: ELS SZÍN [A szövegváltozatokban a továbbiakban nem jelezzük az ilyen, csupán helyesírási korszerősítést jelent variációkat, csak azokat, melyeket már HG és SI szövegéhez képest is megváltoztattunk.]

- 1–5** K: [A dráma els megszólalását, Jen öt sorát függ leges három vonallal áthúzta a szerz és a sorok mellé ceruzairással ezt írta: *versben van*. Mindezzel nem azt jelezte, hogy a dráma szövegét akarja rövidíteni, az ilyen jelleg áthúzások Madách lírai alkotóm helyébe világítanak be. A szerz ugyanis a dráma számos részletét húzta ki hasonlóan, az esetek többségében megjegyzést írva a kihúzott szöveg margójára. E megjegyzések többsége cím – egy tervezett vers címe. Ezek részben megvalósultak, más részüket tekintve nem találtunk hozzájuk hasonló részletet, motívumot Madách ismert versei közt. Az els ilyen “verscsíra” motívumai visszatérnek a *Május 24-én* 9. és a *Búda*/9. versszakában.]
- 1** K: elvesz<ej>tni b*í*ám, <...> SI, fsz: elveszíttni bírám,
- 10** K: b*á*dogok SI, fsz: boldogok
- 11** K: b*á*dogság SI, fsz: boldogság [A K-ban szinte mindeütt a *boldog* forma áll, mivel a mai helyesírású alak nem változtatja meg a versmértéket, az ilyen változásokat a továbbiakban nem jelezzük.]
- 16–21** K: [Jen szövegét is lírai versnek szánta a szerz, áthúzva a fenti módon. A második “verscsíra” motívumai visszatérnek a *Még egy szó hozzá* 5–6. versszakában.]
- 23–24** K: [Ld. az el z jegyzetet. A kétsorosnak megfelel részletet nem találtunk Madách költeményei között.]
- 27** K: k*á*látolni le<s>sz [M jav.] SI, fsz: korlátolni lesz
- 28** K: j*ö*<tt e' földre> világra. [M jav.] SI, fsz: j világra.
- 33–34** K: <*Szeretsz 's s csatázní sorssal le<s>sz er m. A pálya bér dics !<...> sz' Ilka lám [I n? tán?]>*
- 33** K, M jav, SI, fsz: S kell-é er még több a sorscsatára,
- 34** K, M jav.: Ha pálya bére <*óh leány te vagy*> mint te, o*ly* di-
- 35** őš, fsz: Istenem! SI: *istenem!*
- 36–37** K: [Jen szövege a K-on a verscsírákhoz hasonló módon áthúzva – de nem gondoljuk, a szöveg alapján, hogy ezt a részletet is lírai költemény kiindulópontjának szánta a szerz.]
- 37** K, M jav.: kérd*e*zek *é*gy! [A szót *kérdhetlek*-re átirta Madách.]

- 39** K, M jav.: *Á*nok *te!* [M átirása: Te álnok!]
- 40** K, M jav.: tudj' -*isten* mért, – o*ly* ritkán jö <s>sz <*közénk*> felénk
SI: tudj' *isten*, mért, oly ritkán jö*ssz* felénk.
fsz: tudj' Isten, mért, oly ritkán j sz felénk. [M szándéka a *ssz* rövidítésével valószínűleg a régies *j* alak használata volt.]
- 41** K, M jav.: önmagával <*is csatáz*> kü*z*ködik,
SI, fsz: önmagával küszködik,
- 43** SI: [E kiadás a *Lorán* megszólítást külön önálló sorként számozta, holott e szó a következő sorhoz számolandó. Innen kiadásunk egy sorral rövidebb!]
- 47** K, M jav.: <*áldzatú*> áldozatnak
- 60–68** K: [Lorán szövege az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. A részlet az *Életünk korai* c. Madách-vers 10–16. sorának el z-ménye.]
- 70** K, M jav.: hatott, <.....> és szellemem
- 73–77** K: [Lorán szövege az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. A részlet a *Vadrózsák* c. Madách-vers VI. rész 2. szakaszának el z-ménye.]
- 100–116** K: [Lorán szövege az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. A 116 áthúzva. A részlet Madách lírájában *A megelégedés* c. vers el z-ménye. Az áthúzott szöveg sorait a szerz a K-ban oldalt egy }-jellel kapcsolta össze, s egy *-ot rajzolt mellé.]
- 110** SI: *roppan*teend t [sh]. fsz: roppant
- 119–126** K: [Lorán szövege az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. E szövegnek megfelel részletet nem találtunk Madách költeményei között.]
- 130** K, SI: Jelmondatunk: “*szabadság*”. HG, fsz: Jelmondatunk: “Szabadság.”
- 146** K: Egé*ss*egb l? – <...>*betegg*é té*ssz*? De jöjj –
HG: j jj – SI: j *j* – fsz: jöjj –
- 152–154** K: [Ilka szövege az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. A motívum megjelenik egy epikus m vében Madáchnak. Ez a *Zakány Tamás* c. költemény egyik szakasza.]
- 164** K, M jav.: Hová jutunk <,>: ügyességünk határ<*oz*>zza

- 169 K: póri *ás* [Tollhiba.]
 170 K, M jav.: V *iggy* <j> HG: V *iggy* SI, fsz: Vígy
 175 K, M jav.: <*Kisírt szemmel fogadsz ha hazajövök*> Üdvözlésed csak a kisírt szemek, [Ez a fsz is.]
 176 K, fsz: kész tetsz HG, SI: *késztesz*
 185 K, M jav.: Némán <*t rém eb*> szenvedtem
 191 K: a *lány*, M jav.: a lány,
 195 K: a lány család <*ja*> M jav.: családja
 201 K, M jav.: álékszert. <*Tudják A n k tán*> Hisz tudva van.
 227 K: *feket*, HG, SI, fsz: f köt ,
 232 HG: érzéketlene*k* K, SI, fsz: érzéketlenet,
 233 K, M jav.: kacaj <*ja*>
 234 K, HG, fsz: az Istenért, SI: az *isten*ért,
 240 M jav.: D <*ü*>ics ! *d* <*ü*>ics !
 244 K: Külö*m*ben is, <*harmadnap*> két napja [Az áthúzás M jav.]
 251 K, M jav.: <*Szelidebb*> Kivánhat udvaribb <*jegyves vagyok*> jobb és szelidebb
 252 K, M jav.: <*Kit csak kívánhat arám*>. Jegyest arám magamnál.
 260 K: külö*m*ben
 262 K, M jav.: kell dönt <*e*>nie

MÁSODIK SZÍN színhely K: *Zordi ház* HG, SI, fsz: Zordy-ház.

- 291 K, M jav.: – <*már is csurog*> s csurogni kezd.
 296 K: pártot *t*
 311 K, M jav.: nő <*lj*>ünk. HG, SI, fsz: n jünk.
 317 HG: *gún*yolják K, SI, fsz: gúnnyolják
 318 K: a *zopfos* HG, SI, fsz: copfos
 331 K, M jav.: jön <*n*>i. HG, SI, fsz: j ni.
 342– K: [Ger szövege az el z részletekhez hasonlóan áthúzva.
 345 A motívum megjelenik a *Távolból* c. Madách-vers soraiban.]
 359 K, M jav.: ha <*gy*>dd
 361 K, M jav.: adja <*a borhoz*> borodhoz.
 363 K: Ha *gy* HG, SI, fsz: Hadd
 383 HG: *Távolról* K: Táv*d* SI, fsz: Távól
 388 K, M jav.: Hallgass <*meg*> és

- 390 K, SI: tudj' *isten* HG, fsz: tudj' Isten
 394 K, HG: *Azóla* SI, fsz: Azóta
 398 K, M jav.: s <*tisztel im*> [*ismer im*? Bizonytalan olvasat!] önmagukkal
 399 K, M jav.: Készebbek <*önmagukkal*> elhitertni:
 404 SI: súgtak, beszél*nek*, [Hibás olvasat.]
 429 K, M jav.: magasztos <*s könyv nélk* 1 HG, SI: *könyv nélkül* fsz: könyv nélkül [Helyesírási korszer sítés.]
 439 K: *könyv nélk* 1 HG, SI: *könyv nélkül* fsz: könyv nélkül [Helyesírási korszer sítés.]
 446– K: [Lorán szövege az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. E sorokhoz hasonló motívumot nem találtunk Madách lírájában. Az áthúzott szöveg sorait a szerz a K-ban oldalt }-jellel kapcsolta össze, s egy *-ot rajzolt mellé.]
 450
 462 K: *Valjon* Pikó [A K *Valjon* szavát minden kiadás igének értelmezte – mi is –, de meggondolandó: lehet hogy a *vajon* kérd - szó volt a szerz szándéka?]
 468 K, M jav.: <*gy*>jerünk.
 491 K, HARS szövege [Éj, bizony!] felett *-gal jelölve:
Mért mondják emberi; embertelen
Lánykám bölcs én
Szerelem; hiúsága [?]; majd a 3 sor mellett: *rült* [Talán a dráma szövegéb 1 kijelölt lírai versek címének szánta e három sort Madách, a sorok mellé írt *rült* szó az *Egy rült naplója* c. versciklusának tervére utal. E ciklus jórészt a *Csak tréfa* szövegéb 1 eredeztethet .]
 500 K, M jav.: rossz <*gyerme*> ember!
 501 K: *No s* folyt-e HG: *Nos s* folyt-e SI, fsz: Nos, folyt-e
 504– K: [Lorán “verse” az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. E sorokhoz némiképp hasonló motívumokat az *Egy rült naplója* 19 részében találtunk Madách lírájában. Az áthúzott szöveg sorait a szerz oldalt }-jellel kapcsolta össze, s egy *-ot rajzolt mellé.]
 516
 539– K: [Lorán tirádája az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. A
 551 szöveg motívumait *A megelegetés* c. versében használta fel új-

ból a szerz . Az áthúzott szöveg sorait a szerz oldalt }-jellel kapcsolta össze, s egy *-ot rajzolt mellé. Ld. még a 100–116. sor jegyzetét!]

- 539** K, M jav.: <Ne szidd a sz ke fürtöt, szent> Ne szidjad, szent e sz ke fürt, mivel
- 556–562** K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. E szöveg motívumaihoz hasonlókat nem találtunk a lírai versekben. Az áthúzott szöveg sorait Madách oldalt }-jellel kapcsolta össze, s egy *-ot rajzolt mellé.]
- 564** K, M jav.: <Gyere [A bet t átírta M.]
- 567** K, M jav.: <Miért csak nem hagyott (öklöt mutat)> De mért is nem hagyott?
- 570** K, M jav.: világot <szebb> ég
- 577–** K, M jav.: <Rózsádról ezt a harmatot. (megcsókolja)
- 579** *PIROSKA* *Nem harmat ez, ragad, – már itt is ég –*
'S fáj mint a bánat. (el)
ZORDY *Óh Lorán! Lorán!*
Te mégysz, 's ki zárja majd be vén apádnak
Lankadt szemét, ha életét meg únta>
- [A felvonás végét tehát újraírta M, az itt kihúzott sorok helyébe a fsz-ben közölt utolsó 3 sor – 577–579. – került. A *vége az első felvonásnak* sor is áthúzva és letisztázva is megjelenik a K 27. oldalán, majd ezután egy kihúzott mondatföredék: <nik tör e' ház n>.]

MÁSODIK FELVONÁS

[Alcím] K, M jav.: sz nyeg m<ö>eg<ö>ett. [Az ö e-re átírva.]

- 580** K, M jav.: állapot <lehet> ez a
- 581** K, M jav.: két hét<re>ig
- 583** K: <Élet>bölcsesség<s>ég <barátomon[?]> kacag<ní>.
M jav.: A bölcsesség meily mindenben kacag. [Az A nével t, valamint Jolán el z fél sorát – *Bocsáss meg, legnagyobb* – M az áthúzások után toldotta be a K-ra.]
HG SI, fsz: A bölcsesség, mely mindenben kacag.

- 587** K, M jav.: <Némán [?] hangzik el, mind számba j > Pusztán nem hangzik el, mind számba j
- 595** után áth. sor, K, M jav.: <Hizelgést láttam csak és reám
- 596** *Kapadok*: Házasodni vágy<a>
- 597** K, M jav.: S legkényelmesb hogya
HG: S legkényelmes *ebb*, SI, fsz: S legkényelmesb,
- 603** K, M jav.: kell, mert <elcsavarsz[?]> jégre vi.<szsz
SI: vi.<szsz HG, fsz: visz,
- 619** K, M jav.: Tárj <kincset>sz t;
621 sor alatt áth. sor K, M jav.: <Ha erre. [?]>
- 631–** K: [Széphalminé szavai az el z részletekhez hasonlóan áth. E szöveg motívumaihoz hasonló *Egy eladó leányhoz* c. vers II. részében találtunk.]
- 635** K, M jav.: tapossa, <s mindamelle> bár fővénybe
- 639** K, M jav.: kelle jö<n>öd. K, fsz: kelle j nöd.
HG, SI: kelle j öntöd.
- 642** K, M jav.: hamar n
- 643** K, M jav.: Szivesben HG: Szivesbben
SI, fsz: Szivesben
- 646** K, M jav.: kerülni, <észleln[?]>
- 658** K, HG, fsz: Az Istenért, SI: Az Istenért,
- 666** K, M jav.: <Hidje> Higgye ön, HG, SI, fsz: Higgye ön,
- 667** K, M jav.: <Hogya> Így HG: Így SI, fsz: Így
- 669** K: *men*dörgök HG, SI, fsz: mennydörgök
- 671** K: Ne *hidje* HG: Ne higgye
SI, fsz: Ne higgye
- 673** K, M jav.: beszélje rá<í> Góf
- 675** K, M jav.: díj<í>a
- 676** K: Külömben
- 679** K: F *öz*öd ki azt <.>:mit HG, SI, fsz: F zöd ki azt, mit
- 680** K, M jav.: Elv-fejleménynek, <mely elmék nehéz> *combinatio-
nak* HG, SI, fsz: kombinációnak
- 680** után sor áth. a K-ban: <Munkájú össze állításai> [M jav.]
- 703** K, M jav.: Ön <háb> F ispán; <...>ha <föltételesen> egyet

- 705** K, M jav., fsz: <Min > Követ<je> HG, SI: Követé
- 720** K, M jav. Vagyon <talán> tudom
[M átírta szót, bizonytalan olvasat.]
- 721** K, M jav.: Szüksége a <buktatásra> csatára, – van <ke> nekem
- 722** K, M jav.: <je>Jen t
- 724** K, M jav.: Le.sz áldozat<ja>tá
- 742** K, M jav.: Kötésre <állók> lépek;
- 777** K: Mi le.szszbel led, mond meg
HG, SI, fsz: lesz bel led, mondd
- 779** K, M jav.: Még <b rőde> arcodat
- 782** K: űl HG, SI, fsz: id
- 800** K, M jav.: <S rosszá viszonyaink teszik, csak miket> S viszonyunk által lesz rossz. Ha ezt
- 801** K, M jav.: <Miket néhány ismért csak.: ezt ha fejtegetjük> Tárjuk ki, sok figyelmessé lesz és
- 802** K, M jav.: <Közvéleményen terjedhet ellenünk> Bátran terjeng a rosszalás is. Ám
- 803** K, M jav.: <Itt szólni rossz, de gyorsan tenni kell> Ha szó nélkül, határozottan teszünk
- 806** K: <S> Külömben
- 808** K: le dörgöl d<z>ik
- 816** K: szemesb
- 818** K: megnyern<ed>i<,>
- 819** HG: *Fiam vagy*, mit sem gyaníttass Zordyval, s mutasd be, [A 819. sor vége átkerült e kiadásban a 820. sorba.]
K: Zordával
- 819** után szerz i utasítás áth. K: <Andaházy gr Herédyvel jöj>
- 823** K, M jav.: <viszonyt> kapcsolatot
- 840** K, SI: hogyan illy
HG, fsz: hogyan ily [A sorvégi szótag pótló nyúlása miatt eleve hosszú, ezért korszerté sítet a helyesírás.]
- 857** után egy sor áth. K: <(menve) Széphalminé! Már nem hízeltünk!!>
- 859** K, M jav.: ám <óvja meg> hamvval óvja meg!
- 860** K, HG: De Aetna SI, fsz: Etna [Helyesírási korszerté sítés.]

- 866** K, M jav.: lánya <illy mód> ekkép [HG is: ekkép]
- SI, fsz: ekképp
- 883** K: Külömben
- 895** K, M jav.: Leány<je>a
- 897** K, M jav.: – <Valj> Ugyan
- 907** K, M jav.: megbocsá<je>tok néki mert <tudom>
HG, SI: megbocsá<je>tok fsz: megbocsátok
- 908** K, M jav.: osztjuk <meg> szívesen meg
- 911** K, M jav.: Jö<je>j lelkem ideál<je>át
HG: J öjj SI, fsz: J j, lelkem ideálát
- 916** K, M jav.: pár<viadal>csata?!
- 927–** K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzza. E
- 930** szöveg motívumaihoz hasonlókat nem találtunk Madách lírai verseiben.]
- 931** sor után K: <JEN > (félre)[A nevet áth. M, mert kétszer szerepelt egymásután.].
- 941** K, M jav.: Köröknek honszerelm<ök>e
- 945** K: össze forva HG, SI, fsz: összeforrva
- 948** K, M jav.: Én <még sem> így nem
- 954** K, M jav.: Gondos<ságát?>kodása
- 955** HG: m vészet K, SI, fsz: művészet
- 960** K, M jav.: míg <egész> lehull egészen.
- 974** K, HG, fsz: Isten abban SI: űsten abban
- 981** K, M jav.: <Kegyetlen n nem lenne, hát a férj> Tehát a férfinak szerelme
- 982** K, M jav.: <És így önkedvesének híve. – Ah> Szerelme nejek is. – Ugyan
- 991** K, M jav.: legédesb.
- 992–** K: [Jolán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzza. E
- 1000** szöveg motívumaihoz hasonlókat az *Életbölcse* c. Madách-vers utolsó szakaszában találhatunk.]
- 992** K, M jav.: tartok, <sok gyönyört> és mivel
- 993** K, M jav.: <Hoz az, mert kissebbekkel is beérem> Kevéssel is beérem, sok gyönyört ad.
- 997** SI: Mit űsten ad K, HG, fsz: Mit Isten ad

- 999** sor után áth. K: <Mellyr / az arc, a báj kebel lerothadt> [M esztétikai indíttatású javítása.]
- 1001**– K: [Lorán és Jolán dialógusa az el z részletekhez hasonlóan]
- 1017** áthúzza, kivéve az 1011. sort, Jolán mondatát. Ez az egyetlen “verskezdemény”, ahol nem monológból, hanem párbeszédből jelöl ki a szerző egy leendő lírai költeményt. E szöveg motívumaihoz hasonlókat korabeli drámáiban találunk. Két példa, a *Commodus*ból Pertinax, a *Csák végnapjából* Dávid szövegéből l.]
- 1003** K, M jav.: reményánk rom<ŷ>á<ra>n [A reményünk szóba egy <e>t betoldott M.]
- 1012** K: S va<lj>on <me<g>-e> sötét [M jav.]
- 1013** K, M jav.: <Fizetnek a búval tölt évekért> Esztendeinkért kárpótolnak-e?
- 1014** K, M jav.: <....> Ki [A szót átírta M.] szakasztja <már ki/?> gondol-e
- 1019** K: ne hi <dj>é,
- 1020** K: [A sor vége, a *Mondja ön:* szavak áth., vízszintes vonallal, de ugyanazzal tintával, mely a verskezdemények függ leges áthúzásánál is látható. Ezért maradhatott meg a fsz-ben, s minden kiadásban.]
- 1021** K: [A sor – *Mi jó hizelgés mondva Isteneknek* – áthúzza, vízszintes vonallal, de ugyanazzal tintával, mely a verskezdemények függ leges áthúzásánál is látható. Továbbiakban ld. az el z jegyzetet!]
- 1021** HG, SI, fsz: isteneknek [Helyesírási korszerű sítés.]
- 1025** K, M jav.: <S> A
- 1029** K, M jav.: Kelet<ŷ>e leány<ja>ink
- 1037** K, M jav.: mint <csínyé[?]> elméncsége, nem <nagyon> vesé-lyes.
- 1042** K, fsz: Köny győzelme HG: Könyűgy zelme
SI: Köny győzelme
- 1047** K, M jav.: De <már ma éppen> a minap
- 1048** K, M jav.: vesz<ej>tse, veszítse,
- 1050** K, M jav.: Lorán<nab>hoz

- 1059** K, M jav.: cselekszem mint <azt> rendeléd
HG, SI, fsz: amint rendeléd
- 1062** K, M jav. <Ily>Fényes [A szót átírta M.]
- 1071** K, M jav. D<ű>cs Dics [Az űt átírta M.]

HARMADIK FELVONÁS

- 1077** K: megtévedé<m>k. [M jav., átírva a bet t.]
- 1078** K: megbocsá<ŷ>tok; megbocsá<ŷ>t ön [M jav.]
- 1081** K, HG, fsz: Egy ifju n t SI: Egy ifjú n t
- 1081** K: hi<dj>gye, [M jav., átírva a bet ket.]
HG: hi<gy>é, SI, fsz: higgye,
- 1085** K: [A sor, az *Az üdv terem, csinálni nem lehet* – áth., vízszintes vonallal, de ugyanazzal tintával, mely a verskezdemények függ leges áthúzásánál is látható. Ezért maradhatott meg a fsz-ben, s minden kiadásban.]
- 1088** HG: honszerelém K, SI, fsz: honszerelm
- 1090** HG: Rút, K, SI, fsz: Rút,
- 1098** K: Mért vőna hát az ablak<,>? *hogy ha* [M jav., majd helyesírási korszerű sítés.]
- 1099** SI: kivűem K, HG, fsz: kiv lem
- 1111**– K: [Bianka szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzza. E
- 1123** szöveg motívumaihoz hasonló az *Egy eladó leányhoz* c. Madách-versben találtunk. Az utolsó 3 sor kivételével a szöveg mellett függ leges vonal és egy csillag található.]
- 1116** K: hi<dj>gye! [M jav., átírva a bet ket.]
SI, fsz: higgye!
- 1124**– K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzza. A
- 1126** sorokat függ legesen összekapcsolta a költő, s az *r It* szót írta ceruzával a lapszélre, utalva az *Egy rült naplója* ciklusra. E szöveg motívumaiban a ciklus 26. részének el zeménye.]
- 1127**– K: [Bianka szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzza. A
- 1131** *lemondás* és az *álmkép* gyakori motívuma Madách drámáinak, érdekes ellentét a *Tragédia* záró színéből Ádám vitája Luciferrel.]

- 1132** K: *hi<dj>gye*, [M jav., átírva a bet ket.]
HG: *hi gyé*, SI, fsz: *higgye*,
- 1139** K: *mi llyszives<s>sen megbocsá<f>tok*. [M jav.]
- 1157**– K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. A
- 1160** sorokat függ legesen összekapcsolta a költ , s az *riült naplója* szavakat írta ceruzával a lapszélre, tervezett ciklusára utalva. E szöveg motívumaiban a ciklus 3. részének el zménye.]
- 1170** után K: *Ijesztem? Óh <ne reszkegj>[sic!]*
kit I mindenki
fél – te ne félj.>
[M jav., áthúzva a lap szélére betoldott sort.]
- 1171**– K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. A
- 1195** sorokat függ legesen összekapcsolta a költ , a *Van* és az *Egy n höz* szavakat írta ceruzával a lapszélre, a két elemet egy *-gal elválasztva. a K 55. oldala után az 56. oldalon is megismételve ugyanezt. Madách ismert versei közt hasonló motívumokat ezzel a részlettel nem fedeztünk fel, az *Egy n höz*c. versnek csak ez a drámán belüli megfogalmazása létezik. Az *el itélet* igen gyakori motívuma a *Tragédiának*, különösen a n i nemmel kapcsolatban – Helene Bizáncban, vagy Éva a 2. prágai színben –, vagy Lucifer kifakadása a m végén e *Csak tréfa*-idézet rokonai.]
- 1177**, K, SI: *Ásten*
- 1186** HG, fsz: *Isten* [Helyesírási korszer sítés.]
- 1190** K: *Ez látja is* M jav.: *Ezt látva*
- 1194** K, SI: *gyász rommá* HG, fsz: *gyászrommá* [Helyesírási korszer sítés.]
- 1212** SI: [A sor els fele, Lorán szövege (*Jolán, még akkor is?*) ebb l a kiadásból egyszer en kimaradt.]
- 1223**– K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. A
- 1233** kéziratban a szöveg mellett a *Vers a "Szerelem"-ben* beírás van. Madách ismert versei közt hasonló motívumokat ezzel a részlettel nem fedeztünk fel, a *Szerelem* c. versnek csak ez a drámán belüli megfogalmazása létezik.]
- 1236** K: *közötetek* [M jav. ebb l: *köztetek*]
HG, SI, fsz: *közöttetek*

- 1254** K, SI: *i llynehez* HG: *Áy nehéz* fsz: *ily nehéz*
[Helyesírási korszer sítés, *hisz az ily* mássalhangzó el tt vers-
tanilag a rövid magánhangzós írásmódban is hosszúnak szá-
- 1264**– ~~Kút~~[Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. Ha-
- 1269** sonló motívumok Madách költészetében az *Egy eladó leányhoz* c. költemény II. részében találhatóak.]
- 1278**– K: [Az áthúzott rész Lorán és Bianka párbeszédéb l van úgy
- 1296** kialakítva, hogy Bianka két félsoros és egy egész soros közbe-
szólása nincs áthúzva. Hasonló motívumok Madách költészeté-
ben az *Egy vetélytárshoz*c. költeményben találhatóak.]
- 1281** K: *<mond>* szól az ördög [M jav.]
- 1282** K: *Ne sírj, <ör lj>* magad *<úr e földön>* a világon úr, [M jav.]
- 1312** K: *Néhány kéj<encek>enc mulat<ozásá?>*ságára szórta *<szét>* [M jav.]
- 1326**– K: [Az áth. részlet Lorán szövege. Mellé a *Társaságban*címét
- 1340** és a K lapszámát, a *63*-at írta a költ . Az erre a részletre épül
vers az *Idához*c. költemény *Társaságban* alcímmel ellátott II.
része.]
- 1344** K: *koldus, <s>* tégy, [M jav.]
- 1348** K: *<S>* *<é>*Én *<s>*nem [M jav., a két utolsó esetben a bet átí-
rásával.]
- 1350** K: *Mit<f>? <a>*A lányszív [M jav., átírással.]
- 1371** K: *megbocsá<f>t*. [M jav.]
- 1384** K: *meg-megállna <is>* [M jav.]
- 1392** után szerz i utasítás K: *A boltozaton jö<n>* [M jav.]
- 1399** K: *S nevensenek. <A villám istenének>* Barátlag, ember *I* [M
jav.]
K, SI, HG: *ember I* fsz: *emberül*
[Helyesírási korszer sítés. A sor utolsó szótagja a versben pót-
ló nyúlást kap, így a mai helyesírású szó sem változtatja meg a
jambust.]
- 1400** K: *<Csatát üzentek a föld gyermeké>* Oszta Prométheusz az is-
tenekkel [M jav.]
- 1401** K: *<Vezérok volt titán Prométheusz>* Teremtetésünk fáradal-
mait [M jav.]

- 1402** K: <Ki a teremtés fáradalmát osztá> S lelket lehelt a sárból gyúrt kebelbe. – [M jav.]
- 1403** K: <S kit mint sok munkatársaknál szokás> Megírigy<elve t le>lék bajtársi tetteit, [M jav.]
- 1404** K: S Kaukázra <kötték a nagy istenek> zárták visszatartva díját. – [M jav.]
- 1410** K: <Keményen folyt a harc, magasra tört> De volt h sünknek öccse: Epiméth, [M jav.]
- 1411** K: <Prometheus, megrettenté Zeust. →> Vitéz titán! Csátára kérte ket, [M jav.]
- 1417** K: <S lányának, a kegy istenasszonyának> E Pandorának zerge-termetével. [M jav.]
- 1420** K, SI: nem b.í. – HG, fsz: nem bír. – [Helyesírási korszer sítés.]
- 1421** K: <Psyhé> a lány
- 1424** K: Dics , dics ! <a n hisz addig ékes> [M jav. A kihúzott félsor miatt a drámának ez a verssora csonka maradt.]
- 1424 és 1425 között** K, M jav.:
<Míg nem parancsol érzés tengerének
De az hullámozgatja szent kedélyét. →>
[A kihúzott két verssor helyébe nem írt újakat a szerz .]
- 1425** K: De <Ám hát>ha <Psyhé> Pandóra [M jav.]
- 1440** SI: Leroskadt üdve. [Sh.] K, HG, fsz: Leroskadt üdve.
- 1444** K, SI: Míg eljövünk HG, fsz: Míg eljövünk
- 1453** K: kijö<mm>e M jav., fsz: kij ne
HG, SI: kijö<mm>
- 1500** K: e <gyűrűt> nyügöt [M jav., átírással.]
- 1501** K: martalék<í>át [M jav.]
- 1522** K, SI: bosz.új meg! HG, fsz: boszulj meg!
[A 2. szótag mai helyesírással is hosszú szótag a verstanban.]
- 1525** K: <jó híradást> hírsérvedért. [M jav.]
- 1526** SI: hála isten! K, HG, fsz: hála Isten!
- 1531**– K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzva.
- 1535** E szöveg motívumaihoz hasonlókat nem találtunk M verseiben.]
- 1540**– K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzva.

- 1573** Közben az 1565–66. sorban Ilka közbevetése is át van húzva, bár véleményünk szerint ezt nem szánhatta a kés bbi lírai vers részének a költ , ezt Lorán két szövegrészének összekapcsolásával is jelzi a margón. Ugyanide a *Van egy n hőz* feliratot írta. Az *Egy n hőz* c. versre több kijelölt részletnél hivatkozik Madách, ám ez nem született meg. A szöveg legtöbb motívuma a *Merengés* c. Madách-versben születik újjá. Schéda Mária az *Ifjan haljak meg* c. költemény motívumaiban találja meg a részlet variációját.]
- 1570** K: Ha<gy>dd [M jav.]
- 1573** SI: Istenemnek. K, HG, fsz: Istenemnek.
- 1582** SI: mi rosszegy szóba, [sh.] fsz: mi rossz, egy szóba,
- 1584** K: B n-<mikrokosmusa> HG: B n-<mikrokozmosza>
SI, fsz: B n-mikrokozmosza [Helyesírási korszer sítés.]
- 1591** K, HG, SI: ház ajtajánál. fsz: házajtajánál.
[Helyesírási korszer sítés.]
- 1603** K: Ha<gy>dd [M jav.]
- 1607** K: magas <fényt> rényt – [M jav.]

NEGYEDIK FELVONÁS

- 1610** K: <Hát> Még most [M jav.]
- 1611** K: Ne hi<df>gye [M jav.] HG: Ne hi<gy>jé
SI, fsz: Ne higgye [Helyesírási korszer sítés.]
- 1612** K: Imádni áldásért <talán> fejére
M jav.: Megyek imádni áldásért fejére,
- 1613** K: Mint színm <vek>ben
M jav.: Mint rossz színm ben
- 1623**– K: [Lorán tirádájának legnagyobb része a szokott módon áth.
- 1653** A 77. K-lapon az 1623–31 sorok }-jellel összekapcsolva, s mellettük egy * és az *rült* felirat az ismert versciklusra utal. A részlethez hasonló motívumok az *Egy rült naplójából 11.* és *15.* részében lelhet ek fel. A 77. K-lap alján az áthúzás tintájával írva a következő állt: *Gyalázatos faj, melly a tengeri vést egy tál vízben nézi, gyáva hódítót félsz.* A 78. K-lapon, az

1632–53. sorok mellett is ott a }-jel, s azonos írással és tintával a következ megjegyzés: *Még használni az rültbe / Szép vi-gasz hogy a virág nem hervad legyen tél / Öszvehasonlítani a "Megnyugvás"-sal.* A szöveg a lapszélen vízszintesen van írva, a }-jel mellett pedig ceruzával függ legesen áll, áth. a *Megnyugvás* szó. A hivatkozott vers egy 1840. júl. 13-án Pöstyénben keltezett, Lónyay Menyhérthez írt Madách-levélben szerepelt.]

- 1626** K: <Melly nagy> Mi csak patkány-fogó, [M jav.]
1629 K: kisütve <lepke> keble. – [M jav.]
1641 K: hon, <barátság> szerelm, barátság [M jav.]
1644 K: mert <melly> mi elrabolta [M jav.]
1647 K: Mit <egykor> régen <bár csak> bár <amikor> csak alvó t z <el bb> el bb [M jav.]
1648 K: Most<an halott> szén. <De> De <M>mindegy! – <Ha bölcs> A bölcs s koporsó [M jav.]
1651 K: Nincs *semmie* HG, SI, fsz: Nincs semmije [Nyelvhelyességi javítás.]
1656 K: [Lorán szavai az el z részekhez hasonlóan áth. Noha a kijelölés módja megegyezik a következ részletével – 3 függ -leges vonallal áth. –, véleményünk szerint nem biztos, hogy eb- b l a szöveg b l is verset akart írni a kés bbiekben M.]
1677 K: [A részlet Lorán szövege. A sorok mellett {-jel és ceruzával az *rült* szó áll. Hasonló motívumok Madách költészetében az *Egy rült naplójából 5., 10. és 25.* részében találhatóak.]
1679 K, SI: Ön *isten* ellen HG, fsz: Ön Isten ellen
1693 K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. E szöveg motívumaihoz hasonló az 1843-as els *Csák végnappjai* el játékában találunk, Csák Abához intézett szavaiban.]
1698 K, fsz: ha halni nem tudsz, HG, SI: ha *hatni* nem tudsz, [A félreolvasást támasztja alá az 1701. K-sor is. Ld. a köv. jegyzetet!]
1700 K: Mi könny <halni> az. GER <Óh a>Az *isten*ért, [M jav.] SI: Az *isten*ért, HG, fsz: Az Istenért, [Helyesírási korszer sítés.]

- 1701**– K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. E
1711 E szöveg motívumaihoz hasonló az *Egy rült naplójából 25.* részében találhatunk.]
1709 K: <Ezt enged [?]> Ne bánts! [M jav.]
1723– K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áth. A K-ban
1738 a sorok egy }-jellel vannak összekötve, mellette függ leges, áth. felirat: < *rült naplójába*>. E szöveg motívumaihoz hasonló az *Egy rült naplójából 2.* részében találhatunk.]
1732 K, SI: ki *isten*né lehetne HG, fsz: ki Istenné lehetne [Helyesírási korszer sítés.]
1734 K: ára <volt ??> mint új tánczenének. – [M jav.]
1738 K: [A *'Sárrá levék'* mondat után a K-ban az áthúzások tintájával pótlólagos bejegyzés: *Minden lány jó.* –]
1739– K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. A
1758 rész egy párbeszéd b l áll: az 1745. sorban Ger közbeszólása – *Piroska* – kettéosztja. A K-ban a két rész egy-egy }-jellel van összekötve, mellette a jelzés: 1 és 2 . E részlet motívumaihoz hasonló nem találtunk Madách írott szövegeiben.]
1744 után K: [A K-on halványan két verssor áll: *Üdv perczetet nem éltek, millyet / én, köszönni [?] boldogságtokban.* A gondolat újrafogalmazódik az 1756–57. verssorokban.]
1757 K: üdv percet, mit nem <birtok> M jav.: üdvpercet, s ez, mit tik nem éltek
1764 K: Ön <hát brámán> zend hit ; [M jav.]
1765 K: Ormuzd, a költ< > alkotott, <pokollat> M jav.: Ormuzd, a költészet alkotott,
1766 K: <Váltandja fel> Feldúlja <Arim> Ahriman, a <Jeány> közvilág. [M jav.]
1768– K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzva. A
1773 részlet sorai mellett {-jel és egy * áll. E részlet motívumaihoz hasonló nem találtunk Madách írott szövegeiben.]
1770 K: *Piroros* pofájú HG, SI, fsz: Piros pofájú
1771 K: bocsá<f>t [M jav.]
1772 K: zsír<f>éért [M jav.]
1773 K: Haszontalan <sápadt> ábrándossá / <Teht> [A szó el ször

a következ sorban volt.] M jav.: Haszontalan ábrándossá tehet.

- 1774** K: *Költ* vagyok, s e névre büszke. M jav.: Jobb így: költ vagyok, s e névre büszke. [Az els két szó az átdolgozáskor toldotta be Madách.]
- 1775** K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áth. E sorok motívumaihoz hasonlót a *Nápolyi Endre* c. korai darabban mond a címszerepl , illetve a *Költ barátomhoz* c. verses levélben találunk.]
- 1779** K: S t hírbe M jav.: hírben
- 1779** K: [Lorán szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzza. E sorok motívumaihoz hasonlót nem találtunk Madách versei között.]
- 1788** K: Brutus? <*mert*> *hisz*? nem [M jav.]
HG, SI, fsz: Brútus? Hisz nem
- 1787** K: <....!!> Piha! <....!> [M jav., két szó kivakarása után.]
- 1794** K: Hogy ön <*illy társaságnak f nőke / Vegyen tagjává.*> itt van 's *éy* [*egy*?] társaságunk *meg hívja* [M jav. a K-lap alján.]
- 1795** SI: Hogy ön itt van, s *egy* társaságunk / Meghívja.
HG, fsz: Hogy ön itt van, s így társaságunk / Meghívja.
- 1798** el tt K: <*Míg a Marseillaise-t fésűn énekelve*> [M jav., az áth. sor mellé *x* jel van írva, majd a K-lap alján egy újabb kihúzott szövegjavítás áll, 3 sorban: <*Az újamat nem vágnám meg értök / x nem érett [?] az ember szabadságra / Hívjon kiirtni megyek s én is felakartam [?] ne legyen vadon [vakon?]*> A javítás igen nehezen olvasható.]
- 1798** K: *Ellenség l kórót* vagdalunk.
M jav.: Míg ellenség l kórót HG, SI, fsz: ellenségül
- 1806** K: az *isten* HG, SI, fsz: az Isten
[Helyesírási korszer sítés.]
- 1810** K: [Ger szavai az el z részletekhez hasonlóan áthúzza. A szöveg mellé az *rült* szó írta Madách. Hasonló motívumok Madách költészetében az *Egy rült naplójából 12.* részében találhatóak.]

- 1816** K: [A 32 soros tirádát Lorán intézi a költ höz. A szokásos módon áth. sorok baloldalt {-jellel vannak összekapcsolva, az 1842. sor mellé írott *rült* szó arra utal, hogy az utolsó sorokat versciklusába szánta Madách. Hasonló motívumok az *Egy rült naplója 27.* részében jelennek meg. A szöveg jobb margóján függ legesen írva, áthúzza a következ mondat található: <*Mindogy ha nem is igaz, de szép.*>]
- 1857** K: [Az újabb Lorán-szónoklat is a költ höz szól. A szokásos módon áth. sorok baloldalt {-jellel vannak összekapcsolva, s a melléjük írott *rült* szó arra utal, hogy e sorokat is versciklusába szánta Madách. Hasonló motívumok az *Egy rült naplója 10. és 26.* részében jelennek meg.]
- 1864** K: légyen, le.*ssz* <*ott*>, *ám de*
M jav.: légyen és lesz, ámde
- 1866** K: [Az újabb Lorán-szónoklat is a költ höz szól. A szokásos módon áth. sorok baloldalt {-jellel vannak összekapcsolva, s a melléjük írott *rült* szó arra utal, hogy e sorokat is versciklusába szánta Madách. Hasonló motívumok az *Egy rült naplója 4.* részében jelennek meg.]
- 1867** K: o*lly* hitelvesz <*ej*> i *étt* [M jav.]
HG, SI, fsz: oly hitelveszített
- 1873** K: rág ö <*szv*> e össze [M jav., átírással.]
- 1874** K: *Jöj* HG, SI, fsz: Jöjj [Helyesírási korszer sítés.]
- 1875** K: külö*mben* HG, SI, fsz: különben
[Helyesírási korszer sítés.]
- 1876** K: [Lorán monológja a szokásos módon áth. A sorokat { jellel összekapcsolta és mellé áth. a <*Költ*> szót írta Madách. A részlethez hasonló motívumok a *Költ barátomhoz* c. versben jelennek meg.]
- 1878** K: mint *isten* lakta ház HG, SI, fsz: istenlakta
- 1879** K: <*Diszítse halántékimat.*> – *Azért*
M jav., HG, SI, fsz: Köttözzé homlokomra. – Tán azért
- 1881** SI: mint *isten* K, HG, fsz: mint Isten
- 1888** K: <*Diszítse halántékimat.* – *Azért*> Köttözzé homlokomra. – Tán azért [M jav.]

- 1889** K: hogy nyug<*ottan*>odtan [M jav.]
1895 K: <*M*>Kinek nevetnék? [M jav., átírással.]
1953 K: kenyérhiány<*j*>a
 [M jav.] HG, SI, fsz: kenyérhiánya
1956 K: külö*ms*éget HG, SI, fsz: különbséget
1967 K: kín<*j*>ait [M jav.] HG, SI, fsz: kínait
1977 K: Barát<*j*>át [M jav.] HG, SI, fsz: Barátát

ÖTÖDIK FELVONÁS

- 1992** K: a <*száműzött*> M jav.: az elillant
1993 K: Nézzük meg: <*mellyik hal meg*>: a szeret
 M jav.: Nézzük meg: a szeret húny-e el,
1995 SI: *Ez egyik* sem tréfa s címe ezt ígér.
 K, fsz **1995-1996**: Ez
 Egyik sem tréfa s címe ezt ígér.
2003 K: Told*m*ál K 2004: Told*y*
 HG, SI, fsz: Toldinál, Toldi [Helyesírási korszer sítés.]
2037 K: kell, s <*e por*> szerelmessé tesz M jav.: kell, s szerelmessé
 tesz ez.
2045 K: vesz<*e*>thet M jav.: veszíthet
2059 K, SI: d*ű*cs k! HG, fsz: dics k!
2071 K: <*Nesze*> fogd! M jav.: Fogd, nesze!
2077 után szerz i utasítás K, HG, SI: Jolán a *B*árával
 fsz: báróval [Helyesírási korszer sítés.]
2078 K, HG: *gyöngétlenez* SI, fsz: gyöngédtlen ez
 [Logikai-helyesírási javítás.]
2084 K: [A szokásos módon áth. sorokat a darabbeli színjáték Lo-
2103 ránja intézi Etelkéhez (Jolán anyjához). A szöveg közben az
 igazi Jolán és Váry a néz térr l megszólalnak, ám közbeszólá-
 sukat kihagyta az áth. szövegbe l Madách. A két összetartozó
 szövegrészt a K 99. és 100. lapján *-gal jelölte. A 99. K-oldal
 margójára az *r It*szó került. A részlet utolsó 4 sora, alig vál-
 toztatva, az *Egy rült naplójá 16* részében jelenik meg újra.]
2095 K: a rossz <*garat*[?]> tuskó [M jav.]

- 2098** K: kevesb<*b*>bet [M jav.]
2108 K: [A sor a szokásos módon áth. és mellé az *r It*szó van írva.
 A versciklusba ennek ellenére hasonló szöveg nem került.]
2111 K: Me*zd*örögj! HG, SI, fsz: Mennydörögj! [Helyesírási
2216 *javítás*> *szinte* M jav.: aszinte
2120 K: [Ismét a színdarab Loránjának szövege szerepel áth. A
2138 2125. sortól a végéig a margón {-jel van, mellette a K 101. és
 102. lapján egy-egy *, s a *Csapodárhoz* szó áll. Ez *A csapodár
 átka* c. Madách-versre utal, melyet ebb l a drámarészletbe l írt
 meg a költ .]
2120 K: Te ha*g*atsz, HG, SI, fsz: hallgatsz
2121 K: S hízelg id <*nincsenek itt*> messze vannak [M jav.]
2143 után szerz i utasítás K: a színészek kifutnak <*a kárpitot lebo-
 csáíjják*>. [M jav.]
2148 K: [Az áth. sorok Lorán szövegéb l vannak kijelölve. A rész-
2152 let mellett a margón az *r It*szó áll. A versciklus 17. részének
 el zménye.]
2183 K: lét *satolhatsz* HG, SI fsz: sajtolhatsz
2184 K: <*Nesze*> Íme. [M jav.]
2205 K: [Ismét Lorán szövegéb l kijelölt verskezdeménnyel van
2212 dolgunk. Hasonló motívumokat a *Bú-dal 4. és 7. szakaszában*
 találtunk.]
2221 K: s <*az*> állta a sarat M jav.: s kiállta
2230 K: bémenet<*j*>ek [M jav.]
2241 K: [A Lorán szavaiból áth. 5 sorhoz hasonló motívumokat
2245 az *Egy rült naplójából 12. és 28.* részében találunk.]
2248 K., HG: s ha Ko*æ*bue / Vagy is, a rongy
2249 sh: s ha Kotzebue, / *Vagyis a rongy*
 fsz: s ha Kotzebue / Vagy is, a rongy
2250 K: <*Alélne*> Meghalna [M jav.]
2251 K: *Rózsám* M jav.: Rózsám,
2261 K: Imádkoznám, *Rózsám*
 HG, SI, fsz: Rózsám [Logikai javítás.]
2265 K: [A 3 soros részlet Jolán szövegéb l lett kijelölve. Madách

- 2267** lírájában hasonló motívumra nem leltünk.]
- 2268** K: okozta <ezt a>e borút [M jav.]
- 2273**– K: [Lorán tirádájának első része a szokásos módon áth. Madách lírájában hasonló motívumra nem találtunk.]
- 2278** K: [Lorán tirádájának második része a szokásos módon áth., a sorok mellett }-jel, egy * és az *r It* szó áll. Madách lírájában hasonló motívumot a kérdéses versciklusban nem találtunk, a *Hít*c. költeményben viszont igen.]
- 2282** K, SI: *Ástenében?* HG, fsz: Istenében?
- 2286** K, SI: *Ástenére* HG, fsz: Istenére
- 2294**– K: [Lorán áth. sorai mellé a bal margóra {-jelet és a *Csapodár-*
- 2319** *hoz*címet írta Madách. Hasonló motívumok *A csapodár átka*c. költeményben találhatóak.]
- 2326**– K: [A Jolán válaszából áthúzással kijelölt két sor a *Szeret hát*c.
- 2327** Madách-vers első szakaszában ismétlik meg, szinte szó szerint.]
- 2335**– K: [Lorán szövegét Madách az eddigiéktől eltérően nem függleges vonalakkal, hanem csillagformában, minden irányban áthúzta. Az összekapcsoló jel, a { a bal margón, valamint az odaírt verscím – *N höz*– is azt bizonyítja, hogy e részletből is lírai verset tervezett írni. Ugyanakkor e sorokhoz hasonló motívumokat nem találtunk a Madách-lírában.]
- 2349**– K: [A részlet, Lorán másfél sora gyakori motívuma Madách költészetének. Más szavakkal korábban is szerepel a drámában az 1017–1019. sorokban, vagy pl. a *Fagyvirágok* c. ciklus *II* részének utolsó szakaszában. A lapszélen áth. bizonytalan olvasatú megjegyzés áll: <*még arra való?*>]
- 2353**– K: [Lorán kihúzott soraihoz hasonló a *Boldog óra* c. Madách-vers részlete.]
- 2357**
- 2359**– K: [Lorán áth. szövege mellé – a 2335-45. sorhoz hasonlóan – a *N höz* címet írta a szerző. Hasonló motívumok szinte szó szerint megtalálhatóak a *Szeret hát*c. Madách-vers *4.* strófájában.]
- 2363**
- 2369** K: mi<*n*>édes<*s*>en <*alszod*> szenderged át [M jav.]
- 2374**– K: [Lorán áth. sorai mellé a *Költ barátomhoz*címet írta Madách. A vershez hasonló motívumok egy korábbi áth. részletben – 1877–94. sor – is megtalálhatóak.]

- 2379**– K: [A *Költ* 3 sora mellett a K-ban {-jel és az *rült* szó áll,
- 2381** utalva a versciklus 12. részére. Ez az egyetlen olyan szövegrészlet, ahol nem húzta át függleges vonalakkal Madách a sorokat.]
- 2379** K: felrúg<*ják*>daljuk [M jav.]
- 2380** K: jóvá tett<*etek*> *hogy sírján*
M jav.: jóvá tettünk, hogy ha sírján
- 2381** K: <*Emléket raktok ő*>n mentség<*etekre*>
M jav.: Önmentségünkre emléket rakánk.

Szómagyarázatok

[szám: a megszólalás sorszáma, melyben a magyarázott szöveg, illetve szó el fordult.]

A sárba gyúrott isten [113]: azaz az ember; utalás a bibliai teremtés-mítoszra.

Arszlán [243]: gavallér (török).

aszinte [2116]: úgyszintén, éppúgy.

borkabak [292]: lopótök.

Brútus [839, 1782, 1784]: Marcus Junius Brutus (Kr. e. 85–42), köztársaságpárti római patrícius volt, Kr. e. 44-ben részt vett Julius Caesar megölésében, majd a polgárháborúban Philippinél elszenvedett vereség után öngyilkos lett.

Cassius [1736, 1781, 1792]: Caius Cassius Longinus, római hadvezérhez hasonlóvá, aki a Julius Caesar elleni összeesküvés egyik vezetője volt. A polgárháború philippi csatájának elvesztése után (Kr. e. 42.) öngyilkos lett.

Cáto [899]: Marcus Porcius Cato (Kr. e. 234–149), római szenátor és híres szónok volt.

copfos [318]: varkocsos, német úri és hivatalnoki divat szerinti hajviselet; átvitt értelemben vaskalaposságot, maradiságot is jelent a kifejezés (német).

demagógus [1996]: népámítóul, csalóul.

Démon [1158, 1768]: isteni eredetű mitológikus lény, mely az ember lelkének, szenvedélyeinek irányítója, gonosz szelleme (görög).

díszeszközt [781 után utasításban]: dísz tárgy.

Elismer [1717]: félreismer.

elszóródva [1086]: szórakozottan, szórt figyelemmel.

éter [103]: mennyei, égi (görög, latin).

féjes [771]: makacs, önféj.

féjeskedett [142]: makacsodott.

filiszterek [842]: nyárspolgárok (német).

g- és b-telen [2019]: azaz sem gróf, sem báró.

“*Habeas corpus*” [2010]: a test legyen a tiéd; utalás egy 1679. évi angol törvényre, mely szerint bírói elfogatóparancs nélkül senkit sem foszthatnak meg személyes szabadságától, nem rendelkezhetnek teste fölött.

Hallgass ki [58]: hallgass végig.

in vino veritas [271]: borban az igazság (latin).

Káoszra [1229]: a görög mitológiában (kozmogóniában – teremtéstörténetben) a világ létrejöttét megelőző rendezetlen állapot (görög-latin).

kerub [2342]: az angyalok karának magas rangú tagja (héber-latin).

kínálkoznak [1998]: tessékelik egymást, egymásnak kínálják az elsőket.

kortesünk [340]: választási szónok (spanyol).

Kotzebue [2247]: August Kotzebue (ejtsd: kocebú) (1761–1819), német drámaíró, korának legsikeresebb színpadi szerzője volt.

körmagyar [1044]: 19. századi nemzeti társastánc, melyet azzal a céllal alkottak meg a táncmesterek a francia négyes és a cotillon elemeiből, illetve stilizált magyar népi tánclépésekből, hogy a bálokon elfoglalja a francia és német társastáncok helyét.

Kr. zus [872]: Kroiszosz, mesés gazdagságú ókori király Lüdiában (uralk. Kr. e. 560–546).

kuvik [322]: feketébe öltözött, gyászos viselet. Utalás a német hivatalnokok divatjára.

Laissez nous faire [1162]: hagyjatok bennünket békén; utalás a klasszikus gazdasági liberalizmus jelmondatára (francia).

Lázár tettekben [1812]: koldus, szegény; a bibliai útszéki koldus, Lázár nevéből.

leg [2025]: levegő, lég.

Lukács evangelista festve [934]: Lukács evangélistát áldozati ökörről oldalán ábrázolták, mert evangéliumát a zsidók áldozatának leírásával kezdi.

Macbeth réme [43]: Banquo szelleme Shakespeare Macbeth című trágédiájában.

magyar darócot viselni [329]: az 1841-ben megindult, majd 1842-ben kibontakozott védegyeleti mozgalomhoz csatlakozva 1843 május-

sában Madách is felhívást intézett a dámákhoz, hogy csak magyar árut (pl. kelmét) vásároljanak.

matricául[644]: anyakönyvként; azaz kiderüljön az anya életkora (latin).

mikrokozmosza[1584]: kicsinyített mása, s rítménye (görög).

Mottó (Shakespeare: II. Richard). III. felvonás 2. szín; Madách fordítása.

mulasson[1327]: mulattasson.

mulatna[581]: mulattatna.

muszka[944, 947]: orosz; népies torzítás Moszkva nevéből.

notandum[2015]: megjelöljük, rámutatunk.

nyomatva[313]: elnyomva, nyomás alatt.

Odi profanum vulgus[2072]: gy. löm a cs. cseléket (latin).

Ormuzd, Ahriman[1765–66]: Zarathusztra (Zoroaszter; Kr. e. 630 k.–513) próféta követőinek vallásában Ormuzd a tiszta, a világosság és a jószág istene; az óperzsa mitológiában az embert segítő természetierők megszemélyesítője. Ahriman a sötétség istene, illetve a káros, pusztító erők megtestesítője.

Ovidot[286]: Publius Ovidius Naso (Kr. e. 43.–Kr. u. 17.), római költő.

öt kereszt[536]: 5 x, azaz ötven év.

Pápista[735]: római katolikus.

parát[326]: régi török váltópénzt.

Pegazus[97]: a görög mitológiában a múzsák szárnyas lova; a művészi, költői tehetség szimbóluma.

praxisból[286]: gyakorlatból (latin).

Prodigesem[424]: tékozlóm (latin); itt: lónév.

Prométheusz[1400]: a titánok egyike a görög mitológiában, aki az égbe ellopott tüzzel ajándékozta meg a védtelen embert; a sértett istenek a Kaukázus szikláihoz láncolták, örök szenvedésre kárhoztatva.

rény[1607, 1880]: erény.

Sapientí pauca[270]: a bölcsnek [ennyi] elég (latin).

sopra parí[1029]: névérték felett (olasz).

sum capacitátus[2071]: szakértő vagyok (latin).

szinte[2144]: szintén.

sz. nyeg[második felvonás címe, 682, 1634]: függöny, kárpit.

Tapintatom[872]: ízlésem, szépérzékem.

tézem[339]: tegezem.

Téz[1912]: tegez .

Toldinál[2003]: Toldi Miklósnál, a mondahímnél.

torzképet[791 után szerzői utasításban]: grimaszt.

udvaribb[251]: udvariasabb, udvarképesebb.

üldéd[387]: üldözted.

világ-eszélye[304]: képe a való világról.

zend hit[1764]: iráni–perzsa vallású.

JÓ NÉV S ERÉNY

DRÁMA ÖT FELVONÁSBAN

SZEMÉLYEK

ILMÉRINÉ, *özvegy*
ÁGNES, *leánya, Pet finé*
PET FI, *pénztárnok*
DÉZSY
DÉZSYNÉ
MOHOL TAMÁS

KÖLT
BERTA, *leánya*

JEREMIÁS, *népcsábító*
BALÁZS, *a jégember*
GÁSPÁR, *kocsmáros*

EMMA }
RÓZSA } *kéjhölgyek*
LAURA }

SERÉNY

ARSZLÁN }
HÖLGYI } *ifjak*

REND RÖK, KORCSMAI CIMBORÁK,
KOLDUSGYERMEKEK, ÚRI TÁRSASÁG
é. u. t.

ELS FELVONÁS

CSALÁDI KAPCSOK

ELS SZÍN

(Balázs írásait 1-s felvonásban kicsalják t le.)

BALÁZS

Mint látom, jó polgár és jó keresztény
Család lakása: szent s királyi képek.

GÁSPÁR

Csitt, csitt Balázsom! Hogyha hallanák,
Hogy jó polgároknak nevezted ket,

5 F úri g gök ellenünk csatázna,
Pedig kér k vagyunk.

BALÁZS

Dehogyan vagyunk.

Magunkéért jövünk – ülünk le itt. *(Leül.)*

GÁSPÁR

Mit mondanának! Nem látod Balázs,
Hogy már nézésünket l is süppedez

10 E pamlag – nem vasembernek való –
(Ágnes és Dézsyné j nek.)

ÁGNES

Isten veled, hugom! Ment l el bb

Meglátogatlak és kebledbe öntöm

Minden reményimet. Mi édesebb

A vér kapcsánál –

GÁSPÁR

Mellettünk beszél.

BALÁZS

15 De majd tesz-é? *(Felkel.)*

DÉZSYNÉ

Elvárlak.

GÁSPÁR *(hajlongva)*

Asszonyom!

Nagysád!

ÁGNES

Mi kell! Ma nincs szombat, miért

Nem jössz krajcárodért a többiekkel.

S termembe hatni sáros lábatokkal

Mily vakmer ség – el, rút cimborák!

(Csenget, inas j .)

BALÁZS

20 Kedves n vérem, mért oly hirtelen!

ÁGNES

Mit? Csúfot zsz? N véred Belzebub.

Ki ez ágrólszakadtakkal!

GÁSPÁR

Nem ösmér?

Engem sem már, nagyságos asszonyom?

Többször valák szerencsés – –

ÁGNES

Handabanda.

BALÁZS

25 Gáspár, ne bánts. A vérnek kapcsai

Oly édesek! Mi majd megértjük egymást. –

Kedves n vérem! E becsületes

Zsírkamra: Gáspár, borkeresztel ,

Hozzá adott nevelni jó anyánk,

30 De többször felszólítva bár, felejté

Két évben a kialkudtat fizetni.

GÁSPÁR *(hajlongva)*

200 forintot – – S mert ügyetlenebb

S makacs, hogysem pincér legyen, különben

Hízélgés nélkül, talpig jó fiú.

BALÁZS

35 Szóval, mert semmi hasznom nem vehette

Haza hozott, – és most testvéri csókot.

ÁGNES
Mocskos szemétdomb! Zsibvásári cégér,
Én még öleljelek! Ki vélek! És
Rosszul koholt regényökkel! Ne félj,
40 Házunk jobb hírü, hogysesem higgyenek.
Téged pedig, kopasz fej, börtön rök
Tán jobban ismérnek, mint én s az ég.
GÁSPÁR *(Balázshoz)*
Nem lennél inkább pincér? Jobb minálunk.
(Húzza.)
BALÁZS
Ej-ej n vérem, kissé hirtelen vagy!
45 No, n hibának nem nagy. Ám csak az kár,
Hogy nem jövének üresen, itt tanúim.
(Írásokat húz.)
ÁGNES *(elszalad, hirtelen eszmélve)*
Hadd lám!
BALÁZS
Hohó! Ha fénytermet nem is,
De észet hagyott atyám örökbe, majd
A bíróság el tt. Ugyis deák!
ÁGNES
50 Tudod mit! Mondj le a családi névr l,
Ne mocskosíts be a világ el tt.
BALÁZS
Mily jól neveltél, Gáspár, a lebújban,
Ott is nem lopni, megfogadni b n csak.
ÁGNES
Ellenben én itt, mint sz kölköd t
55 Kitartalak.
BALÁZS
Lám, lám, én gondolám,
Örülni fogsz, hogy két testvéri sz be
Önthetsz panaszt. De rajta nem kapok,
Mit hordjam más baját. Családneved

Tartsd meg, vigyázzak arra is? Hiszen
60 Ember vagyok. Adj ennem, innom,
S itt van kezem! De mit sem dolgozok.
GÁSPÁR
És pénzemet, nagyságos asszonyom.
ÁGNES *(egy almáriumból)*
Itt van. Te végy becs letesb ruhát
S maradhatsz.
BALÁZS
Már testvérségünk ki van.
65 De mondja ön meg, vajjon a ruha,
Mely rajta van, becs letes mez-é.
ÁGNES
Az.
BALÁZS
Becs letes az is, melyben lopunk?
S Aristidesnek rongya becstelen. *(Leül)*
ÁGNES
Ha férjem j , honn nem vagyok.
BAL ÁZS
70 Megálljon, asszonyom! Csak én el ttem
Ne kérkedjék nagyon rajtam művelt
Könyr letével, az ördög nem alszik,
Kipattanthatnék hát mögött akármit.
GÁSPÁR *(meghatva)*
Balázs!
Úgy látszik, jó fészekben hagytalak,
75 De ha megunnád, j j le a lebújba,
S a vén Gáspár, mint gyermekét fogad be.
BALÁZS
Sorsod ne mérjen itszéddel. Ne félj,
Ne tegyen szelíddé, mint te a bort,
Nem doblak el rongyommal.
GÁSPÁR
Jó fiú.
(El. Mohol jön.)

MOHOL
 80 Hol az asszonyosság?
 BALÁZS
 Férje ön?
 MOHOL
 Nem én!
 BALÁZS
 Hát honn van. Ah, megálljon egy kicsinyt,
 Vajjon min járásban oly sietve?
 Nem férje, mondja, hogy nem kedvese,
 Arról alakja jótáll! Tán szabója,
 85 Hogy férje nem láthatja s ön igen.
 MOHOL
 Imádságtársa.
 BALÁZS
 Miért nem jött el bb,
 Mi is imádkoznánk, de ön siet. *(El)*
 BALÁZS

(Ágnes és Mohol j nek.)

(Mohol machinációi szem el tt.)

ÁGNES
 Miért nem szóltál, kedves, mindjárt nekem,
 Nem érdemeltem-é bizalmadat?
 MOHOL
 90 Nehogy haszonlesésnek hidd, szerelmem,
 Alázattal t rök minden csapást
 Istent l – ah, de ez kétségbe ejtne.
 ÁGNES
 Itt a pénz, míg nekem van, néked is van,
 Hisz lelkem drágább és az is tiéd.
 MOHOL
 95 Lassan barátném, nem vagyunk magunk.

ÁGNES
 Ah, egy sz kölköd , én tartom t.
 Alszik.
 MOHOL
 Nem irigyletem pénzt soha,
 Mert d rén láttam elfecsérlni azt,
 T led tanultam, mennyi élvezet ád
 100 Kegyes tettekben.
 ÁGNES
 Csak ne volna férjem.
 Mohol! E férj tüzes kardú Mihály
 Az éden ajtaján. Csak ne volna.
 MOHOL
 oly jó lélek, hogy ohajtanám
 Fölvételét e bánat tengeréb l
 105 Az élet országába.
 ÁGNES
 Jó Mohol,
 Én azt hiszem, hogy az nem is szeret, ki
 Szerelméért vétkezni fél. Imént
 Megloptam férjemet érted – kivánd,
 Eltépek mindent, sem halhatatlan.
 MOHOL
 110 Meglopta férjét? Hát nem kölcsön-é
 Az, n nem lophat férjét l,
 S egy embert ment meg, itt van iratom.
 ÁGNES *(eltépi)*
 S nem jótett-é az égbe bésegíteni?
 MOHOL *(titkon)*
 Menjünk be, Ágnes, pislog itt az ember.
(Ágnessel titkon beszélve el.)
(Pet fi, Dézsy és mások.)
 PET FI
 115 Itt vannak kulcsaim! Tessék önöknek
 Megtenni a vizsgálatot.

DÉZSY

Hiszen

Csak szertartás –

PET FI

Itt vannak számadásim.

(Az almáriumot kinyitva vizsgálódnak.)

Ki vagy te vakmer – suhanc szobámban?

BALÁZS

Ember.

PET FI

Miféle? Kézműves, művész?

BALÁZS

120 Minek köszönheted, hogy szült anyád?

PET FI

Bolond! Hogy férje férfi volt.

BALÁZS

Azaz

Hogy a férj volt bolond. De félre evvel.

Ládd, pénztárnokság nem tett férfivá,

De ez pénztárnokká s mégis hiszed,

125 Hogy címtelen az ember mit sem ér.

De ha nem tetszem, szidd anyósodat.

DÉZSY

Bocsánatot, Pet fi! Húszezer

Forint hibázik – többször számolám.

PET FI

Lehetlen.

BALÁZS

Hej Pet fi, jól vigyázz,

130 Szekrényed más kulcs is nyitja tán.

(Két vers a rossz n kr l.)

DÉZSY

Hiába, zár alá kell venni mindent.

PET FI

Úgy szólok hozzád csak, mint jó barátához,

Tudom, hogy a törvény kemény, de te

Ismérsz, három napot csak. Tán nyomába

135 Jövök mindennek, s hogy ha nem, javam

Szent szó biztosítja.

DÉZSY

Csak neked

Teszem meg, sógor [?] – gondold meg, mimet

Tevém kockára.

PET FI

Jó, derék barát.

(Dézsy s a többiek el.)

BALÁZS

Megálljon, n je nem fogadja önt.

PET FI

140 Hogyan? Ily cimbora tiltandja-é,

Hogy a férje n jét akkor látogassa,

Ha kedve van?

BALÁZS

Imáz, tán gyermekért.

ILMÉRINÉ *(bej)*

(Ágnes el bb érintse ezt.)

Hát többé senki sincs szolgálatomra,

Fiam, Pet fi, vén anyósodat

145 Ekként becs löd-é meg?

PET FI

Óh, anyám

Ne érintsd a sebet, mely nékem is fáj,

Nézd, n mhöz vágyok menni és kizár.

(Mohol kipurran, Ágnes j .)

Jól látok-é, anyám! Óh, nézd, anyám!

ILMÉRINÉ

Lányom régt l vigyázok lépteidre,

150 Te az erényt sz db l nyelvedre vetted,

Felejtetted, n , felejtetted, gyermekem vagy,

A vér megsértett kapcsa rémes átok.

ÁGNES
Mily szép erényszónoklat, e fiú
Hozzá a példa. Úgy-e jó anyám,
155 Ezt elfeledted?
PET FI
N , ki volt veled?
ÁGNES
Egy jó barát, – vagy tán mert lelkemet
N b rbe varrta a sors, hogyha lelkem
Egy férfiúban lel rokonra, ne
Legyen szabad barátjának nevezni?
PET FI
160 A lélek oszthatatlan, lelkedet
T lem kell elrabolnod a barátnak.
ÁGNES
T led? Hát volt-e nálad, gyáva te!
Ha így választott volna, megtagadnám.
Éltemben nem szerettelek.
PET FI
Hogyan,
165 S az esküszónál –
ÁGNES
E n lett szerelmes
Pérez és cimédbe, és engem, szegényt
Horog gyanánt használt, mert sz mben alvék
A szent szerelem.
PET FI
S még kérkedel,
Hogy megcsalál, bár kínom már elég.
ÁGNES
170 Sosem szerettelek; mit tartozom,
Azt megcselekszem, többre nincs jogod.
S te mit panaszkodol, anyám?
ILMÉRINÉ
Cselédid
Fel sem veszik parancsom, s én szegény,

Vén napjaimra állok elhagyattan,
175 Szükséget szenved , nézd, nézd ruhám.
Hát illik-e ez lányom dús lakodban,
Vigyázz magadra, én nem átkozódom.
ÁGNES (A lányt már el bb említeni.)
A b séget megszoktad-e el bb?
Szegény polgárleány, szerelmedet
180 Eladtad az apámnak, s gyermekid,
Egy lányt és egy fiút mer erényb l
Kidobtad a világba. Hát nem-é
Ez volna sorsom is, ha a papok
Hókuszt-pókussza nem jött volna közbe.
PET FI
185 Ágnes! Te megváltoztál, térj magadba!
Lám, vizsgálták pénztáram s húszezer
Forint hibázik, nem tudom, hogyan.
Hozzad siettem, hogy vigasztalást
Találjak kebleden, be nem bocsájtsz,
190 Míg másokkal meghitten társalogsz.
ÁGNES
Mit is keresnél nálam híreiddel,
Ha jobbakat nem tudsz, csak azt tanulnám,
Hogy tartozásodat ebédidért
Nem hajthatnám be t led. Hagyjatok,
195 Vagy vérig kínozotok már? J j, anyám,
Menj kis szobádba, ha vendégeim
Jönnének, szembet nnél rongy ruhádban. (El mind.)
(2-ik monológ, asztalon bort hoznak, Mohol.)

(Mert Balázs nem pietistáskodik, Mohol azt hiszi, gyilkoland is.)
MOHOL (fel-le jár).
Hem – hem – (Leül.) Isten megáldjon. Lám Balázs,
Te jó fiú vagy, j j, igyál velem.

BALÁZS
200 Kétszer se mondd. *(Leül.)*
MOHOL
Egészségedre hát.
BALÁZS
Egészségemre! Ej, csalod magad,
Ivás ez?
MOHOL
Árt a több.
BALÁZS
Árt vagy nem árt.
Bolond György húnyva tartá két szemét,
Hogy az ne kopjon, s hasznát nem vevé.
205 Igyál csak.
MOHOL
Nem lehet. Vagy meghalok.
BALÁZS
Te kákabél , rossz sz rhasgató,
Kiméred tán azt is, mennyit esengj,
S örülj, hányat lépj.
MOHOL
Így – hálá nagy Isten,
Hogy evvel is megáldál. Többi közt
210 Tudom, Balázs, sokat t rtél szegény
Fiú, míg –
BALÁZS
Nem többet, mint bírtam, ám
Igaz, hogy egy pohár bor tönkre nem tett.
MOHOL
Megfordultál, tudom, sok b ntanyában.
BALÁZS
Kicsinység, most reményilem csak javát.
MOHOL
215 Lám, lám; – most j eszembe – tán Balázs
Te ösmernél egy elszánt, vad kebelt,

Mely szó nélkül kész lenne tenni is.
Azonban ez mind csak mellékdolog.
BALÁZS
Igen, igen, hogyha a levélnek
220 Utóiratba tesszük a javát.
Sosem csavard vel det annyira,
J j, s elvezetlek egy derék tanyára.
MOHOL
Kezet rá! Csak kíváncsiság miatt.
(El mindketten.)

MÁSODIK SZÍN

*(Gáspár lebuja. Emma, Laura, Róza, Arszlán, Hölgyi, Serény,
rongyos nép.)*
(Berta lantol.)

ARSZLÁN

A lányka csókra termett s oly hideg vagy.

HÖLGYI

225 Én jól fizetek, j j hát karjaimba.

BERTA

Az Istenért, könyr let!

SERÉNY

S t szerelm,

Ismérem én már e szerénykedést,

Sosem kérjük, mit úgyis elvehetni.

EMMA

E szép báb rontja vásárunkat. Éj,

230 Mi bájosan virul.

LAURA

Fosszuk meg t,

Tanítsuk meg szeretni.

BERTA

Ah, emberek, ha még van kebletekben

Egy szikra jó, beteg apámra kérlek,
 Bocsássatok, – hibáztam, hogy jövök,
 235 De még nem ösmerém az életet. –
 Im itt minden, mit lantomon kerestem.
 SERÉNY
 Dühössé tész. Ingernek már elég volt.
 EMMA
 Könny szeretni. Csókod oly hideg
 Legyen, mint öklöm. *(Úti.)*Pénzért jó ez is.
 RÓZA
 240 Ne bántsátok, reszket, mint nyárlevél,
 J j, j j, én elvezetlek.
 BERTA
 Térdemen
 Kérendem az eget, hogy megbocsásson
 Minden vétkednek e jótettedért.
 RÓZA
 Soká térdelnél, hadd csak. Félre tik!
 ARSZLÁN
 245 Menjen! Ki ostromolna lányszerelmet
 Ilyen soká. Elég van. *(Rózáat öleli.)*
 RÓZA
 Szép fiú!
 Elég veréb, kevés sas, ah, de avval
 Kényelmesb bánni és szintúgy madár.
 Bort, bort, majd bánatban, majd a h szerelemr l.
 EMMA
 250 Mért játszol jobbat, mint mi, nem vagy-é lány?
 LAURA
 Nyírjuk le fürteit.
 EMMA
 És adjuk el.
 BERTA
 Óh, Isten, hogyha elhágysz, én magam
 Már védni nem tudom.

SERÉNY
 Megvédlek én.
 Kis árért, csak szeress. *(Balázs és Moholj nek.)*
 A LÁNYOK
 Balázs, Balázs,
 255 A jégember! Hagyjátok a leányt,
 Mert jaj különben.
(Bertát elhagyják s Moholt táncolják körül.)
 EMMA
 Mi csókokkal kereskedünk, vegyél.
 LAURA
 Csókom meleg s féltést nem ismerek,
 Mint honn mogorva n d.
 EMMA
 T lem vegyél,
 260 Én éhezem, forrón fogok szeretni.
 BALÁZS
 Rossz pénz vacsorádat fizetni, Emma!
(Gáspár és egy lány.)
(Gáspár egy lányt be nem bocsájt az ajtón.)
 LÁNY
 Bocsáss apám, hadd lássam, mit zajongnak!
 Az jól mulatna.
 GÁSPÁR
 El, te rossz leány,
 Nem mondtam-é, hogy nem szabad belépned
 265 E b ntanyára.
 LÁNY
 Hisz te tartod azt.
 GÁSPÁR
 Te kis bohó, még ilyeket nem értesz,
 El, milliom, a gazdaság után. *(Kizárja.)*
 Óh ronda bankák, nem tágultok-é,
 Nem látjátok, hogy a nagyságos úrnak
 270 Nem kell rossz csókotok. Ezer pokol!

LAURA
Min otromba fickó, hagyjuk el. *(Az ifjakhoz mennek.)*
GÁSPÁR
Parancsol ön, szolgálni kész vagyok.
BALÁZS
Mit tettetek megint! Mi lány ez itt?
BERTA
Tekinteted vad, ember, óh, de mégis
275 Van benne emberézés. Ments meg, ember.
BALÁZS
Hogy mentselek meg?
BERTA
Vén apám beteg,
Szegény lakunkban ínség vesz körül,
Én ellopódtam lantommal, melyet
Tanít meg tapintni húrjait,
280 Én azt hívém, hogy oly jók mindenütt
Az emberek, mint bátyám és szül m,
De megcsalódtam. – Óh, vezess ki innen!
BALÁZS
J j lány, támaszkodjál reám, ne félj.
MOHOL *(súgva)*
Jegyezd meg jól lakását, jót kívánok
285 E lánnyal tenni.
BALÁZS
Kérlek, csak ne tégy,
Inkább üldözzed, s megköszönheti.
(Örs belép.)
BERTA
Itt j bátyám.
ÖRS
Mit Berta? Itt talállak?
Atyám kétséggel küzködék miattad.
BERTA
Ez embernek köszönd, hogy élve lelsz!

BALÁZS
290 Nem tettem bérért, itt munkám jutalma.
(Egy hordóra lép.)
NÉP
Csend! Jól vigyázz, a jég Balázs beszél!
BALÁZS
Barátim! A terem lebújba küldött
Bünöst keresni, vagy inkább egyént,
Ki pénzével b n piszkát elfogadja.
295 Ki a legény! *(Leugrik.)*
ÖRS
Ha csak piszkára kell,
Nem a rossz tette, ember itt vagyok.
Nem veszthet a pór úgysis jó nevet.
MOHOL
Beszélj vele, – ne árulj el. Derék
Gáspár hát a neved. S nem félsz-e, szólj,
300 Fállábbal sírban tartni ily tanyát
Minden gonosznak.
GÁSPÁR
Hát ön azt hiszi,
Hogy nem csókolnának kéjhölgyeket
Enyéimen kiv l e szép leventék?
Nem volnának rablók ez éhez k,
305 Hogy rongyos ágyat nem lelnének itt?
MOHOL
Már még sem illik jó ember szívéhez.
GÁSPÁR
Ég látja lelketem, hogy loptam-e,
Vagy csaltam-é éltemben. Istenemre,
Nyugodtabb arcom, mint sok szent nev é,
310 Leányaim a b nt nem ösmerik,
Jó házi n k, de mondja, hogyha úgysis
Rossz a világ, ne éljek-é bel le,
Mint él a vendégl ábból, hogy esznek.

Mi gondom másra. B ntanyámra költi
 315 Pénzét az él , bár ajtómra köp
 Nappal – s ha meghal, akkor is füzet még,
 Mert én viszem ki végs nyughelyére.
 BALÁZS
 Nem fér fejébe, hogy nem b n az, ölni.
 Beszélj te néki, hisz te okosabb vagy!
 320 Én apjához kísérem e leányt. *(Bertával el.)*
 MOHOL
 Kedves barátom! Ládd, nem gyilkolás az,
 Az Isten mentse meg lelkünket ett l,
 Balázs, mint látom, otrombán beszélt.
 ÖRS
 Azért jövék, hogy ön jobban beszéljen.
 MOHOL
 325 Az gyilkosság, hogyha kedves életét l
 Megfosztunk bárkit, mert célunk gonosz,
 De hogyha kín, nyomor csak élete
 A meggyilkoltnak, így egekbe visszük.
 Ha még amellet két lény boldogul,
 330 S így egy szurással ennyi lesz szerencsés,
 Rossz tett-e ez, nem, és így nem gyilkolás.
 A gyermek is megérti, oly világos.
 ÖRS
 Lehet. Én nem tanultam oly sokat,
 Hogy a belém verett helysz k miatt
 335 Kitolta volna a természetet,
 De lelkem mondja, hogy csak gyilkolás az,
 Ha egy embert örökre megfagyasztanak.
 MOHOL
 Ha b n volna, b n a tettben, enfejemre
 Essék, reád csak a jutalmazás.
 ÖRS
 340 Már én csak mégis inkább éhezem.
 MOHOL
 Apád s testvéred –

ÖRS
 Óh, rossz szellem el,
 Vérdíj ne nyomja ket. Én megyek,
 Mert nyelved síma, mint sátán-kigyóé.
 MOHOL
 Derék fiú. Tudd hát, hogy próba volt,
 345 Mert azt kiálltad, mondd szállástokat,
 S én felsegítlek.
 ÖRS
 Próba, hem. Ha az,
 Úgy megbocsájtok, hogy feltette rólam.
 Szállásunk Szarka-utca 109.
 MOHOL
 Rosszhoz fordultam, tudja titkomat,
 350 Kétkedett mégis becs letemben,
 Ez árthat jó nevemnek. El vele!
 A tömlöc mély és ily világfutónak
 Ott van, kimérve osztályrésze, míg
 Testvérét ostromlom. Láb alól
 355 Éppen jó helyre dughatom. E lányt
 Bírnom kell. Gáspár, áldjon Isten. *(Megy.)*
 JEREMIÁS
 Nagyságos úr!
 MOHOL
 Mi kell?
 JEREMIÁS
 Szolgálatára.
 Embert kínálok.
 MOHOL
 Hogy, szent férfiú?
 JEREMIÁS
 Szent és akármí, csak penész dolog
 360 Ne kapcsolódjon hozzá. Egy ütés
 Nem nagy fáradság s olcsóbbért adom,
 Két heti olvasóm árát kívánom.

MOHOL

J j hát, szent ember, mink egymáshoz illünk,
Majd honn b vebben.

JEREMIÁS

Könnyen alkuszunk.

Vége az els felvonásnak

MÁSODIK FELVONÁS

ISTENÉRT ALAMIZSNÁT

ELS SZÍN

(A költ szegény laka.)

KÖLT *(Merengve ír.)*

365 „S míg sarja élend Árpád nemzetének,
Áldás s dics ség Rákóczynk nevének!”

Babért tevék a h snek homlokára.

Nagyok fonják a nép történetét,

S a vért az elpazarlott életért,

370 Mit számítás kinccsel mért volna fel,

Költ k fonják meg az örök babért.

(Balázs és Berta j nek.)

BERTA

Atyám, óh jó atyám!

KÖLT

Bertám, te jó vagy,

Csókod, mint f szeres bor, bátorít,

Nézd, elvégeztem költeményemet,

375 Még arcom ég a vad csaták dühét l,

De h söm, ó lány, ez kett s babér.

BERTA

Szegény atyám! Mindég e f törés

S az óriásnyi gondolat alatt

Ölemb l tested sírba roskadoz.

380 Min hideg szobánk!

KÖLT

Hideg? No lám,

S arcom ég, Romhányon fölhevültem

Nem is kis munka egy hazát temetni.

BERTA
 Te rossz szül vagy, vagy nem rzenéd-e
 Különbén élted? Még mit sem ettél.
 KÖLT
 385 Igaz bizon, egészen elfeledtem,
 De hisz te búsulsz én helyettem is.
 Együnk hát.
 BERTA
 Üdvözöld e férfiút,
 Add jobbodat, lányod ment je az.
 KÖLT
 Adj Isten!
 BALÁZS
 Ami nincs.
 KÖLT
 Költ ön is?
 BALÁZS
 390 Amíg pénzem kiér. Mit költenék mást.
 KÖLT
 Hazát, h érzetet.
 BALÁZS
 Mindég hazát,
 Melynek csak átkát ismerem, szerelmet,
 Mely álnok. Van költészet bennem is,
 De lelkem égt l szállna poklokig,
 395 Nem hárfahang, de szélvész lelkesítne,
 Mely árbócot tör, csillagot kiolt,
 Zengnék b nt, zengnék, mint a támadás
 Zúzott Istent, s ez mind törvénytelen tárgy.
 BERTA
 J j hát, atyám.
 KÖLT
 Hová?
 BERTA
 Ebédelünk.

KÖLT
 400 Ah, úgy. Menjünk. De lesz-e mit, leány?
 Mint látja, nincs mit kapni ételünkön,
 De ez hízelg k ellen biztosít. *(Mohol belép.)*
 MOHOL
 Dicsértessék az Isten.
 BALÁZS
 Jó napot,
 Lám, hol találkozunk.
 MOHOL
 Jó embereknél.
 KÖLT
 405 Tündér az én Bertám! Lám, semmib l
 Mi jó ebédet alkotott. Be rég
 Nem ettem ily jóízűen. Sebaj,
 Elkészült költeményem, nézze ön,
 Lesz nyugalom, örök név, ág fejemnek.
 BERTA
 410 Önt szent embernek tartja a világ.
 MOHOL
 S nem szent-e lángom? Egy szót, óh leány,
 Írúl imádságtól tört életemre,
 Hadd lássam, nem zúgott el hasztalan,
 Mert érte üdvöt angyalajk ígér.
 BALÁZS
 415 Hohó! Már ily dörögve!
 MOHOL
 És mi gondod.
 BALÁZS
 Óh féld, leány, a szentes ajkakat,
 A görbedt gerincet, mely, ha kell,
 Csatára szállni, férfias er vel
 Mosolygva bérgyilkost fogad. Szemén,
 420 Míg csillog a mosoly, ha ifjú lányt
 Csábít, vitézül vív, könyörg, fenyít.

MOHOL

Mi méltatlan gyanú. Én Istenem
Után Bertát imádom.

BALÁZS

Adja Isten!

Nézd Berta, nem hízelgek álerényt,
425 Felpattanó, könnyelmű, vad vagyok,
A jót hajszolva nem latolgom.
Utáltam a lányt.
Megláttalak lány és megváltozám.
Mentél tovább szunnyadt szívem szerelme,
430 Annál fenyítőbb árban dül ki most.
Nem fonnyadt száz lázban fel-felhevülve
Árnyá, miként tinálatok. Leány,
Ha te szeretni bírsz!

MOHOL

Haha! Mít gondolsz? Hol vagyon tanyád,
435 Mi címe volna nédnek. Nézz meg engem,
Aranyládán leend lábzsámolyod.
Cim, birtok és egy égő szív tiéd.

BALÁZS

Nincsen tanyám, osztályrészét kinek sem
Szükítém meg. Mít Isten ad nekünk,
440 Egyetlen címed e szó volna: // ,
Nem adhatok mást, hála Istenemnek
Én azt kívánom, ne m vadul szeressen,
Engem szeressen és ne a mezt,
Melyt holnap eldobok. Mert feltevém,
445 Kitépném keblemből is a nevet,
Mely jobb hangzású lenne, mint szavam.
Válassz leány! Óh, válasszám, de gyorsan,
Mert hogyha habozol, langy érzeted,
S ha az, nem boldogítsz.

MOHOL

Megállj, leány!

450 Ne válassz. Mondd, egy csak, mely reményt ad
S nyugton várok a végetlenig,
Mint Márja képeltt záldozat.

BALÁZS

Minek ily szív, mely nem szeret?
Etnát felfűjni nem lehet, tüzet

455 Igen, melynél megfűlné tán az étel,
Miért halasztani hát, – halál vagy élet.
Együtt terem csak föld és nap tüzet,
Mondd, nem szeretsz, és én elhamvadok.
De ha igen, mért csalsz egy perccel is,
460 Mely engem illet. Mondd e kis szavacskát
És frigyünk áldva Isten, földelt.
Nem mond ugyan rá áldást a barát,
Nem jő fejedre asszony féket,
De hát miért is az a szenvedélynek?

BERTA

465 Önnek hát ágyas kell csak, ne kegyednek?
Hol életünknek sorsáról határzunk,
Hallgatni kell a szívnek, szól az ész.
Sosem leendnék én is becstelen,
Nem szánná-e ön szfejj apámat?
470 Nekem nincs éltem, én csak érte élek,
Vénségét édesíteni. Ön reménylhet.

MOHOL

Óh, Berta! *(Körülnéz és letérdel.)*

BALÁZS

Nézz körül, ne lássanak.

Választottál; adj Isten, meg ne bánd.
Óh, Berta, vigyázz, el ne tántorítson
475 Kincsének csillogásával, vigyázz,
Körül ne fonjon hízelgő szavakkal.
Nekem csak ágyasom lehettél volna –

(Okoskodás a papokról, esküvésről)

Ha szívedet eladtad gyűrűért,

Vigyázz, hogy megkapd. Hogyha j napod,
480 Mely gyászt hoz életedre, szólj nekem
És én megvédlek. Most Isten velünk. *(EL)*
MOHOL
Most hát enyém vagy! S élted célja lesz,
Gátolni, hogy kívánni mitsem tudj.
BERTA
484 Gondoljon ön inkább szegény atyámra.

MÁSODIK SZÍN

[A kézirat itt megszakad.]

JEGYZETEK

Rövidítések:

K	kézirat. OSZK kéziratára.
HG	Halász Gábor kiadásának szövege (Madách Imre Összes M veii. I–II. Szerk: Halász Gábor. Bp. Révai 1942.
fsz	f szöveg (a dráma általunk gondozott, a kézirat alapján létrehozott új szövege).
< <i>nem</i> >	Ha a kéziratban áthúzott, vagy átírt szöveg olvasható, a szavakat d lt bet vel, ékzárójelben közöljük.
[]	A szövegváltozatok gondozójának [Bárdos József] megjegyzése.
5, 25 stb.	A sorok számozása, a példa tehát az 5. és a 25. sorra vonatkozik.

Források

A drámatörredék kézírata az OSzK Kézirattárában található. Keletkezési ideje a negyvenes évek eleje (1843?). Az I. felv. két színjelzését megcserélte, a szöveg azonban a leírt rendben folytatódik. Egy felvonás és a másodikból egy szín készült el, de az egész I maradt egy tervvázlata, *Álszégyen* címmel. (Ezt itt közöljük, forrás: Madách Imre összes művei, sajtó alá r. Halász Gábor, Révai Kiadás, 1942. A *Vegyes feljegyzések. Színpad* cím alatt, II. kötet, 721–723. l.)

A drámatörredék szövegét Halász Gábor szerkesztette *Madách Imre összes művei* (I–II. k., Bp. Révai, 1942) első kötetéből (1013–1043.) vettük. Jelenlegi szövegünk ennek a legutóbbi szövegnek újra ellenőrzött, több helyen javított, kiigazított változata. Jelen kiadásunkban modernizáltuk a drámatörredék helyesírását, természetesen csak azokon a helyeken, ahol a változtatás nem rontotta el a darab jambikus verselését. Tehát nem változtattuk meg a gyakori, a ma helyestől eltérő hosszúságú magánhangzós (pl. *hírű, könyr letével, ohajtanám, becs letes* stb.) szóalakokat, továbbá a ma helytelen rövid vagy hosszú mássalhangzós (pl. *könyelm*), hibás helyesírását, ha a verselési helyzet úgy kívánta. Nem változtattunk természetesen Madách régies, vagy nyelvjárási szavain, egyéni szóalkotásain (mint pl. *itszéddel, reménylhet, féket* = f kötet stb.), a régies ragozáson (mint pl. *tiltandja, gyilkoland, j* stb.).

Halász Gábor jegyzete az 1942-es kiadáshoz a következő volt:

“*Jó név s erény. – Kiadatlan. 1399 Fol Hung. 6 levél, külön címlap nincs. Keletkezési ideje bizonytalan, a negyvenes évek eleje. Az I. felvonás két színjelzését megcserélte, a szöveg azonban a leírt rendben folytatódik. Egy felvonás és a másodikból egy szín készült el, de az egész I megmaradt egy tervvázlata, Álszégyen alcímmel. (L. Vegyes feljegyzések, Színpad, II. 721–23. l.) A kidolgozás még némileg vázlatos, egy-egy részletet, monológot csak jelzett, de meg nem írt. Odavetett megjegyzések jelzik a jelenet irányát, a 3. levélen pedig rövid vázlatban sumázza a kidolgozott első jelenetet.*”³¹

³¹Madách Imre, *Összes M művei*, szerk: Halász Gábor, Budapest, Révai, 1942. II. 1166.

A dráma keletkezési idejére nézve lényegében elfogadható Radó György feltételezése:

“*A keletkezés nélküli drámatörredék a feltehetően 1839-ből származó vázlatfüzetben »Álszégyen« címmel lett tervbe véve. KAMARÁS BÉLA szerint keletkezésének ideje bizonytalan. Azért tartjuk valószínűnek, hogy 1842 körül keletkezhetett, mert, míg a korábbi vázlat feltehetően az egykorú romantikus drámák hatása alatt állhatott, addig a drámatörredékben foglalt részleteket MADÁCH IMRÉBEN már a társasági tapasztalatok érlelték meg. Hogy nem később keletkezett, erre nézve támpontnak vehetjük, hogy a darabban szereplő pipogya férjnek a Pet fi nevet adta, feltehetően, hogy 1843-ban, amikor PET FI SÁNDOR már kezd ismert költővé válni, ilyen nevet nem adott volna negatív hősének.*”³²

A drámatörredék kidolgozása még némileg vázlatos, egy-egy részletet, monológot csak jelzett, de meg nem írt. Az odavetett megjegyzések jelzik a jelenetek irányát. Az ilyen vázlatokhoz tartozó megjegyzéseket **vastag betűvel** elkülönítettük a dráma szövegében.

A kézirat 3. oldalának rektóján, annak is jobb oldali hasábjában olvasható az első felvonás első jelenetének vázlatja. Halász Gábor ezt a jelenet vázlatának tartja. Elképzelhetjük, hogy Madách egy második munkafázis során, amikor a jelenetek sorrendjét is fel akarta cserélni, hevenyészve odavetette (néhány új megoldással) a már egyszer megírt jelenetet. De az is elképzelhető, hogy ez a korábbi változat, s Madách a kidolgozást (a megírt első jelenetet) ebből a vázlatból készítette, s csak később használta fel újra ezt a lapot, tekintve, hogy a bal oldal úgyszólván még üres volt.

Ezt a vázlatot Halász Gábor is közölte (MÖM II. 1166–1167.) Az alábbiakban ennek a kézirat alapján ellenőrzött változatát adjuk. A megszólalások szerint számoztuk a szöveget.

³²Radó György, *Madách Imre, Életrajzi krónika*, Balassi B. N.M.K., Salgótarján, 1997. 81.

- 1 BALÁZS *(Gergellyel bejön.)*
Mint látom, jó polgár háza: király és szent.
GERGELY
(félénk, csendesíti Balázst, a kanapéra nem engedi ülni, mondja, kéjjen)
- 3 BALÁZS (Mond.)
Hisz jogot kívánok
GERGELY
Ne feledkezz, uram, ha jó dolgod lesz, kisgyermekségedt I neveltelek, meg is tartottalak volna, de nem dolgoztál, garázdálkodtál.
- 5 ÁGNES *(Jön.)*
(testvérével vált igen baráti szökat) (Az el.)
BALÁZS
Úgy jer karjaimba, ha a testvéri érzet oly szent neked!
- 7 ÁGNES *(Henceg.)*
BALÁZS
(az írásokkal lép fel)
- 9 ÁGNES
(egyszerre szelídül, kéri azokat)
BALÁZS
Ösmerjük e fogást! *(Nem adja.)*
- 11 GERGELY
Gyere vissza hozzám pincérnek!
ÁGNES
(Kiköti, hogy hallgasson, és ígér neki tartást.)
- 13 BALÁZS
Csak ez az akadály, igen szívesen, csak dolgom ne legyen. –
GERGELY
Ha meguntad, jöjj hozzám, ha el is marad az évi fizetés. *(El.)*
- 15 MOHOL *(Jön.)*
(Áhítatoskodás, meglopják urát, Örsnek tetszik Gergely, ez elutasítja Pet fit, Pet fi panasza.)

[A vázlat itt megszakad.]

Madách Imre **feljegyzései** között a *Jó név s erény*c. drámára vonatkozóan még néhány más vázlatot, ötletet, fogalmazványt találtak: Ezeket a feljegyzéseket Halász Gábor is közzé tette (MÖM II. 721–723.). Alábbi közlésünk a jegyzetek új kiadása (*Madách Imre kéziratjai és levelezése, Katalógus*, szerk. Andor Csaba és Leblancné Kelemen Mária, PIM, Budapest, 1992) alapján készült (399–402.). Csak a jegyzetlapokon található szövegeket közöljük, a helyesírást itt is modernizáltuk.

949.

(Eszmék.)

Lássad Andrást és Boricst.

Ál szégyen

950.

Jó név s erény

(Ne ítéljünk vakmer n az erényb l, sokszor az erénynek látszó b n, s a b n kényszerített.)

(ne essünk)

(A társas élet fonákságai közé tartozik a külszínnek a valót feláldozva csak az els t halászni, bár vesszen a másik.)

Vén n : pórszármazású álszégyenb l elsikkasztja gyermekét, kés bb saját lánya kínozza az ájtatoskodót. –

Leánya: El ször grófhöz megy rangja kedvéért, akkor ébred csak benne a szerelem, anyjára már csak ezért is aprehendál, férjét lopja, s vele szeret jét ajándékozza, megöleti, de mihelyt másodsor n lesz, rútolni kezd, a hidegülés s kétségbesés rültté tesz. Kés bb is grófi pretentiójú, bánja választását, hogy kicsiny.

A gróf: Érti állása fonákságát, de a házasság elválhatlan, nem segíthet magán, s irigyli a bérnyilkost. Kell magát védeni is, mert b n az öngyilkosság, s b ntettek mi iszonyú, nincs mentség.

A Jelenec: Egy cinikus, rövid, minden fonákságot ösmer s utáló, bár nem *stricte* morális, mégis jó keresztényi szeretet kenyerét ev , semmi szerelmet nem hív – jónak látszani nem akaró. –

Szegény tudós: Magasztos, zavart, elfogott, igen szegény költ és

phiscus, kit charlatánná akarnak tenni a gazdagok, magokat is ékesítend k a névvel. (Kit a fejadó is nyom.) Koldulni megy – kidobatik.

Leánya: Ki apja támasza, erényes jó n , ki a f köt nélküli szerelmet is megveti, de elcsábítva, s látva, hogy csábítója felejté, meg rül. – (Kacagó rülés.)

Fia: Böcsületes, durva, ajánlkozik gyilkosul böcsületes harcban, de látva a vénet, visszavonul, miért a filiszter, mint vagabundot bezáratja, innen kikerülvén munkáját veszti, mert megbélyegzett, a rabtartási pörköltég, megveri a filisztert, írását visszaadatja. Rettent büntetés.

A filiszter: Uzsora, hippokrita, buja, a drága igazsággal is nyomó – A gróf jön hozzá pénzéért, de önpénzéb l – Kicsinyes –

Kocsmáros: Víg, jó, nyitott, ki még a keresetb l bordélyt tart, s halottbér l . – Böcsületes, nyílt, falusi ember. – A gazdagok, ha nem tartanák, kik utálják – nem volna bordély.

Jellemek

Gyilkos erényb l

951.

Nézem, mint tud a rózsá illatot, a bürök mérget húzni a földb l.
Ez ellen csak prédikálnak, ellenünk rabláncot mutogatnak. –
Óh, a gazdagok nem tudják, mit szenvedünk mi. –
Mi hivatalja? semmi, mit tesz, semmit, é. u. t. –
Az sz fürt mért tiszteletes magában?

952.

Kényelemben jónak maradni nem mesterség. –
Ne kérj itt szent nevekre! –
A státus csak ingyen akasztat, akik a törvényt írják, nem kénytelenek lopni. –

953.

Éltet adott jóakaratul.
Képed nem tetszik, vívunk!

Álszégyen.

XY: így is lehet nyúzni.

Dulházy Vilmos *nagy arisztokrata. Bosszúból. – Hitvéd* . Csak-hogy bukott nem Lor. *Kondor Jen* a nyomorult életért – mert így lakhat jó. Szendr dy *Divat cikk*³³

954.

Bizton lehelhetsz mérget mindenikre.

Ez egy nevet kívántam, hogy kíméld meg.

Álsz.

<....> kinek <....> a szent hon és szabadság <....>k, s létért vítt csatánkon <....>

955.

Nem tesztenk mindent jóvá a pénzzel, a b nt nem adjátok át. –

Írjátok síromra “szent a törvény”.–

Nincs jogcím ellenek! k törvény szerint tesztenk! –

Mondják, tiszteljed anyádat, nem ismerem, nem is tisztelhetem, boldog vagy, hogy nem ismered.

956.

(Ember s társ.)

(Jellemek)

Álszégyen

Csak tréfa

³³A nevekb l ítélve – Dulházy, Kondor, Szendr dy és Lor., azaz Zordy Lorán – ez az utolsó vázlatpont a *Csak tréfa* c. dráma töredékei közül keveredhetett a *Jó név s erény*vázlatai közé.

Szövegváltozatok

A f szöveg változatai,

a K és az 1942-es első kiadás (HG) alapján

SZEMÉLYEK

fsz, HG: MOHOL TAMÁS

K: MOHOL TAMÁS <uzsorás>

ELS FELVONÁS

[A “CSALÁDI KAPCSOK” alcím a K tanúsága szerint az egész első felvonásra vonatkozik, a HG az első jelenet címeként adja meg.]

[A HG-ben a drámatörredék az első felvonás első jelenetével kezdődik. Madách a színek sorszámát határozottan átjavította (első és másodikra, a másodikét pedig elsőre), ám a cselekmény menete változatlan maradt.]

HG, fsz: Első szín

K: Második szín

fsz, HG: *(Balázs írásait 1-s felvonásban kicserélik t. le.)*

K: *Balázs írásait 1-s felv. ben kicserélik t. le.*

A szerzői utasításban: K: <Ágnes, Petőfi>

fsz, HG: *Balázs*

K: <Ágnes> *Balázs*

7 [Ettől a sortól kezdve a kéziratban Balázs és Gáspár, Ágnes, stb. nevek helyenként (következetlenül) rövidítve (Bal. Gásp. Ágn.) szerepelnek.]

12 K: Meglátogatlak és *kebledbe* öntöm

fsz, HG: Meglátogatlak és kebledbe öntöm

16 fsz, HG: Nagysád!

K: Nagysád! <Írásokat vesz el >

20 fsz, HG: Kedves névérem, mért oly hirtelen?

K: <Ne oly> Kedves névérem, mért oly hirtelen!

21 fsz, HG: Mit? Csúfot zsz? Névéred Belzebub.

K: Mit, <még> csúfot zsz? Névéred Belzebúb.

22 fsz, HG: Ki ez ágrólszakadtakkal!

K: Ki ez <fiakkal> ágról szakadtakkal!

28 fsz, HG: Zsírkamra: Gáspár...

K: <Barátom> Zsírkamra: Gáspár...

29 fsz, HG: Hozzá adott nevelni jó anyánk,

K: Hozzá adott <anyánk> nevelni jó anyánk,

30 fsz, HG: De többször felszólítva bár, felejté

K: De többször <is szólítva> felszólítva bár, felejté

32 fsz, HG: 200 forintot. – S mert ügyetlenebb

K: <..... csupán ez> 200 forintot. – S mert ügyetlenebb

33 fsz, HG: S makacsb, hogysé pincér legyen, különben

K: <Bachusra ez> S makacsb, hogysé pincér legyen, különben

37 ~~ben~~ HG: Mocskos szemétdomb! Zsibvásári cégér,

K: <Óh, ronda> Mocskos szemétdomb! Zsibvásári cégér,

40/b K: <Nem lelsz hitelt. Házunknak tudva van>

[Áthúzott sor]

46 fsz: Ágnes *(Elsápad, hirtelen eszmélve.)*

HG: Ágnes *(Elszalad, hirtelen eszmélve.)*

K: Ágnes: *(Elsábad, hirtelen eszmélve.)*

48 fsz, HG: De észte hagyott atyám örökbe, majd

K: De észte hagyott <apa atyám> atyám örökbe, majd

49 fsz, HG: A bíróság eltt. Ugyis deák!

K: A bíróság eltt. Ugyis deák <beszéd>!

53 fsz, HG: Ott is nem lopni, megfogatni b n csak.

K: <Ott is csak megfogatni nem

Lám ott is úgy van, hogy nem a lopás

De az szégyen, ha>

Ott is nem lopni, megfogatni b n csak.

54 fsz, HG: Ellenben én itt, mint sz kölköd t

K: Ellenben én itt, mint <itt> sz kölköd t

- 60 fsz, HG: Ember vagyok...
K: <El <*még nem*> Ember vagyok...
- 61 fsz: GÁSPÁR És pénzemet...
K: <*ÁGNES*> GÁSPÁR <*És kétszáz forintom*> És pénzemet
- 63 fsz, HG: Itt van. Te végy becs letesb ruhát
K: Itt van. Te végy becs letesb ruhát <*Maradhatsz.*>
- 68 fsz, HG: S Aristidesnek rongya bectelen. (*Leül*)
K: <*S a rongyos*> S Aristidesnek rongya bectelen. (*Leül*)
- 71 fsz, HG: Ne kérkedjék nagyon rajtam művelt
K: Ne kérkedjék nagyon <*felebarát*> rajtam művelt
- 72 fsz, HG: Könyr letével, az ördög nem alszik,
K: fsz, HG: Könyr letével, <*mert kipattantom,*> az ördög nem alszik,
fsz, HG: De ha megunnád, jöjj le a lebújba,
K: <*Azonban*> De ha megunnád, jöjj le a lebújba,
- 74 fsz, HG: Gáspár (*Meghatva*)
K: <*Ágnes*> <*Gáspár (Meghatva)*> Gáspár (*Meghatva*)
- 77 fsz, HG: Sorsod ne mérjen itszéddel. Ne félj,
K: <*Derék*> <*Isten*> Sorsod ne mérjen <.....> iccéddel. Ne félj,
- 84 fsz, HG: Arról alakja jótáll! Tán szabója,
K: Arról alakja jótáll! <*Hát miért*> Tán szabója,
- 87 fsz: BALÁZS: Mi is imádkoznánk, de ön siet.
MOHOL (*El.*)
K, HG: BALÁZS: Mi is imádkoznánk, de ön siet. (*El.*)
[Nyilvánvaló, hogy Mohol (aki siet), távozik, Balázs a színen marad egyedül: els monológja következnek.]
- 87 sor után fsz: [Három kihagyott sor, melyet nem számoztunk. Madách kés bbre hagyta a monológ megírását.]
K, HG: [Kipontozott üres hely jelzi a monológ helyét.]
- 91 fsz, HG: Alázattal t rök minden csapást
K: <*Mid n*> Alázattal t rök minden csapást
- 97 fsz, K: Alszik.
MOHOL
Nem irigylettem pénzt soha.

- HG: MOHOL
Alszik. Nem irigylettem pénzt soha
- 98 fsz, HG: Mert d rén láttam elfecsérlni azt,
K: Mert <*csak*> d rén láttam elfecsérlni azt,
- 111 fsz, HG: Az, n nem lothat férjét l,
K: Az, <*a pénz*> n nem lothat férjét l,
- 113 fsz, HG: S nem jótett-é az égbe bésegíteni?
K: S nem jótett-é az égbe <*föl*> bésegíteni?
- 114 fsz, HG: Menjünk be, Ágnes, pislog itt az ember. (*Ágnessel titkon beszélve el.*)
K: Menjünk be, <*itt ez emb*> Ágnes, pislog itt az ember. (*Ágnessel titkon beszélve el.*)
- 120 fsz, HG: Minek köszönheted, hogy szült anyád?
K: <*Mely cím az, melyt apád egyenlően*> Minek köszönheted, hogy szült anyád?
- 123 fsz, HG: Ládd, pénztárnokság nem tett férfvá,
K: <*Hadd, nem pénztárnokságod, nem is*> Ládd, pénztárnokság nem tett férfvá,
- 124 fsz, HG: De ez pénztárnokká, s mégis hiszed,
K: <*Egyéb címed miatt ez meg szült, s mégis*> De ez pénztárnokká, s mégis hiszed,
- 130 fsz, HG: Szekrényed más kulcs is nyitja tán.
K: Szekrényed <*hez*> más kulcs is nyitja tán.
- 131 fsz, HG: DÉZSY Hiába, zár alá...
K: <PET FI> DÉZSY Hiába, zár alá...
- 132 fsz, HG: Úgy szólok hozzád csak, mint jó baráthoz,
K: <....> Úgy szólok hozzád csak, mint jó baráthoz,
- 134 fsz, HG: Ismérsz, három napot csak. Tán nyomába
K: Ismérsz, három napot csak. <*Faggatom(?)*> Tán nyomába
- 135 fsz, HG: Jövök mindennek, s hogy ha nem, javam
K: <*Vett tán , vagy magam*> Jövök mindennek, s <*birtokom*> hogy ha nem, javam
- 136 fsz, HG: Szent szó biztosítja.
K: <*Becs letem*> Szent szó biztosítja.
- 140 fsz, HG: Hogyan? Ily cimbora tiltandja-é,
K: Hogyan? Ily cimbora tiltandja-é, <*hogy*>

- 145** fsz, HG: Ekként becs löd-é meg? –
K: <Így> Ekként becs löd-é meg? –
- 146** fsz, HG: Ne érintsd a sebet, mely nékem is fáj,
K: Ne <keríts> érintsd a sebet, mely nékem is fáj,
- 152** fsz, HG: A vér megsértett kapcsa rémes átok.
K: <Féjved..... egyetlen>
A vér megsértett kapcsa rémes átok.
<.....>
- 158** fsz: Egy férfiúban lel rokonra, ne
HG: Egy *fiuban* lel rokonra, ne
K: Egy *féruban* lel rokonra, ne
- 166** fsz, HG: Pénz és cimedbe, és engem, szegényt
K: Pénz és cimedbe, <*s használt gyermekként*><és szegény leányá> és engem, szegényt
- 167** fsz, HG: Horog gyanánt használt, mert sz mben alvék
K: Horog gyanánt használt, mert <*még*> sz mben alvék
- 175** fsz, HG: Szükséget szenved , nézd, nézd ruhám.
K: <*Leányom kigúnyol*> Szükséget szenved , nézd, nézd ru-
hám
- 178** HG: A b séget megszoktad-é el bb?
K: <*Szoktál-e hát b séghez*> A b séget megszoktad-é el bb?
- 179** fsz, HG: Szegény polgárleány, szerelmedet
K: Szegény polgár<*leány*>leány, szerelmedet
- 192** fsz, HG: Ha jobbakat nem tudsz, csak azt tanulnám,
K: Ha jobbakat nem tudsz, csak <*legfeljebb*> azt tanulnám,
- 193** fsz, K: Hogy tartozásodat ebédidért
HG: Hogy tartozásodat [*Olvashatatlan szó.*]
- 202 fsz, HG: MOHOL
Árt a több...
K: MOHOL
Árt <*jobban*> a több.
- 204** fsz, HG: Hogy az ne kopjon, s hasznát nem vevé.
K: <*Ne kopjon*> Hogy az ne kopjon, s hasznát nem vevé.
- 206** fsz, HG: Te kákabél , rossz sz rhasgató,
K: Te kákabél , <*gyáva*> rossz sz rhasgató,

- 207** fsz, K: Kiméred tán azt is, mennyit kesergj,
HG: Kiméred tán azt is, mennyit *esengj.*
- 212** fsz, HG: Igaz, hogy egy pohár bor tönkre nem tett.
K: <*De egy pohár b*> Igaz, hogy egy pohár bor tönkre nem tett.
- 219** fsz, HG: Igen, igen, hogyha a levélnek
K: Igen, igen, *hogy* hogyha a levélnek
- 221** fsz: Sosem csavard vel det anyyira,
K: <*De*> Sosem csavard vel det anyyira,
HG: *De* sosem csavard vel det anyyira,
[A második szín sorszámát Madách els re javította (Lásd az el-
s színhez írt jegyzetet!)]
HG, fsz: MÁSODIK SZÍN
K: 1 szín
- 228** fsz, HG: Sosem kérjük, mit úgyis elvehetni.
K: Sosem <.....> kérjük, mit úgyis elvehetni.
- 229** fsz, HG: E szép báb rontja vásárunkat. Ej,
K: <*Ej-éj*> E szép báb rontja vásárunkat. Ej,
- 233** fsz, HG: Egy szikra jó, beteg apámra kérlek,
K: Egy szikra jó, <*aty*> beteg apámra kérlek,
- 237** fsz, HG: Dühössé tész. Ingernek már elég volt.
K: Dühössé tész. <*Tréfának*> Ingernek már elég volt.
- 239** fsz, HG: Legyen, mint öklöm. (*Üti.*)PéNZért jó ez is.
K: Legyen, mint öklöm. (*Üti.*)<*Jó ez is ezeknek*> PéNZért jó ez is.
- 247** fsz, HG: Elég veréb, kevés sas, ah, de avval
K: <*Elég van*....> Elég veréb, kevés sas, ah, de avval
- 248** fsz, HG: Kényelmesb bánni és szintúgy madár.
K: Kényelmesb bánni <*ugy*> és szintúgy madár. <(Balázs és Mohol J nek.)>
- 249** fsz: Bort, bort, majd bánatban, majd a h szerelemr l.
K: Bort, bort, majd <.....> bánatban [bámorban?], majd a h szerelemr l.
HG: Bort, bort, majd mámorban, majd a h szerelemr l.
- 257** fsz, HG: Csókom meleg, s féltést nem ismerek,
K: <*Forró a csók*> Csókom meleg, s féltést nem ismerek,

- 267** fsz, HG: Óh ronda bankák, nem tágultok-é,
K: Óh ronda bankák, <el e> nem tágultok-é,
- 271** fsz, HG: Parancsol ön, szolgálni kész vagyok.
K: Parancsol ön <tán egy>, szolgálni kész vagyok.
- 276** fsz, HG: Szegény lakunkban ínség vesz körül,
K: <Ínség egyetlen> Szegény lakunkban ínség vesz körül,
- 277** fsz, HG: Én ellopódtam lantommal, melyet
K: Én el<....>lopódtam lantommal, <....> melyet
- 284** fsz, HG: E lánnyal tenni.
BALÁZS
Kérlek, csak ne tégy,
K: E lánnyal tenni.
BALÁZS
Kérlek, <azt> csak ne tégy,
- 290** fsz, K: Csend! Jól vigyázz, a jég Balázs beszél! (*Gáspár és egy lány*)
HG: Csend! Jól vigyázz, a jég Balázs beszél!
- 296** fsz, HG: Nem veszthet a pór úgyis jó nevet.
K: <Mit> Nem veszthet a pór úgyis jó nevet.
- 297** fsz, HG: Beszélj vele, – ne árulj el. Derék
K: Beszélj vele, – ne árulj el. <Nem értem> derék <öreg>
- 298** fsz, HG: Gáspár hát a neved. S nem félsz-e, szólj,
K: Gáspár hát a neved. <De mondd, hogyan> S nem félsz-e, szólj,
- 299** fsz, HG: Féllábbal sírban tartni ily tanyát
K: <Nem félsz fél lábbal sírban ily tanyát> Féllábbal sírban tartni ily tanyát
- 304** fsz, HG: Hogy rongyos ágyat nem lelnének itt?
K: Hogy rongyos ágyat <ittén nem> nem lelnének itt?
- 305** fsz, HG: Már még sem illik jó ember szívéhez.
K: Már még sem illik jó ember<hez> szívéhez.
- 316** fsz, HG: Mert én viszem ki végs nyughelyére.
K: Mert én <....> viszem ki végs nyughelyére.
- 321** fsz, HG: Az Isten mentse meg lelkünket ett l,
K: Az Isten mentse <meg> meg lelkünket ett l,

- 322** fsz, HG: Balázs, mint látom, otrombán beszélt.
K: <De ládd,> Balázs, mint látom, otrombán beszélt.
- 324** fsz, HG: Az gyilkosság, hogyha kedves életét l
K: Az gyilkosság, <ha> hogyha <életét l> kedves életét l
- 325** fsz, HG: Megfosztunk bárkit, mert célunk gonosz,
K: <Mely édesen folyik> Megfosztunk bárkit, mert célunk gonosz,
- 326** fsz, HG: De hogyha kín, nyomor csak élete
K: De hogyha <....> *szebb meggyilkolandó* kín, nyomor csak élete
- 329** fsz, HG: S így egy szurással ennyi lesz szerencsés,
K: S így egy szurással <két> ennyi lesz szerencsés,
- 332** fsz, HG: Lehet. Én nem tanultam oly sokat,
K: Lehet. <De> Én nem tanultam oly sokat,
- 343** fsz, HG: Derék fiú. Tudd hát, hogy próba volt,
K: <Hát nem teszed, derék fiú? Tudod hogy próba> Derék fiú. Tudd hát, hogy próba volt,
- 351** fsz, HG: A tömlöc mély, és ily világfutónak
K: A tömlöc mély, és <az ország>.....> ily világfutónak
- 352** fsz: Ott van, kimérve osztályrésze, míg
K: <Hogy ily sehonnai ne >.....> Ott van, kimérve osztályrésze, míg
HG: Ott van, ki *már béosztályozza*, míg
- 353** fsz, HG: Testvérét ostromlom. Láb alól
K: <.....> *Testvére enyém lesz* Testvérét ostromlom. Láb alól
- 355** fsz, HG: Bírom kell. Gáspár, áldjon Isten. (*Megy.*)
K: Bírom kell. <Vagy meg rülök> Gáspár, áldjon Isten. (*Megy.*)
- 357** fsz, HG: Embert kinálok.
MOHOL
Hogy, szent férfiú?
K: Embert kinálok.
MOHOL
Hogy, <te> szent férfiú?

MÁSODIK FELVONÁS

- 364** fsz: KÖLT (*Merengve ír.*)
 HG: KÖLT (*merengve*)...
 K: KÖLT (*merengve ír <....>*)...
- 365** fsz, HG: Áldás s dics ség Rákóczink nevének!"
 K: <*Árpád*> Áldás s dics ség Rákóczynk nevének!"
- 366** fsz, HG: Babért tevék a h snek homlokára.
 K: <..... *tehát*> Babért tevék a h snek homlokára.
- 368** fsz, HG: S a vért az elpazarlott életért,
 K: <....> S a vért az elpazarlott <....> életért,
- 370** fsz, HG: Költ k fonják meg az örök babért.
 K: Költ k <*adják meg*> fonják meg az örök babért.
- 372** fsz, HG: BERTA
 Atyám, óh jó atyám!
 KÖLT
 Bertám, te jó vagy,
 K: BERTA
 Atyám, óh jó atyám! <*E férfiú*
Menté meg éltemet.>
 KÖLT
 Bertám, te jó vagy,
- 376** fsz, HG: Szegény atyám! Mindég e f törés
 K: Szegény atyám! <*Miért*> Mindég e f törés
- 378** fsz, HG: Ölemb l tested sírba roskadoz.
 K: <*Tested*> Ölemb l tested sírba roskadoz.
- 386** fsz, HG: Együnk hát.
 BERTA
 Üdvözöld e férfiút,
 K: Együnk hát.
 BERTA
 <*Nézd, atyám*> Üdvözöld e férfiút,
- 387** fsz, HG: Add jobbodat, lányod ment je az.
 K: Add <*neké*> jobbodat, lányod ment je az.
- 388** fsz, HG: Adj Isten!...
 K: <... *Isten*> Adj Isten!

- 392** fsz, HG: Mely álnok. Van költészet bennem is,
 K: Mely álnok. Van költészet <.... > bennem is,
- 397** fsz, HG: Zúzott Istent, s ez mind törvénytelen tárgy.
 K: <*Eltépett embert, s*> Zúzott Istent, s ez mind törvénytelen tárgy.
- 399** fsz, HG: Ah, úgy. Menjünk. De lesz-e mit, leány?
 K: Ah, úgy. Menjünk <*barátom*>. De <*lenne kis*> lesz-e mit, leány <....>?
- 400** fsz, HG: Mint látja, nincs mit kapni ételünkön,
 K: Mint látja <*ön*>, nincs mit kapni ételünkön,
- 404** fsz, HG: Tündér az én Bertám! Lám, semmib l
 K: <*Csak nagy*> Tündér az én Bertám! Lám, semmib l
- 407** fsz, HG: Elkészült költeményem, nézze ön,
 K: <*A költemény*> Elkészült költeményem, nézze ön,
- 408** fsz, HG: Lesz nyugalom, örök név, ág fejmemnek.
 K: <*Lesz pénz!*> Lesz nyugalom, <*babér*> örök név, ág fejmemnek.
- 420** fsz, HG: Csábít, vitézül vív, könnyörg, fenyít.
 K: <....> Csábít, vitézül vív, könnyörg, fenyít.
- 422** fsz, HG: Után Bertát imádom.
 BALÁZS
 Adja Isten!
 K: Után Bertát imádom.
 BALÁZS
 Adja <*az ég*> Isten!
- 423** fsz, HG: Nézd Berta, nem hízelgek álerényt,
 K: Nézd Berta, <*én nem mondom, hogy*> nem hízelgek ále-
- 424** fsz, HG: Felpattanó <*vagyok magam*>, könnyelm , vad vagyok,
- 425** fsz, HG: A jót hajszolva nem latolgotom.
 K: <....> A jót hajszolva nem latolgotom.
- 426** fsz, HG: Utáltam a lányt.
 K: <*Örömpohárul néztem a lányt,*
Melyt elköszönt, s ... a férfi s harcba száll.> Utáltam a lányt
- 431** fsz, HG: Ármnyá, miként tinálatok. Leány,
 K: <....> Ármnyá, miként tinálatok. Leány,

286

- 435** fsz, HG: Aranyládán leend lábzsámolyod.
K: <Én....> Aranyládán leend lábzsámolyod.
- 437** fsz, HG: Nincsen tanyám, osztályrészét kinek sem
K: Nincsen tanyám, <mit....> osztályrészét kinek sem
- 443** fsz, HG: Melyt holnap eldobok. Mert feltevém,
K: Melyt holnap eldobok. Mert <....> feltevém,
- 447** fsz, HG: Mert hogyha habozol, langy érzeted,
K: <Nem fog meg a> Mert hogyha habozol, langy érzeted,
- 449** fsz, HG: Ne válassz. Mondd, egy csak mely reményt ad
K: Ne válassz. <....> Mondd, egy csak mely reményt ad
- 451** fsz, HG: Mint Márja-kép el t t t záldozat.
K: Mint Márja-kép el t t <ég> t záldozat.
- 454** fsz, HG: Igen, melynél megf lne tán az étel,
K: Igen, melynél <tá> megf lne tán az étel,
- 464** fsz, HG: Önnek hát ágyas kell csak, n kegyednek?
K: <Önnek kedves kell hát> Önnek hát ágyas kell csak, n kegyednek?
- 475** fsz, HG: Körül ne fonjon hízelg szavakkal.
K: <Most....> Körül ne fonjon hízelg szavakkal.
- 477** fsz, HG: Ha szívedet eladtad gy rüdért,
K: Ha szívedet eladtad <esküdért> gy rüdért,
- 480** fsz, HG: És én megvédlek. Most Isten velünk. (El.)
K: És én <poko> megvédlek. Most Isten velünk. (El.)

Szómagyarázatok

[szám: a megszólalás sorszáma, melyben a magyarázott szöveg, illetve szó el fordult.]

Aristides [68] = Ariszteidész: athéni államférfi, a szalamiszi csatában a görögök egyik vezére. Feddhetetlensége miatt az Igazságos melléknévvel illették.

Belzebub [21] = Belzebúb, az ördög, a sátán.

Féket [462] = f köt : nem jön fejedre f köt , azaz nem lesz asszony, feleség.

Hatni [18] = hatolni, belépni.

Imáz [142] = imádkozik.

Itsze [77] = icce, egy icce beltartalmú pohár.

Kebedbe [12] = kebledbe.

Kér k [6] = kérelmez k.

Könyr let [72] = könyörület.

Machináció [87 után] = mesterkedés.

Pietistáskodik [197 után] = nem játssza a szentélet t.

Sz rhasgató [206] = sz rszálhasogató

Sz [56] = szív.

Tüzes kardú Mihály [101] = Utalás Mihály arkangyalra, az angyali légiók seregének vezérére.

Válogatott bibliográfia

Kiadások:

- GYULAI Pál (szerk.): *Madách Imre összes m veí*. I–III. k., Pest 1880, 1894–5 (II. kiadás).
- HALÁSZ Gábor (szerk.): *Madách Imre összes m veí*. I–II. k., Bp. Révai, 1942
- MADARÁSZ Imre (szerk.): *Madách Imre összes drámái*. I–II. k., Bp. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.
- KERÉNYI Ferenc (szerk.): *Madách Imre válogatott drámái*. Bp. Unikornis Kiadó, 1995. *A magyar dráma gyöngyszemei* c. sorozat 3., a szöveget sajtó alá r. Sirató Ildikó. (*Csak tréfa*).

Madách irodalmi forrása:

- SZOPHOKLÉSZ *Drámái*. Európa Könyvkiadó, Bp. 1983.

A drámákról:

- BECKER Hugó: *Madách Imre életrajza*. Madách Irodalmi Társaság, 2004.
- PALÁGYI Menyhért: *Madách Imre élete és költészete*. Bp. Athenaeum, 1900.
- VOINOVICH Géza: *Madách Imre és Az ember tragédiája*. Franklin, Bp. 1914.
- KAMARÁS Béla: *Madách Imre ifjúkori drámái és novellái*. Pécs, 1941.
- BARTA János: *Madách Imre*. Bp. 1942.
- S TÉR István: *Álom a történelemben I= U , Félkör*. Szépirodalmi, Budapest, 1979. 199–279.
- HORVÁTH Károly: *Madách Imre*. Gondolat, Budapest, 1984.
- MEZEI József: *Madách. Az élet értelme*. Magvet Könyvkiadó, Bp. 1977.
- SCHÉDA Mária: *A líra és a Tragédia párbeszéde – Madách élménytípusai alapján*. Árgus Kiadó–Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár, 2002 (A *Csak tréfa* c. tanulmány.)
- PALÁGYI Menyhért: *Madách ismeretlen drámája*. (Csak tréfa.) Pesti Napló 1898. júl. 7–8.

VOINOVICH Géza: *Madách fiatalkori négy színm veí I*. (Csak tréfa, Férfi és n , Csák végnapjai, Mária királyn .) Budapesti Szemle 1909. 137. k. 188–212.

KERÉNYI Károly: *Madách Imre Herakles-drámája*. Egyetemes Philológiai Közlöny 1920. 86–87. – A cikk kiegészítése: EPhK 1927. 170.

SCHÉDA Mária: *Madách Imre Férfi és n cím drámájáról*. Irodalomtörténeti Közlemények 1982. 1. sz.

Tartalom

EL SZÓ	5
FÉRFI ÉS N	13
ELS FELVONÁS	15
MÁSODIK FELVONÁS	29
HARMADIK FELVONÁS	43
NEGYEDIK FELVONÁS	56
ÖTÖDIK FELVONÁS	68
JEGYZETEK	79
Források	81
Szövegváltozatok	84
Szómagyarázatok	93
A dráma mitológiai háttere, irodalmi elzménye	95
CSAK TRÉFA	101
ELS FELVONÁS	103
MÁSODIK FELVONÁS	128
HARMADIK FELVONÁS	150
NEGYEDIK FELVONÁS	173
ÖTÖDIK FELVONÁS	188
JEGYZETEK	209
Források	211
Szövegváltozatok	214
Szómagyarázatok	237
JÓ NÉV S ERÉNY (töredék)	241
ELS FELVONÁS	243
MÁSODIK FELVONÁS	262
JEGYZETEK	269
Források	271
Szövegváltozatok	277
Szómagyarázatok	288
Válogatott bibliográfia	289

A MADÁCH KÖNYVTÁR – ÚJ FOLYAM IST EDDIG MEGJELENT KÖTETEI

1. I. Madách Szimpózium (1995)
2. II. Madách Szimpózium (1996)
3. Fráter Erzsébet emlékezete I. (1996)
4. Imre Madách: Le manusheski tragedija (1996)
5. III. Madách Szimpózium (1996)
6. Balogh Károly: Gyermekkorom emlékei (1996)
7. Nagyné Nemes Györgyi–Andor Csaba: Madách Imre rajzai és festményei (1997)
8. IV. Madách Szimpózium (1997)
9. Andor Csaba: Ismeretlen epizódok Madách életéb 1 (1998)
10. Andor Csaba: Madách Imre és Veres Pálné (1998)
11. V. Madách Szimpózium (1998)
12. Fejér László: Az ember tragédiája bemutatói (1999)
13. Madách Imre: Az ember tragédiája. I. F szöveg (1999)
14. Madách Imre: Az ember tragédiája. II. Szövegváltozatok, kommentárok (1999)
15. I. Fráter Erzsébet Szimpózium (1999)
16. VI. Madách Szimpózium (1999)
17. Imre Madatsh: Di tragedye funem mentshn (2000)
18. Majthényi Anna levelezése (2000)
19. Komjáthy Anzelm: Önéletírás (2000)
20. VII. Madách Szimpózium (2000)
21. Imre Madách: Tragedy of the Man (2000)
22. Fráter Erzsébet emlékezete II. (2001)
23. II. Fráter Erzsébet Szimpózium (2001)
24. Bárdos József: Szabadon b n és erény közt (2001)
25. VIII. Madách Szimpózium (2001)
26. Madách Aladár m vei. I. Versek (2002)
27. IX. Madách Szimpózium (2002)
28. Imre Madách: A Traxedia do Home (2002)
29. Enyedi Sándor: Az ember tragédiája bemutatói. I. Az sbemutatótól Trianonig (2002)
30. X. Madách Szimpózium (2003)
31. Imre Madách: Moses (2003 [angol])

32. Bódi Györgyné: A legújabb Madách-irodalom (1993–2003) (2004)
33. L. Kiss Ibolya: Erzsébet asszony (2004)
34. Becker Hugó: Madách Imre életrajza (2004)
35. XI. Madách Szimpózium (2004)
36. Árpás Károly: Egy Madách-beszéd elemzése (2004)
37. Madách Imre: Zsengék. Commodus – Nápolyi Endre (Madách Imre m. v. I. Drámák 1., 2004)
38. Papp-Szász Lajosné: Két Szontagh-életrajz (2004)
39. Kálnay Nándor: Csesztve község története – Csesztve község (Nógrád vármegye) tanügyének története (2004)
40. Madách Aladár m. v. II. Próza (2005)
41. Horánszky Nándor: Az alsósztrégovai Madách-síremlék (2005)
42. XII. Madách Szimpózium (2005)
43. Enyedi Sándor: Az ember tragédiája bemutató. Az első hatvan év (2005)
44. Imre Madách: Die Tragödie des Menschen (2005)
45. Radó György–Andor Csaba: Madách Imre életrajzi krónika (2006)

SOROZATON KÍVÜLI KIADVÁNYOK

- Madách Imre: Az ember tragédiája (2002)
Andor Csaba: Százegy aforizma (2002)
Györe Balázs: A jámbor Pafnutij apát keze vonása (Györe Balázs m. v. 1., 2002)
Palágyi Menyhért: Madách Imre neje (2003)
Györe Balázs: A 91-esen nyugodtan elalhatok (Györe Balázs m. v. 2., 2003)
Frim Jakab: A hülyeség és a hülyeintézetek, különös tekintettel Magyarországon (2004)
Antal Sándor: Ady és Váradi (2004)
Györe Balázs: Mindenki keresse a saját halálát (Györe Balázs m. v. 3., 2004)
Tomschey Ottó: A XVIII–XIX. század magyar költői / Hungarian poets of the 18th–19th centuries (2004)

- Andor Csaba: Ízes étkek (2005)
Horváth Beatrix: A lélek útjai (2005)
Györe Balázs: A megszólítás ábrándja (Györe Balázs m. v. 4., 2005)

Megköszönjük, ha személyi jövedelemadója 1%-ával támogatja a Madách Irodalmi Társaság további működését és kiadványainak megjelentetését.

Adószámunk: 18066452-1-42

Címünk: 1072 Bp., Nyár utca 8.

Számlánk: Madách Irodalmi Társaság, 11707024-20345224

www.madach.hu